

MINISTERUL EDUCAȚIEI

Gheorghe SARĂU

Ionel CORDOVAN

Marius CĂLDĂRARU

E dajaqi rromani čhib vi i literatūra – i VII-to klàsa

7

Acest manual școlar este proprietatea Ministerului Educației

Manualul a fost aprobat prin Ordinul Ministrului Educației nr. 3884/08.06.2021

Acest manual școlar este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin OM nr. 3393/28.02.2017.

116.111 – numărul de telefon de asistență pentru copii

MINISTERUL EDUCAȚIEI

Gheorghe Sarău

Ionel Cordovan

Marius Căldăraru

**E dajaqi rromani éhib
vi i literatùra – i VII-to klàsa**

**București
2021**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SARĂU, GHEORGHE

E dajaqi rromani čhib vi i literatūra : i VII-to klàsa / Gheorghe Sarău, Ionel Cordovan, Marius Căldăraru. - București : Sigma, 2021

ISBN 978-606-727-471-4

I. Cordovan, Ionel

II. Căldăraru, Marius

811.214.58

Referenți: Asist. univ. dr. Zamfir Alexandru,
Prof. drd. Roxin Daniela Viorica

Redactor: Nicoleta Puiu

Tehnoredactor: Teodora Ilie-Paraschiv

Ilustrații: Eugen Raportoru

Coperta: Teodora Ilie-Paraschiv

Ilustrația copertei: Eugen Raportoru

© 2021 Editura Sigma

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin Editurii Sigma.

Nicio parte a acestei lucrări nu poate fi reprodusă fără acordul scris al Editurii Sigma.

ISBN: **978-606-727-471-4**

Editura Sigma

Sediul central

Str. G-ral Berthelot, nr. 38, sector 1, București, cod: 010169

Tel.: 021.315.39.70; 0746.238.667

E-mail: office@librariesigma.ro

Web: www.editurasigma.ro

Distribuție

Str. Nicolae Cartojan, nr. 11, București

Tel.: 021.243.40.14; 021.243.40.52; 0758.044.828

E-mail: comenzi@librariesigma.ro

Deșteaptă-te, române!

de Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

E lilesqo prezentisaripen

*Kuĉ ĉhavalen thaj ĉhajalen,
Kuĉ siklǎrnǎlen thaj dadalen,*

O lil „I dajaqi rromani ĉhib vi literatūra – i VII-to klása” si kerdo vaś e siklǒvne anθar i eftato klása vaj save siklǒven i rromani ĉhib anθ-o eftato siklǒvipnasqo berś.

Kadava lil si kerdo palal i školutni progràma vaś i eftato klása, savi sas aprobisardi anθar o òrdino e edukaciaqe ministrosqo, gin 3393 anθar 28.02.2017. O lil respektisarel savorre generàla thaj specifikane kompetènĉe thaj anderǎrel savorre koncinùturǎ andar i školutni progràma, save si prezentisarde k-e patrinǎ gin 8 - 12.

Kana siklǒvas jekh klasaqa kotor/ lèkcia, arakhasa i avutni struktùra thaj e avutne simbòlurǎ:

Lava maśkar lava...

- ✓ Kathe si dine e sènсурǎ/ e xatǎrimata e biprinzarde alavenqe andar e dine tèksturǎ.
- ✓ Kadala alava si xramosarde italikane grafemenĉa.

Puĉhimata aj mangimata kaj tèksto

- ✓ And-o kadava than si dine e mangimata thaj e puĉhimata kaj o dino tèksto.
- ✓ Kathe trebal te drabaren, te ambolden gazikanes o tèksto thaj ambolden ka-e puĉhimata andar save dikhel pes kana tume xatǎrde o tèksto.

Te siklǒvas khethanes!

- ✓ Kathe si te keras butǐ e zanglimatenĉa save ame siklilǎm len.
- ✓ Si dine klasaqa butǎ save trebal te keras len korkorre, tha` si vi mangimata save trebal te keras butǐ maj but zene.

So zanav, so na zanav?

- ✓ Kathe si te keras butǐ e zanglimatenĉa save ame siklilǎm len.
- ✓ Si dine klasaqa butǎ save trebal te keras len korkorre, tha` si vi mangimata save trebal te keras butǐ maj but zene.

Žanesas ke...?

- ✓ Kathe d-aśti te arakhas maj but informǎcie palal e siklile tème.

But baxt thaj sastipen,
E autòrurǎ

E generàla thaj e specìfika kompetènca

1. Participarea la interacțiuni verbale în diverse situații de comunicare prin receptarea și producerea textului oral

- 1.1. Rezumarea unor texte de diverse tipuri și cu grade diverse de dificultate, monologate și dialogate
- 1.2. Sintetizarea informațiilor, a intențiilor de comunicare și a atitudinilor comunicative din diverse texte monologate și dialogate
- 1.3. Prezentarea unor informații, idei și puncte de vedere în texte diverse, oferind detalii semnificative și exemple relevante, punctând esențialul prin diverse strategii didactice
- 1.4. Prezentarea unui conținut în fața unui public cunoscut, adoptând comportamente paraverbale și nonverbale adecvate, transmitând informația prin coduri diverse de comunicare
- 1.5. Participarea la interacțiuni verbale diverse, apelând la strategii variate de ascultare activă și de negociere a informației și a relației cu interlocutorii
- 1.6. Manifestarea interesului față de ideile interlocutorilor și a disponibilității de implicare constructivă
- 1.7. Evaluarea comportamentelor și a atitudinilor comunicative, identificând strategii personalizate în funcție de profilul psihologic, de interesele și de nevoile fiecăruia

2. Receptarea textului scris de diverse tipuri

- 2.1. Recunoașterea structurilor logice în care sunt organizate informațiile din texte continue, discontinue și multimodale
- 2.2. Rezumarea unor texte, cu grade diverse de dificultate
- 2.3. Compararea diferitelor tipuri de răspuns, a punctelor de vedere exprimate pe marginea unor texte diverse
- 2.4. Adecvarea atitudinii și a practicilor de lectură în funcție de scopul avut în vedere
- 2.5. Aplicarea unor strategii individualizate pentru dezvoltarea competențelor de lectură

3. Redactarea textului scris de diverse tipuri

- 3.1. Redactarea unui text complex, având în vedere respectarea etapelor procesului de scriere și selectarea unor structuri adecvate intenției de comunicare
- 3.2. Redactarea, individual și/ sau în echipă, a unor texte diverse, care urmează a fi prezentate în fața colegilor
- 3.3. Utilizarea unor surse diverse pentru realizarea de texte originale
- 3.4. Evaluarea comportamentelor și a atitudinilor eficiente sau adecvate de redactare, aplicând în activitățile curente de redactare strategiile învățate, personalizate în funcție de profilul psihologic, de interesele și de nevoile fiecăruia

4. Utilizarea corectă, adecvată și eficientă a limbii în procesul comunicării orale și scrise

- 4.1. Folosirea structurilor morfosintactice ale limbii române standard pentru înțelegerea și exprimarea clară și precisă a intențiilor comunicative complexe
- 4.2. Exprimarea clară a intenției comunicative prin corelarea achizițiilor lexicale și semantice cu cele sintactice și morfologice din limba române standard
- 4.3. Aplicarea conștientă a regulilor și a convențiilor ortografice și ortoepice pentru o comunicare corectă
- 4.4. Raportarea conștientă la normă în exprimarea intenției de comunicare, din perspectivă morfosintactică, fonetică și lexicală
- 4.5. Dezvoltarea gândirii logice și analogice, prin valorificarea competenței lingvistice, în procesul de învățare pe tot parcursul vieții

5. Manifestarea unui comportament empatic cultural și intercultural

- 5.1. Compararea unor cutume, tradiții și obiceiuri române cu cele din alte culturi
- 5.2. Compararea tiparelor privitoare la cultura proprie și la cultura altor popoare

E koncinùtură/ e andera

Domenii de conținut	Conținuturi
Comunicare orală	<p><i>La conținuturile din clasa a VI-a (actualizate) se vor adăuga următoarele:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Structuri textuale: secvențe de tip narativ, explicativ, descriptiv, dialogat; ● Strategii de concepere și de comprehensiunea textului oral: rezumare, clasificare, reformulare, repetare, conectori pragmatici; distincția dintre fapt și opinie; ● Strategii de ascultare activă: focalizarea interesului asupra punctului de vedere al celuilalt și evitarea focalizării pe propriul punct de vedere, recapitularea ideilor exprimate de interlocutor; ● Atitudini comunicative: respect, toleranță. Modificarea conturului intonațional și a mărcilor prozodice pentru a transmite emoții. Inteligența emoțională: recunoașterea emoțiilor interlocutorilor; ● Principii de interacțiune: negocierea semnificației (cantitatea, calitatea, relevanța și maniera transmiterii informației) și negocierea relației cu interlocutorul (formulele specifice de politețe adaptate).
<p>➤ Texte orale propuse pentru ascultare: <i>literatură pe audiobook (romane, teatru radiofonic), emisiuni TV.</i></p> <p>➤ Tipuri de interacțiune propuse: <i>prezentări cu deschideri spre alte domenii ale cunoașterii, interviul, discuții cu doi sau mai mulți interlocutori pe teme propuse de elevi.</i></p>	
Lectură	<p><i>La conținuturile din clasa a VI-a (actualizate) se vor adăuga următoarele:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Textul epic. Narativul literar. Personajul. Mijloace de caracterizare; ● Textul dramatic și arta spectacolului; ● Autor, personaj dramatic; ● Rolul indicațiilor scenice; ● Rolul dialogului; ● Actori, decor, costume, lumini, muzică; ● Dialogul - în textul scris și în spectacol; ● Dialogul în textul nonliterar (interviul);

	<ul style="list-style-type: none"> ● Textul liric. Exprimarea emoțiilor și a sentimentelor; ● Strategii de comprehensiune: reflecții asupra limbajului și a structurii textelor de tip epic, liric, dramatic; ● Strategii de interpretare: discuții pe marginea textelor citite, interpretarea limbajului figurat (repetiția, metafora); ● Monitorizarea propriei lecturi.
<p>➤ Texte recomandate (cu/ fără definirea conceptelor operaționale, text integral sau fragment):</p> <p><i>a) texte continue, ficționale și nonficționale/ texte literare și nonliterare: poezii, piese de teatru, texte epice clasice și contemporane din literatura pentru copii, romane grafice, jurnale de călătorie;</i></p> <p><i>b) articole de popularizare a științei, postări online, instrucțiuni pentru derularea unui experiment;</i></p> <p><i>c) texte discontinue: anunțuri, indexuri, glosare;</i></p> <p><i>d) texte multimodale: texte din enciclopedii ilustrate (pe suport de hârtie sau online).</i></p>	
<p>Redactare</p>	<p><i>La conținuturile din clasa a VI-a (actualizate) se vor adăuga următoarele:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Etapele scrierii, cu accent pe: <ol style="list-style-type: none"> a. rescrierea textului pentru a-i da coerență și claritate, pentru a nuanța ideile; b. corectarea greșelilor de literă, ortografie, punctuație; c. dictare pentru corectitudinea în scriere (utilizarea grafiei specifice și a accentului). ● Tipare textuale de structurare a ideilor; ● Definiție, clasificare, exemplificare; ● „Întrebările cheie” pentru realizarea unui interviu, eseu-portretistic, eseu-argumentativ (cine?/ kon?, ce? /so?, când?/ kana? unde? /kaj?, de ce?/ sosθar?); ● Stil: naturalețe, eufonie, varietate, originalitate, concizie, varietate; ● Structuri textuale: secvențe de tip narativ, explicativ, descriptiv, dialogal; ● Prezentarea textului: elemente grafice specifice diverselor tipuri de texte: scheme, tabele corelate cu conținutul textului;

	<ul style="list-style-type: none"> ● Organizarea unui text în funcție de situația de comunicare; ● Modalități de exprimare a preferințelor și a opiniilor; ● Rezumatul /planul de idei; ● Transformarea vorbirii directe în vorbire indirectă; ● Expansiunea sau contragerea unei secvențe dintr-un text narativ sau descriptiv; ● Comentarea unor pasaje din textele citite, descrierea unei emoții (bucurie, uimire, frică); ● Caracterizarea personajului pe baza unor trăsături definitorii extrase dintr-o secvență a textului; ● Caracterizarea unui personaj principal pozitiv sau negativ; ● Caracterizarea unui personaj secundar pozitiv sau negativ; ● Realizarea unor portrete proprii (introspecția); ● Realizarea portretului unui coleg.
	<p>➤ Tipuri de texte recomandate pentru activitățile de redactare:</p> <p><i>a) jurnal de călătorie/ de activități zilnice, blog, cerere;</i></p> <p><i>b) texte folosite în procesul învățării (rezumat, conspect, notițe etc.);</i></p> <p><i>c) texte discontinue (grafic, schemă, tabel).</i></p>
<p>Elemente de construcție a comunicării</p>	<p><i>La conținuturile din clasa a VI-a (actualizate) se vor adăuga următoarele:</i></p> <p>Gramatică</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Fraza – tipul și rapoartele de coordonare, subordonare. Norme de punctuație (virgula, punctul și virgula); ● Substantivul – categoriile gramaticale ale acestuia: gen (masculin și feminin), număr (singular și plural), determinare (articol) și cele șapte cazuri (nominativ, acuzativ, dativ, genitiv, ablativ, sociativ-instrumental și vocativ). Flexiunea nominală; ● Adjectivul – tipurile acestuia (buxle și tang), gradele de comparație ale adjectivului. Realizări ale atributului: prin adjectiv, pronume, numeral; ● Topica în propoziție. Norme de punctuație;

- Verbul – modurile personale și nepersonale. Distincția între verbele tematice și verbele atematice. Posibilități combinatorii ale verbului. Predicatul verbal și predicatul nominal;
- Pronumele – tipurile și declinarea (pronumele personal/ i 3enutni sarnavni, pronumele interogativ-relativ/ i pučhutni- phandutni sarnavni, pronumele posesiv/ i posesivo sarnavni, pronumele reflexiv/ i refleksivo sarnavni, pronumele demonstrativ/ i sikavutni sarnavni, pronumele nehotărât/ i nisavutni sarnavni și pronumele negativ/ i negativno sarnavni;
- Folosirea corectă a pronumelor și a adjectivelor pronominale: interogativ, relativ și nehotărât;
- Pronumele posesiv și exprimarea posesiei sau marcarea lipsei posesiei în construcții verbale posesive (prezent, imperfect și perfect);
- Posibilități combinatorii ale pronumelor și ale adjectivelor pronominale;
- Topica adjectivului (antepus substantivului). Acordul adjectivului cu substantivul. Adjectivul provenit din participiu. Posibilități combinatorii ale adjectivului;
- Numeralul. Tipuri de numeral (cardinal, ordinal, colectiv, distributiv, adverbial). Posibilități combinatorii ale numeralului și declinarea acestuia;
- Prepoziția (după origine, după conținutul lexical și după formă – tipurile);
- Interjecția (simple și compuse). Rolul și expresivitatea interjecției.

Ortoepie și ortografie

- Utilizarea corectă a accentului pentru cuvintele împrumutate și a diacriticelor specifice limbii romani;

Vocabular

- Mijloace interne de îmbogățire a vocabularului: derivarea, compunerea; cuvânt de bază și cuvânt derivat;
- Mijloacele externe de îmbogățire a vocabularului;
- Îmbinări libere de cuvinte, locuțiuni, cuvinte compuse;

	<ul style="list-style-type: none"> ● Familia lexicală; ● Câmpul lexical. <p>Variație stilistică</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Selecție lexicală în limba vorbită și în limba scrisă; ● Termeni științifici; ● Variații dialectale ale limbii.
<p style="text-align: center;">Elemente de interculturalitate</p>	<p><i>La conținuturile din clasa a VI-a (actualizate) se vor adăuga următoarele:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Limba rromani și alte limbi indo-europene; ● Contacte lingvistice și culturale; ● Elemente de limbă și cultură specifice.

ANDER

Deşteaptă-te, române!.....	3
E lilesqo prezentisaripen	4
E generàla thaj e specìfika kompetènca.....	5
E koncinùtură/ e andera.....	7
Tèsto vaş i iniçiàlo/anglutni evaluàcia	14
I. I JEKHTO UNITÈTA	16
1. Kaθar avas?	17
2. Kon sam ame?	22
3. Garavde and-e khera.....	27
4. O Jòno, o godăver.....	31
5. Rekapitulàcia.....	37
6. Evaluàcia	39
II. I DUJTO UNITÈTA	41
1. Mirro baro školaqo jekhutno dës.....	42
2. E xuxurra	50
3. O xanzvalipen.....	58
4. O Ćenuşòtka	66
5. Rekapitulàcia.....	74
6. Evaluàcia	76
III. I TRINTO UNITÈTA	77
1. O nevo rrom	78
2. O rrom thaj o çhavo sikavdo	86
3. E ivendesqe baređivesa	94
4. Kuć Krećuno	102
5. Rekapitulàcia.....	109
6. Evaluàcia	111

IV. I ŠTARTO UNITÈTA	113
1. O rrom, e ambrola thaj o ričhino	114
2. Duj žàmbe	122
3. Kidipen	129
4. I dīli xastrajlās man	134
5. Rekapitulàcia.....	140
6. Evaluàcia	142
V. I PANŽTO UNITÈTA	144
1. Me sem rrom!	145
2. E lelekaqo čhavo	151
3. E mamāqo dīves	156
4. Mirro maj lačho amal	164
5. Rekapitulàcia.....	169
6. Evaluàcia	171
7. Klasaqe bută	172
Rromano - rumunikano dikcionàro	173
Rumunikano - rromano dikcionàro	175

TÈSTO VAŠ I INICIÀLO/ANGLUTNI EVALUÀCIA

E dajaqi rromani čhib vi literatùra O VII-to siklövipnasqo berś

E siklövnesqo anav thaj angloanav: _____

I dàta kana si dino o tèsto: _____

1. Xramosaren po trin alava save si anθar o bazutno vokabulàro save vakàren palal:

i famìlia	e korposqe riga	o vaxt/ i vràma

2. Arakhen e avutne alavenqe sinonimurà	3. Arakhen e alavenqe antonimurà
<i>del duma</i> - _____	<i>ćacipen</i> - _____
<i>trašal</i> - _____	<i>bokhalo</i> - _____
<i>rušlo</i> - _____	<i>asal</i> - _____

4. Keren i klasifikàcia e avutne pašnavnànge palal e siklile kritèrie: *barvalo, kuć, bordo, terno, zèleno, lùngo, lolo, godàver, melalo, gàlbeno.*

E tipikane rromane pašnavnà		E pašnavnà line avere čhibenθar	
buxle	tang	pašbuxle	tang
<i>baro</i>	<i>nasul</i>	<i>žilto</i>	<i>gri</i>

5. Xramosaren e avutne ginavnà grafemença! Keren e ordinàla ginavnà kaθar e avutne kardinàla ginavnà: 5, 11, 49, 60, 158.

O gin	I kardinàlo ginavni	I ordinàlo ginavni
2	duj	dujto
5		
11		

49		
60		
158		

6. Thon e substantivură *phral* thaj *phen* ka-e dine kèzură!

O kèzo	O pučhipen	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo	kon?	o phral	e phrala	i phen	e phenă
Akuzativo	kas?				
Genitivo	kasqo?				
	kasqi?				
	kasqe?				
	kasqe?				

7. Thon i sintagma *o tikno grast* ka-e kèzură nominativo, akuzativo thaj genitivo kèzo!

O kèzo	O pučhipen	Jekhipen	Butipen
Nominativo	kon?	o tikno grast	e tikne grasta
Akuzativo	kas?		
Genitivo	kasqo?		
	kasqi?		
	kasqe?		
	kasqe?		

8. Thon e lače fôrme e verbosqe *xal* anda o telutno tabêlo!

I zenutni sarnavni	O indikativo mòdo				
	O akanutno vaxt	O avutno vaxt sintetikani fôrma	O avutno vaxt analitikani fôrma	O imperfekto	O nakhlo vaxt
me	xav	xava	ka xav	xavas	xalôm
tu		xasa			
vov/ voj				xalas	
ame	xas				
tume					
von			ka xan		

I. I jekhto unitèta

1. Kaθar avas?

✓ O rromano lèksiko

2. Kon sam ame?

✓ E alava save si len sajekh sènso (e sinonimură)

✓ E mamujutne lava

✓ E lava sajekhe formaça, tha' avere sensoça

3. Garavde and-e khera

✓ I kràtima vaj o thavorro „-”

✓ O vortoxramosaripen

4. O Jòno, o godăver

✓ O oficiàlo alfabèto e rromane çhibăço

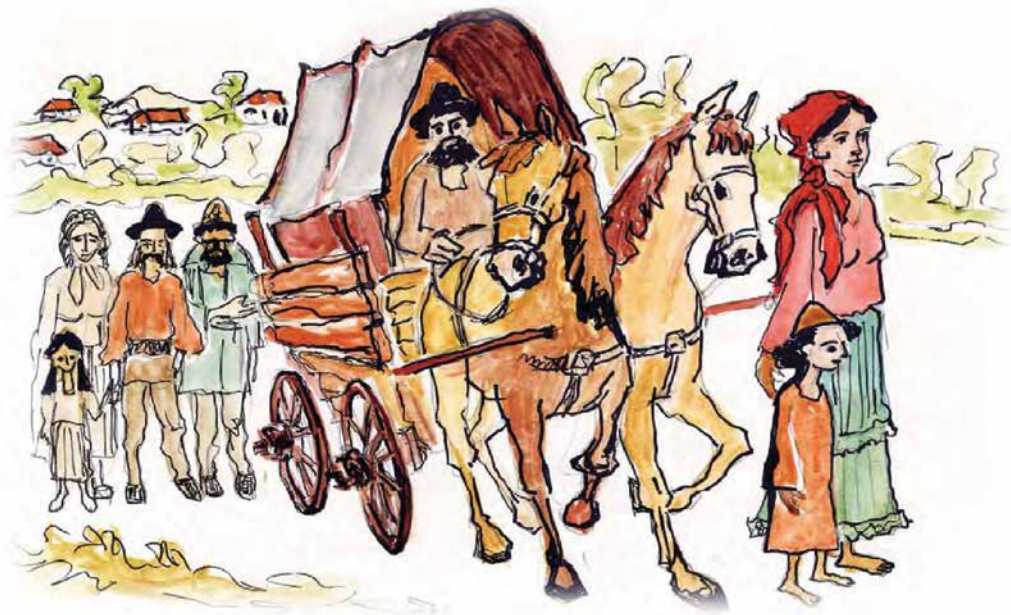
✓ O akcènto rromane çhibăθe

✓ Xramosaripnasqe règule

5. Rekapitulàcia

6. Evaluàcia

1. Kaθar avas?

Duj éhave, o David thaj o Bogdan, avilindoj kaθar i škòla, den dùma palal e rromenqi hìstòria thaj palal i rromani éhib.

– Phrala, phenel o Bogdan, dih, si man varesode puèhimata palal save kamav te vakāras: *Kaθar avas ame, e rroma? Sode rromane éhibă si? Sode rromane nāmură si and-i Rumùnia? Tha' and-i savorri lùmja?*

– Amal!a, phenel o David, tire puèhimata si but interesànto vi importànto. Ke varesode puèhimata d-ašti te arakhas o amboldipen and-e lila vaś e rromenqi hìstòria, xramosarde kaθar varesode importànto rromane *hìstòrikură*: i Dèlia Grigore, o Jon Sàndu, o Petre Petkùc, i Mariàna Sandu vi aver. Palal sar arakhas and-e kadala *pustika*, kothe sikavel pes so e rroma avile anθar i Ìndia, palal o trinto *seliberś*. Banges, patājłās pes ke e rroma avile anθar o Egìpto. Kodolesqe, but zene phende amenqe: faraònură vi gypsy. Aver zene phenen amenqe zungales „cigànură”. Kadava alav na si šukar vaś amenqe. Amaro cáco anav si „rroma”.

– Va, David, vi me arakhlem p-o internèto jekh infòrmacia kaj sikavel amenqe ke o jekhito xramosaripen palal e rroma and-i Rumùnia si and-o berś 1385.

– Bogdàne, amare phure avile andar i Ìndia and-i savorri lùmja. Palal sar sikavel amenqe o raj o siklärno, o Geòrge Saräu, and-o lil „E rroma, i Ìndia vi i rromani çhib”, i rromani çhib sikavel amenqe savo sas o dromerromenqo andari Ìndia ziand-i Evròpathaj and-ekolaverkontinètură.

– Čáčes, David! O raj o siklärno o Geòrge Saräu kerdäs but bută vaš amari rromani çhib. Vov xramosardäs vi but školutne lila khethanes pesqe sas studenturença andar save ame siklõvas i rromani khethani çhib.

– Kadja si, Bogdan! Ame trebal te žanas so si but rromane nămura save vakären verver dialèktură, nùmaj k-i škòla, ame siklõvas i rromani khethani çhib. And-i Rumùnia si amen štar šerutne dialèktură: e *ričhinärenqo* dialèkto, e *kikavärenqo* dialèkto, o karpătiko dialèkto vi e xoraxajenqo dialèkto.

– David, som but lošalo so amen si amen jekh purani història vi jekh barvali çhib palal save d-ašti te siklõvas andar e lila save xramosarde pen amenŕe and-i Rumùnia. Maj but kasave informàcie si te mangas len kaŕar amaro siklärno e rromane çhibăqe. Sam but baxtale so and-i amari škòla siklărel pes i rromani çhib vi e romenqi història!

– Bogdan, savorre çhave vi terne trebal te prinžaren kadala importànto bută!

– Va, kadja si!

(palal o *Ionel Cordovan*)

Lava maškar lava...

nămură – endaja

històrikură – historikane manuša

pustika – školutne lila

šeliberś – sèkolo, jekh šel berśa

ričhinärenqo – ursäritko

kikavärenqo – kăldăräricko

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal kase del pes dma and-o kadava tèksto!
5. Palal save púchimata vakrde e duj have?
6. Save rromane histrikur xramosarde lila va e rromenqi histria?
7. Kana thaj kaar avile e rroma and-i Evrpa?
8. And-o savo lil sikavel pes savo si o drom e rromane hibqo? Kon xramosards les?
9. Save si e dialktur e rromane hibqe save si vakrde and-i Rumnia?
10. So importnto but maj prinzaren anar e rromenqi histria?

Te siklvas khethanes!

1. Ka-o jekhto **makarthemutno kongrso**, k-i Lndra, and-o bers 1971, jekh rromani purani gili sas adoptisardi sar makarthemutno rromano himno (*Gelem, gelem*), gilabavdo kaar i gilavni vi aktrica Olivera Vuo, and-o prinzardo filmo *Prinzardem vi lošale rroma*. Palal, ka-o dujto kongrso (k-i Genva, and-o bers 1978) kotorlias vi o rromano aktro, o Yul Brinner.

2. **O rromano aktro**, o Rudi Moca, andar o Trgu Mure, phends ke i but prinzardi dli, o rromano makarthemutno himno, „Gelem Gelem”, avel andar jekh fro, kaj si paal amene, i Uila, andar o zudco Trgu Mure, kaj 80% andar e manua si rroma. Si jekh djna - gilqi thaj buhol „Gelem, gelem”, savo amboldino si „zavas thaj sa zavas, kaj na zanel man konik, kaj na-i man ni phral thaj ni phen”.

3. O romano lksiko

Sar malavas and-e savorre hib, vi i rromani hib si la paal le *purane lava* vi lava save sas line *andar aver hib*. Kadjal, and-i rromani hib arakhas:

I. Purane indikane lava: angrusti, drakh, huri, gav, gono, jakh, jag, kangli, kham, khoro, maho, muj, nakh, patrin, phabaj, piri, rroj, sap, suv, ing,thav, zamutro, zukel th. a. Sa kadja, makar lene si vi le gina *jekh, duj, trin, tar, de, bi, el* thaj but kernavn: *del, kerel, sovel, merel, zivel* th. a.

Kadala indikane lava si rromane čhibăŕe e maj anglal kaŕar o IX-to ŕeliberŕ P. X., kana e prŕto-rroma mukhle i Āndia.

II. Purane lava line avere čhibăŕar

1) ži ka-o Balkăni

- persikane lava*: ambrol, buzni, xer, khangeri, momeli, sir, tover, zen th. a.
- armenikane lava*: dudum, grast, koćak th. a.
- osetikane lava*: tirax, vordon th. a
- gruzikane lava*: ćamćali (ka-l xanotără: ćamćoj).

2) and-o Balkăni

- xoraxane lava*: majmŕni, kŕndra, kutia, kanzŕ(k)a, sinia th. a.
- grekikane lava*: ćŕxa, drom, eŕta, enă, kŕkalo, kakavi, klidin, luludŕ, oxto, papin, paraŕtuj, peinda, pĕtalo, rovli, sarănda, stadŕ, salivari, sirimi, trănda th. a.
- sudutne - slavikane lava (bulgarikane, serbikane th. a.)*: đilgo, pŕŕŕka, ŕita, zĕleno, zmĕo, žamba, žilto th. a.
- rumunikane lava*: atŕnć, kŕjbo, papŕŕa, p-orme, pomăna, rŕta, trail, vŕni th. a.

3) and-i Evrŕpa

- magjarikane lava*: igen, păprika, ŕarkăni (zmĕo), ŕărga th. a.
- rusikane lava*: atwĕto th. a.
- germanikane lava (and-o dialĕkto „manuŕ”)*: blŕma (luludŕ), ĕpla (phabaj), grŕndos (dibi), niglo (kanzŕ(k)a) th. a.
- polskikane, slovakikane, ćexikane, hispanikane, انگlikane, finitikane, ŕvedikane lava thaj aver.*

III. Neve lava line avere čhibăŕar

- maŕkarthemutne lava*: imĕjlo, gazĕta, hotĕlo, kompŕtero, kongrĕso, telefŕno, televizŕo, webpatrin / ŕajto th. a.
- svakodŕvesutne lava line andar le kontaktosqe čhibă*: pĕrco, ŕtrăjko th. a.

□ „lilutne” lava (save resle and-i rromani čhib andar e lila, po but neve indikane lava): bizli, bili, ràštra, lekhavel th. a.

IV. E zenenutne kreàcie

And-e savorre vaxta thaj thana, e manuša „kerde neve lava” and-e lenqi vrjåma. Varesave lenθar sas „astarde” avere vakårnenθar, aver lava na sas akceptisarde le manušenθar. Ačhile and-i čhib kasave lava: *bistarel, bikinel, godåver, anglomilaj, angloivend, o durkalo, o jekhtomilaj* th. a.

So zanav, so na zanav?

1. Xramosar and-e deš-dešupanz rèndurå so zanes palal e rromenqi història!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro, e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Lačhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe le arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magårikani chib!
6. Palal so dinån agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe so vov kerdås doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdån doš!
8. Sikaven vi tumare siklårnåqe vaj siklårnesqe sar tume kerde buti khethanes!

Zanesas ke...?

„Sar zanel pes, i rromani čhib arakhlås pes but vrjåma and-jekh but speciålo situåcia, andar kodoja ke paše jekh mija berša na xramosardås pes kadala čhibåθe. Andar o XVI-to šeliberš, barilo and-i Euròpa o interèso le gazenqo karing i rromani čhib, kana inkliste e anglutne xramosarde risparimata / liparimata and-e riviste aj lila (1547, 1597). Nakhle šeliberša palal šeliberša, tha' dòsta cira vi banges xramosardås pes rromane čhibåθe. Xatårel pes ke zi k-o bišto šeliberš sas but zåla / cira manuša, roma vaj gaze, save xramosarenas romaneseθe.” (Gheorghe Saråu).

2. Kon sam ame?

Arăt, dikhlöm k-o televizòro thaj p-o internèto so
Palal nište manuša vakàrel pes amenqe vareso:
Ke von ziven and-e savorre lumjaqe thema,
Kaj but anglal avile andar i purani India.

Len na-i len jekh them, na bešen khethanes an-jekh than,
Kana avelas len jekh, lesqo anav avelas „Rromanothan”!
Kathe zivenas lošale: kăldărără, ričhinără, xoraxane rroma,
Sinti, lovără vi savorre prinzarde rromane nămură.

Vi kana kadava them avelas but tikno,
An` lesŧe, le rromenqo gi ovelas užo vi baro.
Savorre lumjaqe rroma si sar nište phrala!
Von ziven khethanes sar but lače amala!

O Lačo Devel mukhlăs amen kadja:
Te phiras p-e droma andar i savorri lùmja,
Te kamas te bešas telal o *čerxenărdo cèro*,
P-i zèleno čar thaj pa-o zinzardo *kimpo*.

Si manuša save *mothon* so sam čora vi khanile,
Von na prinzaren ke ame sam but pakivale!

Sam butărne thaj keras but šukar bută,
Kamas te na bistasar amari purani tradicia.

Žanas te das pakiv le phuren thaj le manušen
Sar sikaven e valòre andar o RROMANIPEN.
Rugisaras amen le Devlesqe t-ovas godăver vi BAXTALE,
And-jekh ćáco PHRALIPEN te avas PAKIVALE!

Rromalen, kaj aresle šerale vi bare manuša!
Te na bistren te maren tumen vaš amare ćorre rroma!
O Del te del tumenqe baxt, zor thaj but godĭ,
Te vastdel tumenqe an` tumari importànto butĭ!

Tume kaj san *sìmplo*, pakivale thaj baxtale rroma,
Ašunen so phenav tumenqe mirre kuć phrala:
Aven te keras nùmaj bută save si šukar vi laće,
Te sikavas ke ame na sam „ćora, nasul vi khanile”!

Te avas barikane ke sam baxtale, lošale vi godăver rroma
Kaj si amen jekh purani ćhib kaj šukar vakăras la!
O Svũnto Devel te del tumenqe baxt thaj te avel amenća,
Tiknorrenća, ternenća, phurenća vi savorre amare amalenća!

(palal o Ionel Cordovan)

Lava maškar lava...

sinti – rroma save živen and-i Germània

lovàră – zambàsi

ćerxenărdò – pherde cerxenănća

ćèro – devel

kĩmpo – vàzi, umal

mothon – vakăren, phenen

sìmplo – sàde

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren i poezia!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal so vakärel pes k-o televizòro thaj p-o internèto!
5. Kana avelas le rromen jekh them, savo avelas lesqo anav?
6. Save rroma zivenas and-o kadava them?
7. Sar mukhläs o Svùnto Devel le rromen?
8. So sikavel amen e valòre andar o Rromanipen?
9. So phenel o autòro e rromenqe save aresle bare manuša? Tha' e rromenqe save si simplo manuša?
10. So importànto buti siklòvas kathar?

Te siklòvas khethanes!

1. E alava save si len sajekh sènso (e sinonimură)

E sinonimură si duj vaj maj but lava save si len jekh sajekh xatâripen, sajekh sènso vaj jekh miazutno sènso, thaj i fòrma lenqi si aver.

dar = traś

lùngo = dîlgo

biçhalel = tradel

gàlbeno = žilto = śargon

glàta = kîzaj = bajàto = çhavo / çhaj

xancî = zàla, zàlaga = cîra = òima

korr = men = gutup

sirîmi = xaravli = kolaj

maj = po

kîmpo = vâzi = umal

eksèmplo = misal = pîlda

Vi anθ-o amaro opralutno tèksto, si kasave lava - sinonimură: *vakärel* = *mothol*.

2. E mamujutne lava si kodola lava, kaj si len verver fòrme thaj mamujutno sènso.

barvalo ≠ ćorro

baxtalo ≠ bibaxtalo

laćho ≠ bilaćho

śudro ≠ tato

amal ≠ biamal

kovlo ≠ zoralo

rāt ≠ dīves

andre ≠ avri

opre ≠ tele

phuro ≠ terno

ćajlo ≠ bićajlo

phandado ≠ putardo

śukar ≠ nasul

gudlo ≠ kerko

sano ≠ thulo

ràno ≠ butpalal

kuć ≠ bikuć

3. E lava sajekhe formaça, tha' avere sensoça

D-ašti te arakhas vi aver lava, save si len sajekh fòrma, thaj si len aver sènso. Kadala lava bućhon **omonimurǎ**. Eksèmplurǎ:

- len (i len, o pani) ≠ *len* (Me dikhlem len.)
- devel (O Devel, o Del) ≠ *devel* (o taloj) ≠ *devel* (o ćeros).
- po (pesqo) ≠ *po* (maj).

So zanav, so na zanav?

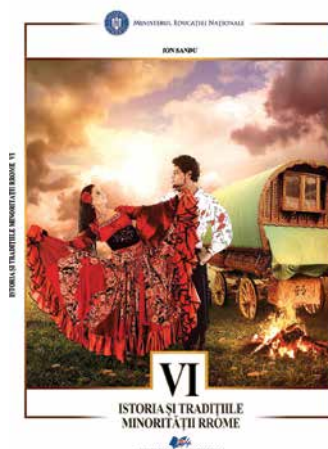
1. Xramosar and-e deś-deśupanǝ rëndurǎ so tume siklile andar i dini poezia!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro, e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laćhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe le arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laćhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosćar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magǎrikani chib!
6. Palal so dinǎn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laćhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe so vov kerdǎs doś! Sa kadja, arakh kaćar tiro kolègo kaj tu kerdǎn doś!
8. Sikaven vi tumare siklǎrnǎqe vaj siklǎrnesqe sar tume kerde buti khethanes!

Zanesas ke...?

- ✓ I poezia „Kon sam ame” sas xramosardi kaθar o Jonel Kordovan and-o 8 aprilo 2020. Kadaja poezia sas thovdini p-i lesqi facebookosqi patrin?
- ✓ O Jonel Kordovan amboldās and-i rromani čhib o lil „Kestiuni rrome”, xramosardo kaθar i Talida Stānikā, savo inklistās e lovenča pokinde kaθar e Rromenqi Partida, and-o berś 2014?
- ✓ O palutno školutno lil vaś e rromenqi histōria, inklisto and-o berś 2018, xramosardo kaθar o Jon Sandu, romano inspēktoro andar o žudēco Iălomica, savesqo redāktoro sas o raj o siklārno, o Gheorghe Sarāu?

3. Garavde and-e khera

Kamavas te na maj ašunav rovipen thaj dukha,
Maškar e rroma kaj si len asva and-ël jakha.
Kamavas te na maj avel pharipen vi *traša*
Anda e khera kaj ziven e lumjaqe manuša.

Devla, dikh-θa` tele karing amare nasvale phrala!
Ašun amare zorale mangimata, *mukh* amare *bezexa*!
Samas korre, thaj varesode vrjamaθar, bistardām
Te rodas vi te kamas tut, ame na maj zanglām!

Sikav amenqe, Devla, savo si o lačo drom,
Vaš orsavò terno, phuro, gažo vaj rrom,
Te inklövas avri andar e „phandle” khera,
Te zas amenqe k-i škòla, k-i buti vi ka-e khangerä!

Dikh, Devla, karing i savorri lùmja bare milaça!
Putar amare jakha kaj palem te siklövava,
So te keras kaj maj lače manuša t-ovas,
Te *ažutisarar* amen thaj tuθar te na maj bistras!

Lače manušalen, save kamen kaj e udara te putardön!

Si lačhes kaj and-e khera tumen garavdön?

Mukhen *nasulimata*, dilimata vi zungalimata,

Thaj *mangen* e Devles te del amen ASAJMATA!

(palal o Ionel Cordovan)

Lava maškar lava...

traša – daraimata

ažutisarar – vastdas

mukh – jertisar

nasulimata – zungale phiravimata

bezexa – doša, päkäturä

mangen – rugisaren

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren i poezia!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. So kamelas o autòro te na maj ašunel?
5. So mangel vov te na maj avel and-e khera?
6. Kasθar bistardām ame vaš varesode vrāma? Kaj sam ame „phandle”?
7. So kamen e lače manuša?
8. So phenel o autòro e manušenqe te keren?
9. So importànto butĩ siklõvas kathar?

Te siklõvas khethanes!

1. I kràtima vaj o thavorro „-”

I kràtima thol pes kana si te sikavas ke xasardās pes vareso andar jekh lav, kana malaven pen duj lava, butvar ka-o agor jekhe lavesqo kaj bešel anglal jekh artikulo: *and-o*, *and-i*, *and-e*, *and-e*.

- ✓ Me bešav **and-o** fòros.
- ✓ Mirro phral bešel **and-i** bar.
- ✓ Tumare phrala bešen **and-e** gava.
- ✓ Von keren butĩ **and-e** bară.

2. O vortoxramosaripen

anda o = *and-o gav*

anda i = *and-i bar*

anda e = *and-e gava*

anda ël = *and-ël barã*

anda jekh = *and-jekh = an-jekh kher*

kaj o = *ka-o = k-o pharl*

kaj i = *ka-i = k-i phen*

kaj e = *ka-e = k-e phrala*

kaj ël = *ka-ël = k-ël phenã*

kaj jekh = *ka-jekh = k-jekh çhavo*

pa o = *p-o grast*

pa i = *p-i ùlica*

pa e = *p-e grasta*

pa ël = *p-ël ùlice*

da ašti = *d-ašti*

na ašti = *n-ašti*

kaj ašti = *ka-ašti = k-ašti*

kaj ašti te = *ka-ašti te = k-ašti te = kaš-te = vaš te*

So zanav, so na zanav?

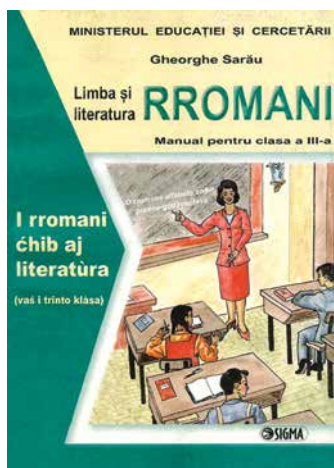
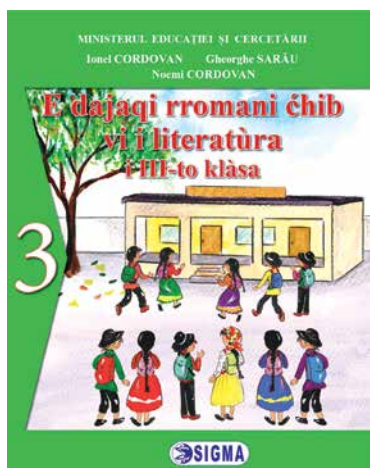

1. Xramosar and-e deş-deşupanž rëndurã so tume siklile andar i dini poezia!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro, e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
3. Laçhar e arakhle doşa and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe le arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magãrikani chib!
6. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!
7. Sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe so vov kerdã doş! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdãn doş!
8. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde buti khethanes!

Žanesas ke...?

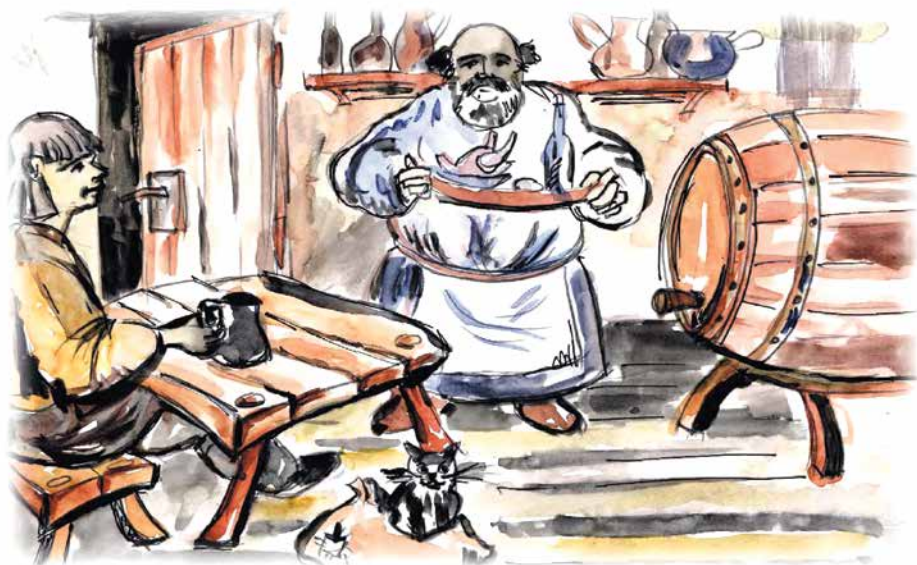

- ✓ I poezia „Garavde and-e khera” sas xamosardi kaθar o Jonel Kordovan and-o 3 aprilo 2020. Kadaja poezia sas thovdini p-i lesqi facebookosqi patrin?
- ✓ I poezia „Garavde and-e khera” sas phendi e aktoreθar Rudi Moka p-i pesqi facebookosqi patrin thaj k-i emisia „Opre Roma, k-o TVR1, and-o 10 aprilo 2020.
- ✓ Kadaja poezia sas kerdi and-jekh pharo vaxt, kana and-i Rumunia e manuša n-ašti te inklön avri andar e khera nùmaj vaš jekh cıra vaxt, sosqe sas i pandemia COVID-19.
- ✓ And-o čhon märtie/ trintonaj andar o berš 2020, o Jonel Kordovan, i Noemi Kordovan vi o Gheorghe Sarău xamosarde o pustik vaš i trinto klăsa?

4. O Jòno, o godăver

Bute vaxteça anglal, and-o jekh gav zivelas duj phure, savenqe o Del dāsas len jekh čhavo, kaj bučholas Jòno.

Kana o čhavo barilo, phendās pirre dadenqe, kā vov kamel te telārel te kerel pesqe pirro zivipen. Phirindoj e gava, areslo k-i avlin jekhe dasesqi, savo čhutā les štalāri andar jekh sovnakutno lovo p-o berš. Žanelas o Jòno te kerel savorenθar, vi te xramosarel thaj vi te drabarel. Palal duj - trin čhona, o das čhutā les pesqe čaće vasteça.

I anglutni butī e dasesqi sas o bikinimos e kaženqo, e parfumurenqo thaj e sovnakutne bukānqo. O Jòno sas but pativalo thaj o das kodolesqe inkerelas lesθe but. Le dases sasas les jekh šukar rakli, maj tikni sar o Jòno, tha' le barvales ingerelas les i godī vi maj dur.

Kana agordile e trin berša, o Jòno lilā pirre love thaj kamlās te telārel, vi kana sas les vareso p-o ilo andar i rakli, savi bučholas Ankūca, thaj o das phendā lesqe:

– Mangav tut te maj ačhos jekh čhon, ke me kam telarāv te kinav butā andar mire bikinlinā thaj kamavas te ačhos and-o muro than zi kana avava.

– Mišto, phenel o Jòno, ačhav thaj, kana te telāres, raja!na, le vi manqe e love thaj te kines manqe so anklela tuqe maj anglal and-o drom. Dine pes dēs lačo thaj o das telārdās.

Khethanes e dasnăça p-o drom maladine trine rromnănça, saven sasas len and-jekh gono jekh mùca, kaj kamenas te mudaren lan, kă voj xalăs barăqe ćiriklăn.

– O das, aśunindoĵ sa kadala, dină e trin sovnakutne love thaj lilă la muca.

Paśal ratăthe e, khine thaj bokhale, aćhavdile jekhe xabelinăthe, thaj mangle vareso xamasqo. O manuś e kheresqo phendăs:

– Si ćhona kanaθar manthe ći maj xal khonik, ke aven e kermuse thaj xan o xamos p-e sinia. Anindos pesqe godĳ, ke and-o gono si les mùca, o das phenel:

– Miśto, an vareso xamasqo thaj ćhude p-i meseli thaj si te dikhes ke na-i te avel ći jekh kermuso thaj, bi te avel dikhlo, ankalădvăs la muca thaj ćhutăs lan paśal o punro la meselăqo.

Kana dikhlăs o manuś ke ći aven e kermuse, manglăs e dasesqe te del vi les thaj kam pokinel sode manglă pes lesqe.

O das kerdăs fōros leça thaj xatărdile te bikinel lesqe la muca andar trin vapōrură pherde butănθar. Aresindoĵ khere, o Jōno pućhlăs les kana lăs vi lesqe vareso e trine kodole lovenθar.

Taman akana o das andăs pesqe godĳ ke i mùca sas kindi andar e love e Jonosqe thaj k-aśti te aven sa laće, o barvalo manglăs le Jonos te alōl / alosarel pesqe jekh andar le trin vapōrură. Vov alosardăs o maj purano thaj o maj tikno vapōro. Kadava vapōro sas pherdo sovnakutne butănθar.

Palal kadaja, o das dină le Jonosqe jekh than te kerel pesqe kher, jekh bikinlin, kaj e bută zanas but miśto.

O Jōno andăs pirre daden thaj inkerdăs len paśal pesqe, kerindoĵ lenqo zivipen śukar.

(palal o Nicolae Pandelică)

Lava maśkar lava...

vaxt – vrăma, vrjăma

zivipen – ziv’

drabarel – ginavel

xabelin – restorănto

das – gaĵo

pirre – lesqe

sōde – kozom, kazom, kėci,

kabor, kobor

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal kasþe del pes dùma and-o kadava tèksto!
5. So phendäs o éhavo pesqe dadenqe kana vov barilo?
6. Kaj areslo o Jòno?
7. So kerdäs o Jòno kana agordile e trin berša?
8. So kindäs o rrom p-e love le Jonosqe?
9. So kerdäs o dasno ka-e xabelin.
10. So dinäs o dasno e Jonosqe kana aresläs khere?
11. So kerdäs o Jòno k-o agor?
12. So d-ašti te siklõvas anþar kadava tèksto?

Te siklõvas khethanes!

1. O oficiàlo alfabèto e rromane éhibãqo

E rromane oficialone alfabetosþe si kadala grafème:

• **19 grafème, save si len sajekh valòre sar vi and-o rumunikano alfabèto:** a, b, d, e, f, g, h, i, l, m, n, o, p, r, s, t, u, v, z.

• **4 „aspirime”/ „phurdine” grafème:** éh, kh, ph, th

• **10 grafème, save si len kadala zute:**

Rromani	c	ć	x	j	k	rr	ś	w	ź	z
Rmunikanes	ç	ce, ci	h	i	c	nr	ş	u	j	ge, gi
Fonetikani transkripcia	ts	tʃ	h	i	k	r	ʃ	u	dʒ	dʒ

• **postpozicionàlo grafème q, θ, ç:**

Rromani	q		θ		ç	
Fonetikani transkripcia	k	g	t	d	s	ts
		palal o n		palal o n		palal o n

• specifikò „balkanikane” vokàle ě, ä, ï:

Rromani	ě	ä	ï
Rumunikanes	ă	ă	î
Fonetikani transkripcia	ə	ə	î

• 5 diftòngură: ă, ě, ĭ, ǫ, ŭ:

Rromani	ă	ě	ĭ	ǫ	ŭ
Rumunikanes	ia	ie	ii	io	iu

2. O akcènto rromane čhibăŋe

- a) And-i rromani čhib, o akcènto perel - and-e rromane lava - p-i palutni silăba: per-**el**, go-**no**, manu**ś**, ra-**klo**, ča-čut-**no** th.a. Kadale surenŋe, o akcènto či thol pes.
- b) P-e gazikane lava, o akcènto perel p-i sajekh silăba, kaj perel vi and-i čhib kaŋar avel o lav. Kadale situacienŋe, xramosarel pes o akcènto „gravis”, p-e vokàle andar e akcentuime silăbe: -**à-**, -**è-**, -**ì-**, -**ò-**, -**ù-**, sar kasave eksemplurenŋe: salivàri, pètalo, ciknìda, kòkalo, paparùda th.a.

3. Xramosaripnasqe règule

Lien dikhipnasŋe sar si te xramosaras lačhes! P-i jekhto kolòna si i čačutni fòrma. Dikhen vi e rimome fòrme, p-i dujto, trinto vi p-i štarto kolòna!

mirro	m-rro	m-o	mo
mirri	m-rri	m-i	mi
mirre	m-rre	m-e	me
tiro	t-ro	t-o	tǫ
tiri	t-ri	t-i	ti, tĭ
tire	t-re	t-e	te, t
pesqo	-	p-o	po
pesqi	-	p-i	pi
pesqe		p-e	pe
lesqoro	lesq-ro	-	-
lesqiri	lesq-ri	-	-
lesqere	lesq-re	-	-
savorro	savorro	sa-orro	sa-rro, sa-o, sa
savorri	savorri	sa-orri	sa-rri, sa-i, sǎ
savorre	savorre	sa-orre	sa-rre, sa-e, sa

kadaja	kadja	-	-
kadaja	kaja	-	-
kodoja	koja	-	-
kadava	kava	kawa	-
kodova	kova	kowa	-
kadala	kala	-	-
kodola	kola	-	-
čhavo	čhawo	čhaw'	čho'
Devel	Dewel	De-el	Del
dīves	dīwes	dī-es	dīes, dēs
asvinā	asvija	asvja	asva
patrinā	patrija	patrja	patra

Dikhen sar e rimome fõrme, p-i dujto kolõna vi p-i trinto kolõna, resle, akana, sar e ćacutne fõrme!

anda o	and-o	an-o (kathe, sadāripen)
anda i	and-i	an-i (kathe, sadāripen)
anda e	and-e	an-e (kathe, sadāripen)
anda ěl	and-ěl	an-ěl (kathe, sadāripen)
kaj o	ka-o	k-o
kaj i	ka-i	k-i
kaj e	ka-e	k-e
kaj ěl	ka-ěl	k-ěl
pa o	p-o	-
pa i	p-i	-
pa e	p-e	-
pa ěl	p-ěl	-

So zanav, so na zanav?

1. Godīsar ke san tu and-i kodoja tekstosqī piktūra thaj xramosar and-e deś śirda/rēndurā, sar vi kana sas tiri paramići thaj phen / mothov maj dur!
2. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro, e xramosaripnasqē lilorreća tire kolegosqo!

3. Lačhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
4. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe le arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!
5. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magārikani chib!
6. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
7. Sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe so vov kerdās doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doš!
8. Sikaven vi tumare siklārñaqe vaj siklārnesqe sar tume kerde buti khethanes!

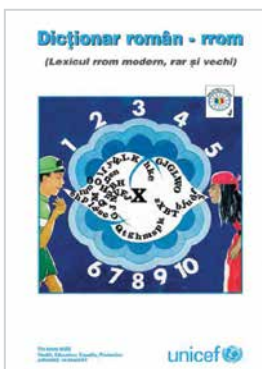
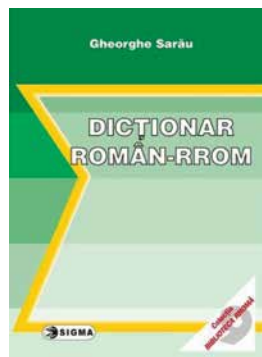
Žanesas ke...?

✓ O berš 1990 avelas te reprezentisarel vaš i rromani sel jekh but importānto fākto, andar kodoja ke, and-o štarto čhon kadale beršesqo, k-i Varšava - kana sas kerdo o IV-to Maškarthemutno Rromano Kongrèso - sas lini i decizia dikhindoj o rromano khethano maškarthemutno alfabèto. E baza e kadale alfabetosqi bešlesas e rodimata aj e propozicie kerdine vaš e savorre rromane dialèkturā kaθar o Marcel Kurtiade. I decizia sas xramosardi kaθar 17 lingvisturā aj kulturaqe manuša, rroma vi gaze, save sas k-o IV-to Kongrèso. Palal kadava Kongrèso, inkliste and-e but europutne thema lila vi riviste xramosarde kadale khethane alfabetosθe.

✓ Kathe si o jekhto rumunikano - rromano dikcionaro, kerdo kaθar o raj Gheorghe Sarāu vi pesqe studènturā aj publikisardo and-o berš 2003.

✓ Maj palal, and-o berš 2006, inklili jekh nevi vèrsia kadale dikcionarosqi k-i Editura Sigmā.

5. Rekapitulàcia

1. Činen jekhe liniàça o alav savo na si xramosardo lačhes!

<ul style="list-style-type: none"> • zumi – ~~zumi~~ • ćib – ćhib • žanel – janel • ćira – ćira • śudro – şudro 	<ul style="list-style-type: none"> • ćaro – ciaro • aźutisarel – ajuťisarel • khethanes – ketanes • kadava – adavka • manθe – mande
---	--

2. Arakhen e sinonimură e alavenqe andar i jekhto kolòna! Keren e arakhle sinonimurença po jekh propozìcia!

O dino alav	O arakhlo sinonimo	I kerdi propozìcia e arakhle sinonimoça
vakărel		
tradel		
aźutisarel		
lùngo		
legia		

3. Arakhen e antonimură e alavenqe andar i jekhto kolòna! Keren e arakhle antonimurença po jekh propozìcia!

O dino alav	O arakhlo sinonimo	I kerdi propozìcia e arakhle sinonimoça
biamalipen		
dilipen		
tiknipen		
xoxavipen		
kalo		
nasulipen		

4. Xramosaren po jekh alav palal lesqi oriđina. Keren e arakhle alavença po jekh propozìcia!

E alavesqi origina	O trebuto alav pašal i dini vortogràma	I kerdi e arakhle sintagmaça
persikano alav		
armenikano alav		

xoraxano alav		
grekikano alav		
slavikano alav		
rumunikano alav		
magărikano alav		
germanikano alav		
maškarthemutno alav		

5. Thon p-o jekh trebutno alav pašal e dine vortogràme! Keren po jekh propozìcia e arakhle sintagmaça!

I dini vortogràma	O trebutno alav pašal i dini vortogràma	I kerdi e arakhle sintagmaça
and-o	gav	Mirro pàpus zivel and-o gav Ineu.
and-i		
and-e		
k-o		
k-i		
k-e		
p-o		

6. Xramosaren p-o trin alava save te astaren e grafemença/ grupurença andar o dino tabèlo!

jekh konsonànta	i paškonsonànta „j”	e phurdine grùpură	jekh vokàla
manuś	jalo	čhavo	oxto

6. Evaluàcia

1. Činen jekhe liniàça o alav savo na si xramosardo lačhes!

<ul style="list-style-type: none"> • xoxavel – hohavel • çàso – çhaso • jukel – zukel • cïrdel – řirdel • řořoj – řořoj 	<ul style="list-style-type: none"> • čhib – cib • telàrel – teliarel • kadaja – adajka • mança – manca • lestar – lesθar
--	---

2. Arakhen e sinonimurà e alavenqe andar i jekhto kolòna! Keren e arakhle sinonimurença po jekh propozìcia!

O dino alav	O arakhlo sinonimo	I kerdi propozìcia e arakhle sinonimoça
žilto		
śax		
śingalo		

3. Arakhen e antonimurà e alavenqe andar i jekhto kolòna! Keren e arakhle antonimurença po jekh propozìcia!

O dino alav	O arakhlo antonimo	I kerdi propozìcia e arakhle antonimoça
opral		
parno		
śukaripen		

4. Xramosaren po jekh alav palal lesqi oriaina. Keren e arakhle alavença po jekh propozìcia!

E alavesqi oriaina	O arakhlo alav	I kerdi propozìcia e arakhle alaveça
persikano alav		
armenikano alav		
grekikano alav		
slavikano alav		
rumunikano alav		
mařkarthemutno alav		

5. Thon p-o jekh trebutno alav pašal e dine vortogràme! Keren po jekh propozicia e arakhle sintagmaça!

I dini vortogràma	O trebutno alav pašal i dini vortogràma	I kerdi e arakhle sintagmaça
and-i		
k-o		
k-e		
p-o		

6. Xramosaren p-o trin alava save te astaren e grafemença/ grupurença andar o dino tabèlo!

konsonantaça „p”	e paškonsonantaça „j”	e phurdine grùpoça „th”	e vokalaça „i”

7. Xramosaen and-e panz rèndurà so tume xatären andar i stròfa:

*„Žanas te das pakiv le phuren thaj le manušen
 Sar sikaven e valòre andar o RROMANIPEN.
 Rugisaras amen le Devlesqe t-ovas godäver vi BAXTALE,
 And-jekh ćáčo PHRALIPEN te avas PAKIVALE!”*

II. I dujto unitèta

1. Mirro baro školaqo jekhutno dës

- ✓ So si i gramàtika?
- ✓ O substantivo
- ✓ O butipen le substantivurenqo

2. E xuxurra

- ✓ O artìkulo
- ✓ O vokativo

3. O xanzvalipen

- ✓ O genitivo kèzo
- ✓ O bilèto

4. O Ćenušòtka

- ✓ O dativo kèzo
- ✓ O sociativ-instrumentàlo kèzo

5. Rekapitulàcia

6. Evaluàcia

1. Mirro baro školaqo jekhutno dës

„Falas ke jekh baro manúesqo vast spidelas mirro phiko thaj çirdelas les khonz te inkalavel les manqe andar e sovipnasqo than... Sa and-o kodova vaxt, jekh zoralo vak phenelas andar o bипrinzardo:

– Ušti, çhave!a, ke resesa butpalal!

Uštilem, xutindoj trašavdo andar o sovipen:

– Kozom si o éaso?

Pašal manqe bešelasi mirro dad, asaindoj.

– Trebalas te astarav e kùrsurä!

Liem mirri stañ thaj gelem. Atùnçi, duj manuša, save nakhenas, çhudine d-ajekh bidošaço dikhipen karing manqe, thaj paleder thavdine maj dur te den dùma, aj me semas pačavdo ke phenenas:

– Kadava andređinäs ka-o licèvo! Andređinäs sar siklòvno ka-o „Lazär”!

Areslem k-o licèvo ka-i efa òra thaj panzvardešupanž minùturä. And-i bari bar, sas but siklòvne kidine paš-i phuri çamlin, kaj dikhläs odobor but generàcie, kaj phirvade telal lesqere zorale ranika.” (...)

(palal o Grigore Băjenaru: *Çișmigiù & comp.*
o amboldipen: kařar i Gabriela Moise)

Lava maškar lava...

spidelas – ispidelas

den dùma – (s)borizen, vakären, phenen, mothoven

konj – gàta

vak – krìlo, muj

čamlin – o rukh kaj kerel čàmle, kestène

butpalal – zabado

ranika – kränge

uštilem – vazdinem man

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal kasþe del pes dùma and-o kadava tèksto!
5. Roden ka-e školaqi bibliotèka kadava lil thaj drabaren les!
6. Phenen vi tume sar tume kamen te avel tumaro licèvo?
7. So tu dikhes suno te reses tire zivipnasþe?

Te siklõvas khethanes!

1. So si i gramàtika?

Sar zanel pes, *I Gramàtika* anderàrel duj xulavimata: *i Morfològia* thaj *i Sintàksa*.

I GRAMÀTIKA

I MORFOLÒGIA

I SINTÀKSA

I Morfològia studiisarel e *vakãripnasqe riga*. And-i rromani morfològia malavas 11 vakãripnasqe riga. Lenðar, 6 si *paruvale / fleksibilo*, 4 si *biparuvale / bifleksibilo* thaj jekh si *pašparuvali / pašfleksibilo vakãripnasqi rig*.

E paruvale / fleksibilo vakãripnasqe riga	E biparuvale / bifleksibilo vakãripnasqe riga	I pašparuvali / pašfleksibilo vakãripnasqi rig
1. <i>i navni</i> (o substantivo)	1. <i>i postpozicia</i>	1. <i>i paškernavni</i> (o advërbo)
2. <i>o artikulo</i>	2. <i>i prepozicia</i>	
3. <i>i pašnavni</i> (o adžektivo)	3. <i>i phandavni</i> (konzũnkcia)	
4. <i>i sarnavni</i> (o pronõmbro)	4. <i>i interžekcia</i>	
5. <i>i ginavni</i> (o numeràlo)		
6. <i>i kernavni</i> (o vërbo)		

2. I navni (o substantivo)

Ži akana, and-o panžto vi and-o šovto školutno berš, sas siklile - ka-o substantivo - kadala kèzurã: *nominativo*, *akuzativo*, *genitivo* thaj *instrumentalo*. And-o kadava berš, siklõvasa aver duj kèzurã: *o vokativo* thaj *o dativo*.

A. E tipurã le substantivurenqe

a) Khethane thaj ververutne substantivurã:

khethane substantivurã	ververutne substantivurã
gono	O Marìn
grast	O Bukurèšti
suv	O Rromano Kongrèso
luludĩ	I Luludĩ (jekh anav!)

b) E živdisarde thaj e bizivdisarde substantivurã

živdisarde substantivurã	bizivdisarde substantivurã
manuš	rukh
bakri	bar
bori	ambrol
rašaj	kher

B. E gramatikane kategorìe ka-o substantivo si: o gin, o ling thaj o kèzo.

a) o gin. And-i rromani čhib si duj gina:

o jekhipen	o butipen
manro	manre
grast	grasta
phen	phenă

b) o ling. Rromane čhibăŕe si duj lînga / gènderură:

o muršikano ling	o zuvlikano ling
lil	phen
vast	baj
murš	sasuj

c) o kèzo. And-i rromani čhib ekzistisaren 8 kèzură:

o nominativo, o akuzativo, o genitivo, o dativo, o lokativo, o ablativo, o sociativo - instrumentalo, o vokativo (vaj: e akharipnasqi fôrma).

3. O butipen le substantivurenqo

a) E agorimata le muršikane substantivurenqo ka-o nominativo, k-o butipen:

Jekhipen		Butipen
– substantivură and-jekh konsonanta: <i>dad, thagar</i>	-a	dada, thagara
– substantivură and-i vokala -o: <i>gono, mačo</i>	-e	gone, mače
– substantivură and-i paškonsonanta j: <i>muj, rašaj</i>	-a	muja, rašaja
– substantivură and-i vokala -i: <i>dî, pani</i>	-ă	dă, pană
– substantivură and-o sufikso -pe(n)/-mos: <i>amalipen / amalimos, šukaripen / šukarimos</i>	-mata	amalimata, šukarimata
– substantivură and-o gažikano sufikso -o(s): <i>fôro(s), telefôno(s)</i>	-ură	fôrură, telefônură
– o diminutivălo sufikso -orro: <i>dadorro, saporro</i>	-e	dadorre, saporre
– substantivură and-o gažikano sufikso -i: <i>aktôri, hotèli</i>	-ă	aktôră, hotèlă
– substantivură and-e aver gažikane sufiksură: – àri: <i>masàri/masno, vešàri kalendàri</i> – tòri: <i>bikinitòri, krisinitòri</i>	-ă -ă	vešără kalendără bikinitôră, krisinitôră

b) E agorimata le zuvlikane substantivurenqo *ka-o nominativo, k-o jekhipen*

E zuvlikane substantivurã si len ka-o nominativo, ka-o gin jekhipen, kadala agorimata:

1. jekh konsonanta: *dar/traš, xar, len, men/korr, phen* thaj aver
2. i vokala *-i*: *bibi, butĩ, dori, d̃ili/gili, luludĩ/luludi* th. a.
3. i paškonsonanta *j*: *baj, čhaj, daj, sasuj* th. a.
4. o mocionalo sufikso *-ni*: *grastni, xerni, rromni, thagarni* th. a.
5. o diminutivalo sufikso *-orri/-örri*: *bibörri, čhajorri, luludörri* th. a.
6. i vokala *-i* (and-e gazikane lava): *aktöri, dòktori, hotèli, teleföni* th. a.

Jekhipen		Butipen
– substantivurã and-jekh konsonanta: <i>len, phen</i>	-a, ä	lenã, phenã
– substantivurã and-i vokala <i>-i</i> : <i>bibi, butĩ</i>	-ä	bibã, butã
– substantivurã and-i paškonsonanta <i>j</i> : <i>baj, čhaj</i>	-a	baja, čhaja
– substantivurã and-o mocionalo sufikso <i>-ni</i> : <i>rromni, thagarni</i>	-ä	rromnã, thagarnã
– substantivurã and-o diminutivalo sufikso <i>-orri/-örri</i> : <i>čhajorri, phenörri</i>	-ä	čhajorrã, phenörrã
– substantivurã and-i vokala <i>-a</i> (and-e gazikane lava): <i>cöxa, düma, diskriminácia, žamba, teigrãma</i>	-e (-es)	cöxe(s), düme(s), diskriminácie(s), žambe(s), teigrãme(s)

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi butĩ

- a. Xramosar and-e deš širda / rëndurã sar tu nakhlãn o milaj, kaj tu phirdãn, kaça tu maladilãn, sar sas, so siklilãn, so arakhlãn!
- b. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
- c. Lačhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- d. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe le arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e doša arakhle tire kolegosθar!
- e. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magãrikani čhib!
- f. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!

g. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdäs doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolëgo kaj tu kerdän doš!

h. Sikaven vi tumare siklärnäqe vaj siklärnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasqe bută, khethanes, and- e grupe, e neve siklile nociença!

3. Drabaren e dine substantivură thaj xramosaren vi tume aver palal i dini indikàcia!

a) E navnä šaj te aven:

✓ **zivdisarde:** *bakro, raklo, sap,* _____, _____, _____

✓ **bizivdisarde:** *baj, bal, balani, kher,* _____, _____, _____

b) E navnä šaj te aven len duj linga:

✓ **muršikane:** *gad, gav, guruv, murš, rukh,* _____, _____, _____

✓ **zuvlikane:** *baj, bibi, bori, rakli,* _____, _____, _____

c) E navă šaj te aven len duj gina:

✓ **jekhipen:** *balo, bašno, grast, sastri,* _____, _____, _____

✓ **o butipen:** *bašne, šošoja, rakle,* _____, _____, _____

4. Alosaren e navnä andar o opralutno tēksto vi thon len palal sar mangel o tabèlo!

E odärde / zivdisarde navnä		E biodärde / bizivdisarde navnä	
o ling		o ling	
muršikano	zuvlikano	muršikano	zuvlikano

5. Keren zuvlikane navnä le mocionalone sufiksoça -ni kaθar kadala muršikane navnä: *amal, grast, guruv, xer, manuš, murš, rašaj, riçh, raj, ruv, rrom, sap!*

Ex. amal + suf. -ni > amalni > amalin (rimome fôrma!).

o muršikano substantivo	o zuvlikano substantivo
amal	amalni / amalin
grast	

guruv	
xer	
murś	
raśaj	
ričh	
ruv	
sap	

6. Xramosaren telal e lava, kaj sine ćaćes xramosarde:

e dine alava	i laćhi fòrma
pani – paj	
xaning – axing	
khajni – kahni – kaxni	
ćhavorro – śavorro	

7. Sikaven save navnă sine odărde / živdisarde vi save sine biodărde / biživdisarde!

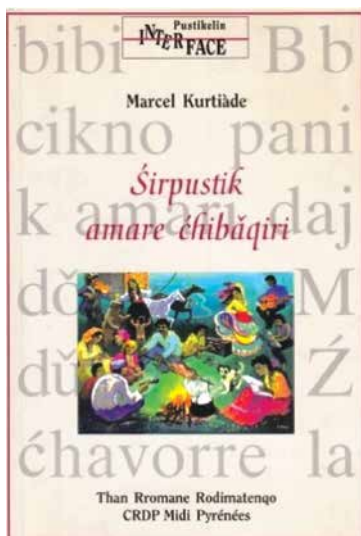
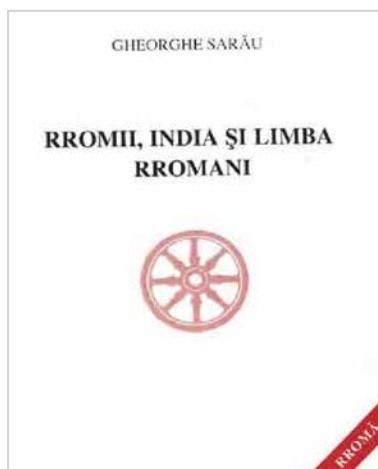
xuxurr	živdisarde	goro
raj		gav
daj		gono
pani		raśaj
moxton		grast
marro	biživdisarde	phurt
ženo		kak

8. Xramosaren jekh tikno tĕksto, alosarindoj murśikane vi žuvlikane navnă!

Zanesas ke...?

„Sar zanel pes, i rromani čhib arakhlās pes but vrjāma and-jekh but speciālo situācia, andar kodoja ke paše jekh mija berša na xamosardās pes kadala čhibăŕe. Andar o XVI-to šeliberš, barilo and-i Eurōpa o intereso le gazenqo karing i rromani čhib, kana inkliste e anglutne xamosarde risparimata / liparimata and-e riviste aj lila (1547, 1597). Nakhle šeliberša palal šeliberša, tha' dōsta cira vi banges xamosardās pes rromane čhibăŕe. Xatărel pes ke zi k-o bišto šeliberš sas but zāla / cira manuša, roma vaj gaze, save xamosarenas rromanesŕe.” (Gheorghe Sarău).

2. E xuxurra

Sasas jekh var duj rroma, save kerenas buti khethanes k-o jekh xulajesqi avlin thaj but pativale sasas.

Kadala duj rroma sasas but lače amala thaj and-o jekh dives e kurkesqo, avindoj lenqo dives vesto, telārde and-o veś te kiden xuxurra. Von bučhonas Kòstja thaj 3ikulo. Arakhle von but xuxurra. O Kòstja čhudă o gad opral pesŕe, phandă e baja thaj pherdă len xuxurra.

Kana boldile, astarde palal jekhe phură, savă sas lan and-o dumo jekh angali šukimata. Dine *dis lačo* thaj pučen lan.

– Dej!e, e xuxurra si lače xamasqe?

– Lače, dej!e. Phenel i phuri, dikhindoj lenŕe.

– Tha' maškar lenŕe si vi kolenŕar save keran nasul?

– Me zanav, dej!e, avena.

Ăl duj rroma resle k-o kher e thagaresqo thaj, gelindoj and-e lenqi livni, o Kosteas phenel:

– 3ikule!a, phral!a, te kerav tuqe nište xuxurra sar kerel len tiri dej!

Thaj palal, uždă len, thovdă ăl xuxurra, kerdă xamos, čhută les p-i sinia thaj astardilo te činel o manro. Maškar o vaxt, o 3ikulo - sar sasas mulo bokhaŕar - lilă duj var, trin var andar e xuxurra thaj xutilo ka-o nakh e Kostjasqo, kaj andăsas paj e xaningaŕar ka-i sinia.

O Kòstja, patăvindoj kă o 3ikulo dilajlo, boldilo p-o jekh punro thaj našlo e xulajesŕe, savesqe phendă sa so me phendem zi akana. O xulaj, o raj, gelo te dikhel so si e 3ikuloča, savo sasas anzardo and-o sovthan thaj e putarde jakhenča. Daravdo, o xulaj pučhel les:

– 3ikule!a, san nasvalo? Thaj o 3ikulo či amboldel. O xulaj pašol maj but thaj maj pučhel jekh var:

– 3ikule!a, so kerdăn, manuša, si tuqe nasul?

Thaj o 3ikulo, and-o than te amboldel lesqe, astardöl te bašol thaj xutilo te xal o nakh e xulajesqo.

Te na xas murro nakh, si te dav tut sa so manges tu. Daraθar , te na xal lesqo nakh, phenel ke del lesqe so mangel vov, ma na te kerel lesqe jekh nasulimos.

Ašunindoj kadala lava, o 3ikulo maj bašlās duj var, thaj manglās e xulajesqe deš love sovnakutne. O xulaj dās les thaj o 3ikulo maj bašlā jekh var thaj phendā kā maj kamelas vi deš veste dīvesa.

Kazom kames tu, 3ikule!a, nūmaj beš lokhores!

O rrom phendās e xulajesqe te bešel tele thaj te na vazdel pes kothar, tha' palal kodoja anklisto čoral thaj gelosas.

Kana maladilo e Kostjača, palal but vaxt, kadava - trašajlo - patājilās kā o 3ikulo kamel te xal lesqo nakh. O 3ikulo phenel lesqe:

– Na traša, manuś!a, kā na-i te kerav tuqe khañc kodolesqe, kā me či sem thaj niči na semas dilo. Atunc, kana zumavdem andar e xuxurra, faline man kadjal lače thaj, avindoj bokhalo, godišardem vi man kā či aresen amenqe. Thaj bašlem vi me, pherasesθe, thaj kana dikhlem kā vi tu, o xulaj patān man, phendem manqe: „Sosθar te na kerav manqe jekh lovorro?”.

Xatāringoj, o Kōstja asajlo thaj lošajlo but.

(palal o *Nicolae Pandelică*)

Lava maškar lava...

dis – dīves

astarel – širdel

dīves vesto – dīves slōbodo

xulaj – stāpino

anzardo – pašlārdo, polavdo

sinia – meseli

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal kasθe vakārel pes and-o kadava tèksto!
5. Kaj telārde e duj rroma?
6. Kaça maladile le duj rroma?
7. So xamos kerde le duj rroma?
8. So kerdās o 3ikulo kana xalās? Sosθar?

9. So manglăș o Țikulo e xulajesθar?
 10. So phendăș o Țikulo kana maladilăș le Kostjaça?
 11. Tume so patăn, sas laçhes so kerdăș o Țikulo?

Te siklôvas khethanes!

1. O artíkulo

And-i rromani çhib, si duj tipură artikulurençe, o *definîto* thaj o *bidefinîto* artikulură.

a) O definîto artíkulo

- *O definîto artíkulo vaș e muršikane navnă*/ substantivură, ka-o nominative:

O jekhipen	O butipen
o dand	e/ le/ il/ ël danda
o muj	e/ le/ il/ ël muja
o sap	e/ le/ il/ ël sapa

- *O definîto artíkulo vaș e zuvlikane navnă*/ substantivură, ka-o nominative:

O jekhipen	O butipen
i phen	e/ le/ il/ ël phenă
i bibi	e/ le/ il/ ël bibă
i baj	e/ le/ il/ ël baja

O jekhipen	O butipen
i phen	e/ le/ il/ ël phenă
i bibi	e/ le/ il/ ël bibă
i baj	e/ le/ il/ ël baja

O kèzo	O gin		
	Jekhipen		Butipen
	muršikano ling	zuvlikano ling	muršikano /zuvlikano ling
Nom.	jekh	jekh	nîšte (varesave, nesave)
Ak.	jekh*	jekh	nîšte (varesave, nesave)*
	jekhe**	jekhe ** (jekha)	nîšte (varesave, nesave)**
Gen.	jekhe	jekhe (jekha)	nîšte (varesave, nesave)
	jekhe	jekhe (jekha)	nîšte (varesave, nesave)

	jekhe jekhe	jekhe (jekha) jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave) nìšte (varesave, nesave)
Dat.	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)
Lok.	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)
Abl.	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)
S./ I.	jekhe	jekhe (jekha)	nìšte (varesave, nesave)
Vok.	-	-	-

* vaš e bizivdisarde navnä

** vaš e živdisarde navnä

2. O vokativo (e akharipnasqi fõrma)

Astarindoj kaθar amaro tèksto, dino maj opre, ašti te dikhas vi te prezentisaras, maj tele, save sine e fõrme ka-o vokativo.

O vokativo si jekh substantivosqi fõrma kana akharas varekas. E agorimata le *muršikane* substantivurenqo ka-o vokativo, k-o jekhipen vi ka-o butipen:

a) E bizivdisarde muršikane substantivură

Na-i len fõrme ka-o vokativo.

b) E živdisarde muršikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominatìvo	Kon?	o dad	e/le dada
		o mačho	e/le mače
		o rašaj	e/le rašaja
		o karavdi	e/le karavdă
		o dòkto(s)	e/le dòktorură
		o dadorro	e/le dadorre
		o dòktori	e/le dòktoră
		o vešari	e/le vešară
		o krisinitòri	e/le krisinitòră
Vokativo	-	dadè! a , dad! a , dad! e	dadèa! len , dadà! len
		mačhè! a	mačhèa! len
		rašàj! a	rašàjà! len
		karavdè! a	karavdèa! len
		doktorè! a	doktorurèa! len
		dadorrè! a	dadorrèa! len

		vešarè! a	vešarèa! len
		krisinitorè! a	krisinitorèa! len

c) E bizivdisarde zuvlikane substantivură

Na-i len fôrme ka-o vokativo.

d) E zivdisarde zuvlikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	Kon?	i phen	e/le phenă
		i bibi	e/le bibă
		i čhaj	e/le čhaja
		i rromni	e/le rromnă
		i phenörri	e/le phenörřă
		i žamba	e/le žambe
Vokativo	-	phèn! e	phenă! len
		bibi! e	bibă! len
		čhàj! e	čhaja! len
		rromni! e	rromnă! len
		phenörri! e	phenörřă! len
		žamb! e	žambea! len

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi buti

- Godšar ke san tu and-i kodoja tekstosqi piktura thaj xramosar and-e deš širda/rëndură, kadja sar sasas tiri paramiçi thaj phen/mothov maj dur!
- Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
- Lačhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegošar!
- Akana zumav te amboldes/te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magărikani chib!
- Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!

g. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdäs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolëgo kaj tu kerdän doś!

h. Sikaven vi tumare siklärnäqe vaj siklärnesqe sar tume kerde buti khethanes!

2. Lien sàma e / godă e k-e thulärde gräfeme! Den vi tume maj but eksèmplură!

E dine alava	Aver eksèmplură
o dad - e dada	
o rašaj- e rašaja	
i čej - e čeja	
i mami - e mamă	
o rukh - e rukha	
i sinia - e sinie	
i dori - e doră	

3. Kadja, sar le navnän si len duj gina, kadja vi le artükulură si len duj gina. Den vi tume maj but ekzèmplură!

✓ jekhipen: o naj, o murś, o barr, i bar, _____, _____, _____

✓ o butipen: e naja, e murśa, e barra, e bară, _____, _____, _____

4. Anglal e navnä bešel o artükulo. Arakhen vi tume maj but eksèmplură!

o - vaś e murśikane substantivură, k-o gin jekhipen	e / ěl / le - vaś e murśikane navnä, k-o gin butipen	i - vaś e zuvlikane substantivură, k-o gin jekhipen	e / ěl / le - vaś e zuvlikane navnä, k-o gin butipen
o dad	e dada	i daj	e daja

5. Thon anglal le substantivură dine maj tele o trebutno *defnito* artükulo, o vaj i:

( ) abäv, ( ) angrusti, ( ) arro, ( ) aro, ( ) asäv, ( ) baj, ( ) bakro, ( ) barr, ( ) bar, ( ) bibi, ( ) birovli, ( ) bori, ( ) buzni, ( ) buzno, ( ) čar, ( ) čirikli, ( ) čhaj, ( ) čhavo, ( ) daj, ( ) dori, ( ) drom, ( ) gad, ( ) gav, ( ) grast, ( ) grastorro, ( ) guruv, ( ) xuxurr, ( ) kak, ( ) kaśt, ( ) manro, ( ) piri, ( ) phral, ( ) phen, ( ) rakli, ( ) rrom, ( ) rovli, ( ) rukh, ( ) ruv, ( ) šośoj, ( ) tover, ( ) thud, ( ) thagarni, ( ) vurdon, ( ) zamutro.

6. Thoven angal e navnã dine kathe o trebutno artíkulo: „o”, „i” vaj „e”!

E navnã: akhora, akhorlin, baja, bar, barõrri, barra, ciknida, çar, çhave, dad, elefânturã, filatin, fõros, gad, grasta, xaning, xar, icalo, icali, kilav, kilavlin, khas, khuro, khur, lãpato, luludĩ, mas, murša, naj, pirro, punre, phus, suluma, ruv, rroma, rromni, sapa, šol, šelo, tover, tharrã, thud, udara, vušt, vasta, zenã, žãmba, zamutre, zukela, zuvli.

7. Buxlãren e ekzemplurã dine maj tele!

E dine alava - o definìto artíkulo	Aver eksèmplurã
<p>o rraj - e / le / ël rraja o thagar - e / le / ël thagara i phuri - e / le / ël phurã o bov - e / le / ël bova i luludĩ - e / le / ël luludã</p>	

E dine alava - o bidefinìto artíkulo	Aver eksèmplurã
<p>jekh rraj - nište rraja jekh thagar - nište thagara jekh phuri - nište phurã jekh bov - nište bova jekh luludĩ - nište luludã</p>	

8. Roden aj arakhen le savorre navnã and-o tèksto *E xuxurra* thaj sikaven o gin, o artíkulo vi o ling lenqo thaj kana si von žividsarde vaj bizivdisarde navnã!

E biodãrde / bizivdisarde navnã				E odãrde / živdisarde navnã			
o ling		o gin		o ling		o gin	
zuvlikano	muršikano	jekhipen	butipen	zuvlikano	muršikano	jekhipen	butipen
-	jekh var	x	-	-	rroma	x	x

9. Thon k-e kadala navnã vi o definìto vi o bidefinìto artíkulo!

amal, amalin, bibi, bakro, cëruli, càxra / katùna, çen / zlãga, çirikli, çhaj / çhej, dudum, dand, guruv, grastni, hotèlo / hotèli, xer, kuštik, kan, kham, kher, lav, lil, mami, manro, nakh, pãpos, piri, phral, phakh, rat, rãt, suv, šil, šax, traš/dar, truš, thagarni, thav, uçar, viš, zumi, zuv, živipen.

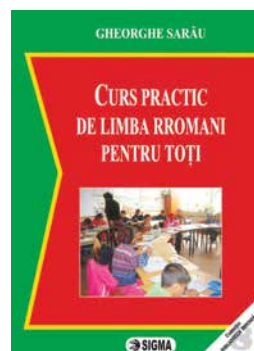
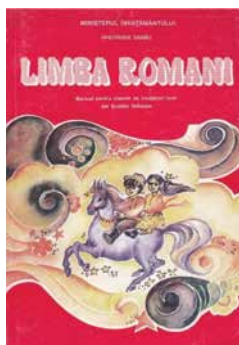
10. Nakhaven ka-o vokativo e dine substantivură!

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	Kon?	o dad	e dada
		i daj	e/le daja
		o manuś	e/le manuśa
		i rakli	e/le raklă
Vokativo	-		

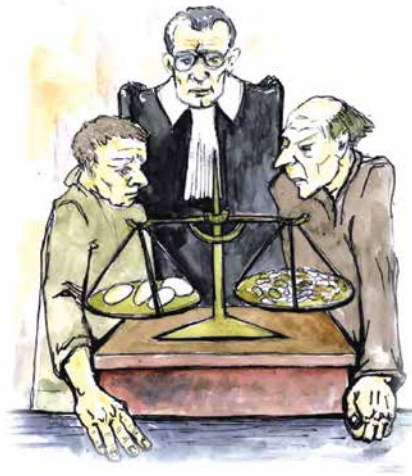
Žanesas ke...?

- ✓ O jekhto Edukaciaqo Ministèro kaj prinžardăs o romano alfabèto sas e Rumuniaqo Ministèro, and-o berś 1991.
- ✓ E romane siklövne save siklile e Pedagogikane školenŕe andar o Bukurèsti, Tĭrgu - Mùreś thaj Bakău, k-aşti te aven siklărne vaś e čhavorre andar e xurdelină aj škòle, alosarde o siklövipen rromane čhibăqo (3 òre p-o kurko).
- ✓ Andar o školutno berś 1992 / 1993, and-e aver trin škòle (andar e fòrură Arad thaj Caracal, vi andar o gav Bobeşti - paśal o Bukurèsti) sas organizisardo o siklövipen rromane čhibăqo (4 kurkutne òre vaś svako klăsa, k-e I-IV-to klăse).

3. O xanzvalipen

And-jekh gav bešenas vi barvale vi ćorre manuša. Bešelass vi jekh ćorro rrom, saves sasas les jekh bari familia. Bućholas Jàнку thaj sasas les deš ćhavorre. Vov sasas kíkavãri, savorro dës sasas les o ćokàno and-e pesqo vast, sasas laćho butãrno, sasvesćar śundãs o savorro gav. Alosardãs te zal avri, andar o gav, k-aś-te kerel butĩ, pesqı familia te avel la sa so trebal la. Kadjal, sar zalas, lilãs les i bokh. Jekhal, dikhel xramosardo opre jekh phalenqı bar: „Balamno”. Lošalo zal andre.

– Laćhi rãt!

– Laćhi rãt, avrikane!a, so balval anel tut amenćar?

– Dikh, zav te rodav nište lovorre, zav te kerav butĩ, tha’ si manqe bokh. Mangav tut śukar, de man vareso, aj kana amboldav man lovenća nakhav tućar thaj pokinav tuqe.

– Kathe na-i man, tha’ anav tuqe andral, andar o kher, panz kiravde anre.

– Naisarav tuqe! Dikh, vaś tiro vastđinipen, kana avava palpale, dava tuqe panz śela makhle.

– Mišto, azukerav tut! Za Devleća!

– Aćh Devleća!

Palal panz berša, o rrom amboldinãs pesqe, del pi dutĩ e balamnesqe, kadja sar phendãs.

Tòko/nùmaj ke o balamno śundãs ke o rrom anela but love thaj na maj kamlãs kodobor sar sas o xatãrpen. Manglãs kaćar o rrom deš sela

makhle, tha' o Jàнку na maj dinās khanć le balamnesqe, gelās khere. Palal zàlaga vaxt, o Jàнку araxhlās pes akhardo and-i kris. Avilās lesqe o jekhto akharipen ka-i krislin, tha' na gelās. Avilās vi o dujto, vi o trinto, tha' sa na gelās. O mujalo bićhaldās e tangales palal lesqe, te anel e rromes and-i kris. O krisarno del o alav e balamnesqe:

– Te thovdemas kodola panz anre telal i kaxni, inklistesas panz khaxnōrrā. Kana sarkon khaxnōrri kerdāsas po panz arre thaj thovdemas vi kadalen telal e kaxnā, avilāsas man biś thaj panz khajnōrrā, thaj and-e panz berśa avilinesas man but, but khaxnā.

Akharde vi le rromes te pućhen les.

– Trebalas te aves ka-i krislin zi akana, sosθar na avilān? - phendās o krisarno.

– Na aśtisajlem, patīvali instància, kana semas akhardo jekhto var, tōkma xunavemas i phuv, kana semas akhardo o dujto var kiravdem o fasùj, thaj ka-o trinto akharipen, thovavas o kiravdo fasùj and-i phuv.

O krisarno „lilās jag” thaj phendās:

– Sar, prasas man?!? Kana kiraves o fasùj, na maj inklōl avri andar i phuv.

Thaj o Jàнку angledel:

– Kana andar e kiravde anre e balamnesqere inklōnas kaxnōrrā, atùnć vi andar mirro kiravdo fasùj trebalas te inklōl avri andar phuv...

Savorre aćhile e putarde mujenća.

(kidini kaθar *i Mariana Cozma* thaj amboldini kaθar *i Gabriela Moise*)

Lava maśkar lava...

kikavāri – o manus savo kerel kikavā

mujalo – krisarno

balamno – manus savo kinel thaj bikinel

tangalo – śingalo, xanralo

angledel – del angal, amboldel o lav

amboldav mand – avav palpale

Pućhimata aj mangimata kaj tēksto

1. Drabaren o tēksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tēksto gazikanes!
4. Kon beśenas and-jekh gav?

5. Savi profèsia sas le éorre rromes „?”
6. Kaj gelàs o rrom?
7. So kerdàs o rrom kana lilàs les i bokh?
8. So dinàs o balamno le rromesqe?
9. Sosθar akhardàs o balamno le rromes k-i kris?
10. Sar skäpisardàs o rrom k-i kris?
11. So d-ásti te siklòvas kathar?

Te siklòvas khethanes!

1. E agorimata le muršíkane substantivurenqo ka-o genitìvo, k-o jekhipen vi ka-o butipen:

a) E bizivdisarde muršíkane substantivurà

O kèzo	O púchipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	so?	o kan	e/le kana
		o gono	e/le gone
		o muj	e/le muja
		o pani	e/le panà
		o amalipen	e/le amalimata
		o fòro(s)	e/le fòrurà
		o lilorro	e/le lilorre
		o hotèli	e/le hotèlà
		o kalendàri	e/le kalendàrà
		o kan	e/le kana
		o gono	e/le gone
Akuzativo	so?	o kan	e/le kana
		o gono	e/le gone
		o muj	e/le muja
		o pani	e/le panà
		o amalipen	e/le amalimata
		o fòro(s)	e/le fòrurà
		o lilorro	e/le lilorre
		o hotèli	e/le hotèlà

		o kalendàri	e/le kalendàrà
Genitivo	sosqo? sosqi? sosqe? sosqe?	e kanes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le kanen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e gones/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le gonen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e mujes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le mujen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e panes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le panen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e amalipnas/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le amalimaten/qo (-qi, -qe, -qe)
		e foros/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le foruren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e lilorres/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le lilorren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e hoteles/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le hotelen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e kalendares/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le kalendaruren/qo (-qi, -qe, -qe)

Ka-o genitivo, o akcènto perel p-i anglalpalutni silàba, anglal o agoripen kaθar o kèzo genitivo.

b) E zivdisarde muršíkane substantìvurà

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	kon?	o dad	e/le dada
		o mačo	e/le mače
		o rašaj	e/le rašaja
		o karavdi	e/le karavdà
		o dòktoro(s)	e/le dòktorurà
		o dadorro	e/le dadorre
		o dòktori	e/le dòktorà
		o vešàri	e/le vešàrà
		o krisinitòri	e/le krisinitòrà
Akuzativo	kas?	e/le dades	e/le daden
		e/le mačhes	e/le mačhen
		e/le rašajes	e/le rašajen
		e/le karavdes	e/le karavden (-èn)
		e/le doktoros (-os)	e/le doktoruren, doktoron
		e/le dadorres	e/le dadorren
		e/le doktoris (-es)	e/le doktoren
		e/le vešaris (-es)	e/le vešaren
		e/le krisinitoris (-es)	e/le krisinitoren
		e/le dades/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le daden/qo (-qi, -qe, -qe)

Genitivo	kasqo? kasqi? kasqe? kasqe?	e/le mačhes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le mačhen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le rašajes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le rašajen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le karavdes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le karavden/qo (-qi, -qe, -qe)
		[e/le karavdës/qo (-qi, -qe, -qe)]	[e/le karavdën/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le doktoros/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le doktoruren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le dadorres/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dadoren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le doktoris/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le doktoron/qo (-qi, -qe, -qe)
		[e/le doktoros/qo (-qi, -qe, -qe)]	[e/le dadorren/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le vešaris/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le vešarën/qo (-qi, -qe, -qe)
		[e/le vešares/qo (-qi, -qe, -qe)]	e/le vešaren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le krisinitoris/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le krisinitorën/qo (-qi, -qe, -qe)
		[e/le krisinitores/qo (-qi, -qe, -qe)]	[e/le krisinitorën/qo (-qi, -qe, -qe)]

2. E agorimata le zuvlikane substantivurenqo ka-o genitivo, k-o jekhipen vi ka-o butipen:

a) E bizivdisarde zuvlikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	so?	i len	e/le lenă
		i dori	e/le doră
		i baj	e/le baja
		i pirōrri	e/le pirōrră
		i duma	e/le dume
Akuzativo	so?	i len	e/le lenă
		i dori	e/le doră
		i baj	e/le baja
		i pirōrri	e/le pirōrră
		i duma	e/le dume
Genitivo	sosqo? sosqi? sosqe? sosqe?	e lenă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le lenăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le lenĕn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e doră/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dorăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le dorĕn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e baja/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le bajan/qo (-qi, -qe, -qe) e/le bajen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e pirōrră/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le pirōrrăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le pirōrrĕn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e duma/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dumen/qo (-qi, -qe, -qe)

Ka-o genitivo, o akcènto perel p-i anglalpalutni silàba, anglal o agoripen kaθar o kèzo genitivo.

b) E zivdisarde zuvlikane substantivură

O kèzo	O púchipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	kon?	i phen	e/le phenă
		i bibi	e/le bibă
		i čhaj	e/le čhaja
		i rromni	e/le rromnă
		i phenörri	e/le phenörră
		i žamba	e/le žambe
Akuzativo	kas?	e/le/la phenă	e/le phenăn [pheněn]
		e/le/la bibă	e/le bibăn [biběn]
		e/le/la čhaja	e/le čhajan [čhajen]
		e/le/la rromnă	e/le rromnăn [rromněn]
		e/le/la phenörră	e/le phenörrăn [phenörrěn]
		e/le/la žamba	e/le žamban [žamben]
Genitivo	kasqo? kasqi? kasqe? kasqe?	e phenă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le phenăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le pheněn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e bibă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le bibăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le biběn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e čhaja/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le čhajan/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le čhajen/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e rromnă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le rromnăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le rromněn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e phenörră/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le phenörrăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le phenörrěn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le/la žamba/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le žamban/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le žamben/qo (-qi, -qe, -qe)]

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi buti

a. Xramosar trin muršikane substantivură vi trin zuvlikane substantivură thaj nakhav len ka-e savorre siklile vaj palemsiklile kèzură (nominativo, akuzativo, genitivo vi vokativo)!

b. Palal so agordăn, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!

c. Lačhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!

d. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!

e. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magārikani čhib!

f. Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!

g. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdās doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doś!

h. Sikaven vi tumare siklārnāqe vaj siklārneseqe sar tume kerde buti khethanes!

2. Nakhav e dine substantivurā ka e kèzurā Akuzativo vi Genitivo!

✓ bizivdisarde muršikane substantivurā

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	so?	o lil	e lila	o dand	e danda
Akuzativo	so?	o lil	e lila		
Genitivo	sosqo?	e lilesqo	e lilenqo		
	sosqi?	e lilesqi	e lilenqi		
	sosqe?	e lilesqe	e lilenqe		
	sosqe?	e lilesqe	e lilenqe		

✓ zivdisarde muršikane substantivurā

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	kon?	o phral	e phrala	o raj	e raja
Akuzativo	kas?	e phrales	e phralen		
Genitivo	kasqo?	e phralesqo	e phralenqo		
	kasqi?	e phralesqi	e phralenqi		
	kasqe?	e phralesqe	e phralenqe		
	kasqe?	e phralesqe	e phralenqe		

✓ bizivdisarde zuvlikane substantivurā

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	so?	i baj	e baja	i patrin	e patrinā
Akuzativo	so?	i baj	e baja		
Genitivo	sosqo?	e bajaqo	e bajaranqo		
	sosqi?	e bajaqi	e bajaranqi		
	sosqe?	e bajaqe	e bajaranqe		
	sosqe?	e bajaqe	e bajaranqe		

✓ zivdisarde mursikane substantivură

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen	O jekhipen	O butipen
Nominativo	kon?	i rakli	e raklä	i bori	e boră
Akuzativo	kas?	e raklä	e raklä		
Genitivo	kasqo?	e rakläqo	e raklänqo		
	kasqi?	e rakläqi	e raklänqi		
	kasqe?	e rakläqe	e raklänqe		
	kasqe?	e rakläqe	e raklänqe		

Žanesas ke...?

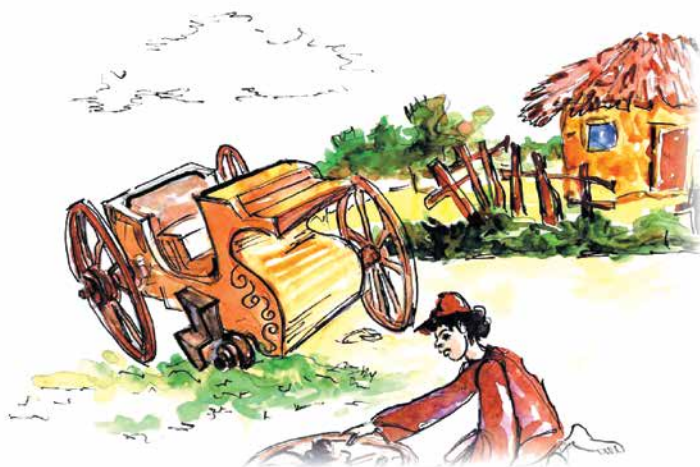

✓ Andar o universitàro berś 1992 / 1993, o Gheorghe Sarău putardăs jekh fakultatìvo kùrso rromane čhibăqo k-e Bukureśtosqi Universitèta - k-i Fakultèta vaś e Avrutne Čhibă aj Literatùre.

✓ Si te sikavas ke o siklăripen rromane čhibăqo k-o universitàro nivèlo buxlărdăs pes vi vov. O Gheorghe Sarău putărdăs and-o universitàro berś 1997 / 1998 jekh sèkcìa rromane čhibăqi k-i Fakultèta vaś e Avrutne Čhibă aj Literatùre (kaj si 10 berśutne thana) thaj andar o universitàro berś 2000/ 2001 vov putardăs jekh sèkcìa rromane čhibăqi k-o duripen / dural, sa kadja, k-e Bukureśtosqi Universitèta (k-o Departamènto CREDIS, kaj aven rroma k-ašti te anglekeren pen sar siklărne vaś e čhavorre). I jekhto generàcia / promòcia sas and-o milaj 2003 (43 rroma agordine kadaja fakultèta), aj ži akana, and-o berś 2008, siklile thaj agordine penqe stùdie aver 150 studèntură rroma.

4. O Ćenušòtka

And-jekh baro them ziveles jekh thagar but barvalo. E thagares sas les jekh šukar čej, i Rašela, sar jekh luludī.

An' kodova them, and-jekh phuvāqo kherorro, ziveles jekh čorro terno, saves na sas les nič pala' so te piel pani, na sas les sovthan, sinia, nùmaj i šudri phuv aj jekh bov opral, kaj sovelas.

And-jekh dēs, o thagar nakhlās pašal o kher kaj bešelas o Ćenušòtka, aj lesqo vurdon *rimosardās pes*. Akana, o terno našlās sig te ažutisarel e thagares. Kadava pučhlās kon si o terno. Jekh slūga phendās e thagaresqe:

– Mukh les ke si čorro sar i phuv, na dikhes kaj bešel? - aj sikavel karing e phuvāqo kher.

E thagaresqe kerdās pes lesqe mīla aj tradinās e *sluga* te kerel e ternesqe kher aj te anel sa so trebun jekhe manušesqe te zivel šukar.

O Ćenušòtka dikhlās o šukar kher, e šukar butā, nùmaj ke vov sa opral o bov sovelas.

O thagar ašundās kadaja aj gelo vov te dikhel kana si čaces. Baro sas lesqo *opralazbalipen*, kana dikhlās e ternes p-o bov, sovindoj. *Akor*, o thagar, te naisarel lesqe kaj ažutisardās les, lias e ternes aj gelās leča k-i filatin.

Kana o Ćenušòtka rodelas o bov, arakhlās e thagaresqe raklā. Kadaja, kana dikhlās les, kerdās laqe mīla lesθar aj lias les te sikavel les sar te zives užes, sar te xal k-i sinia, sikavdās lesqe kaj trebun te sovel, sar te drabarel.

Na pala' but vřjàma, e slùge kaθar i filatin phenenas ke o Ćenušòtka si e raklãqo kamlo. O Ćenušòtka gelãs palpale k-e pesqo kher aj thovdãs pes pala' bov te rovel pala' i Rašèla. O thagar tradinãs dùma and-o them thaj phendãs: „Kon kerela jekh sovna kutno drom ži k-e lesqi filatin, kodova liela peça la čhaja sar rromni”.

Avile but raja, andar but thema, te mangen e čhaja le thagaresqi, tha nićjekh na aštilã te kerel o drom.

And-jekh *rãti*, jekh phuri gelãs k-o Ćenušòtka thaj manglãs les te mekhel la te bešel les e perdal i rãti. O Ćenušòtka thovdãs e phurã te sovel and-o sovthan, aj vov gelãs k-e pesqo than, p-o bov.

Texarinãθe, i phuri pućhlãs les sar te naisarel lesqe, te phenel laqe so kamel vov.

Akor, o Ćenušòtka phendãs la phurãqe lesqi paramići thaj k-e pesqo ilo aćhilo k-e thagaresqi rakli, ka-i Rašèla.

I phuri phendãs lesqe de del pes trinvar perdal o šero and-o ućhar, *apo* ' šaj te kerel so manglãs o thagar.

Baro sas lesqo lošalipen, kana kerdãs o sovna kutno drom aj gelãs te mangel e thagaresθar te mekhel peça e raklã, la Rašela.

(palal i *Nadia Gazsi*, sas rromani inspektòra and-o žudèco Mureš)

Lava maškar lava...

rimosardãs – pharavdãs pes
slùga – slùžnika, servãnta, sevni
akor – atunći, atòska
opralazbalipen – biažukeripen
rãti – rãt

Pućhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal kasθe del pes dùma and-o kadava tèksto!
5. Sar bućholas o čhavo savo sovelas opral o bov?
6. So kerdãs vov kana naklãs o thagar pašal pesqo kher?
7. So kerdãs o thagar?
8. Sar bućholas e thagaresqi čhej?
9. Sar ažutisardãs voj le ternes?

10. Sosθar naśavdās o thagar e ternes?
11. So kerdās o Ćenuśòtka e phurāça?
12. So kerdās i phuri vaś o Ćenuśòtka?
13. Arakhen and-o təksto o kotor kaj sikavel ke o Ćenuśòtka sas naśavdo andar i filatin!
14. Arakhen jekh aver agor le tekstosqo!
15. So d-aśti te siklōvas anθar kadava təksto?

Te siklōvas khethanes!

1. O kèzo dativo

Ka-o dativo, e forme si sajekh le palutne formença kaθar o genitivo, vi k-e zivdisarde, vi ke bizivdisarde, vi k-e zuvlikane, vi k-e murśikane substantivurā, ka-o jekhipen vi ka-o butipen.

a) E bizivdisarde murśikane substantivurā

O kèzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Genitivo	sosqo? sosqi? sosqe? sosqe?	e kanes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le kanen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e gones/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le gonen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e mujes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le mujen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e panes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le panen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e amalipnas/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le amalimaten/qo (-qi, -qe, -qe)
		e foros/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le foruren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e lilorres/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le lilorren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e hoteles/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le hotelen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e kalendares/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le kalendaren/qo (-qi, -qe, -qe)
Dativo	sosqe?	e kanesqe	e/le kanenqe
		e gonesqe	e/le gonenqe
		e mujesqe	e/le mujenqe
		e panesqo	e/le panenqe
		e amalipnasqe	e/le amalimatenqe
		e forosqe	e/le forurenqe
		e lilorresqe	e/le lilorrenqe
		e hotelesqe	e/le hotelenqe
		e kalendaresqe	e/le kalendarenqe

b) E zivdisarde muršikane substantivură

O këzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Genitivo	kasqo? kasqi? kasqe? kasqe	e/le dades/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le daden/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le mačhes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le mačhen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le rašajes/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le rašajen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le karavdes/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le karavdës/qo (-qi, -qe, -qe)]	e/le karavden/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le karavdën/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le doktores/qo (-qi, -qe, -qe) e/le doktoros/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le doktoruren/qo (-qi, -qe, -qe) e/le doktoron/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le dadorres/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dadorren/qo (-qi, -qe, -qe)
		e/le vešaris/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le vešares/qo (-qi, -qe, -qe)]	e/le vešarën/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le vešaren/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le krisinitoris/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le krisinitoren/qo (-qi, -qe, -qe)
		[e/le krisinitores/qo (-qi, -qe, -qe)]	[e/le krisinitorën/qo (-qi, -qe, -qe)]
Dativo	kasqe?	e/le dadesqe	e/le dadenqe
		e/le mačhesqe	e/le mačhenqe
		e/le rašajesqe	e/le rašajenqe
		e/le karavdesqe [e/le karavdësqe]	e/le karavdenqe [e/le karavdënqe]
		e/le doktoresqe e/le doktorosqe e/le dadorresqe	e/le doktorurenqe e/le doktoronqe e/le dadorrenqe
		e/le vešarisqe [e/le vešaresqe]	e/le vešarënqe e/le vešarenqe]
		e/le krisinitorisqe [e/le krisinitoresqe]	e/le krisinitorenqe [e/le krisinitorënqe]

c) E bizivdisarde zuvlikane substantivură

O këzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Genitivo	sosqo? sosqi? sosqe? sosqe?	e lenă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le lenăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le lenën/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e doră/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dorăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le dorën/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e baja/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le bajan/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le bajen/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e pirōrră/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le pirōrrăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le pirōrrën/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e duma/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le dumen/qo (-qi, -qe, -qe)
		e lenăqe	e/le lenănqe [e/le lenënqe]

Dativo	sosqe?	e dorăqe	e/le dorănqe [e/le dorėnqe]
		e bajaqe	e/le bajanqe [e/le bajenqe]
		e pirōrrăqe	e/le pirōrrănqe [e/le pirōrrėnqe]
		e dumaqe	e/le dumenqe

d) E zivdisarde zuvlikane substantivură

O kėzo	O pučhipen	O jekhipen	O butipen
Genitivo	kasqo? kasqi? kasqe? kasqe	e phenă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le phenăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le phenėn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e bibă/qo (-qi, -qe, -qe)	[e/le bibăn/qo (-qi, -qe, -qe)] [e/le bibėn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e čhaja/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le čhajjan/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le čhajjen/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e rromnă/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le rromnăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le rromnėn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e phenōrră/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le phenōrrăn/qo (-qi, -qe, -qe) [e/le phenōrrėn/qo (-qi, -qe, -qe)]
		e/le/la źamba/qo (-qi, -qe, -qe)	e/le źamben/qo (-qi, -qe, -qe)
Dativo	kasqe?	e phenăqe	e/le phenănqe [e/le phenėnqe]
		e bibăqe	e/le bibănqe [e/le bibėnqe]
		e čhajaqe	e/le čhajjanqe [e/le čhajjenqe]
		e rromnăqe	e/le rromnănqe [e/le rromnėnqe]
		e phenōrrăqe	e/le phenōrrănqe [e/le phenōrrėnqe]
		e/le/la źambaqe	e/le źambenqe

2. O kėzo sociativ-instrumentălo

a) bizivdisarde muršikane vi zuvlikane substantivură

Pučhipen	Kėzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
		muršikane substantivură		zuvlikane substantivură	
so?	Nominativo	o rukh	e rukha	i patrin	e patrină
so?	Akuzativo	o rukh	e rukha	i patrin	e patrină
sosqo?	Genitivo	e rukhesqo	e rukhenqo	e patrinăqo	e patrinănqo
sosqi?		e rukhesqi	e rukhenqi	e patrinăqi	e patrinănqi
sosqe?		e rukhesqe	e rukhenqe	e patrinăqi	e patrinănqe

sosqe?		e rukhesqe	e rukhenqe	e patrinäqe	e patrinänqe
sosqe?	Dativo	e rukhesqe	e rukhenqe	e patrinäqe	e patrinänqi
soça?	Soc.-Instr.	e rukheça	e rukhença	e patrinäça	e patrinänça
-	Vokativo	-	-	-	-

b) zivdisarde muršikane vi zuvlikane substantivură

Pučhipen	Këzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
		muršikane substantivură		zuvlikane substantivură	
kon?	Nominativo	o ruv	e ruva	i papin	e papinä
kas?	Akuzativo	e ruves	e ruva	e papinä	e papinän
kasqo?	Genitivo	e ruvesqo	e ruvenqo	e papinäqo	e papinänqo
kasqi?		e ruvesqi	e ruvenqi	e papinäqi	e papinänqi
kasqe?		e ruvesqe	e ruvenqe	e papinäqe	e papinänqe
kasqe?		e ruvesqe	e ruvenqe	e papinäqe	e papinänqe
kasqe?	Dativo	e ruvesqe	e ruvenqe	e papinäqe	e papinänqe
kaça?	Soc.-Instr.	e ruveça	e ruvença	e papinäça	e papinänça
-	Vokativo	ruv!a, ruve!a	ruva!len, ruvea!len	papin!e	papinä!len

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi buti

- Xramosar trin muršikane substantivură vi trin zuvlikane substantivură thaj nakhav len ka-e savorre siklile vi palemsiklile këzură (nominativo, akuzativo, genitivo, dativo vi vokativo)!
- Palal so agordän, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
- Laçhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tuqe tire kolegosθar!
- Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magărikani çhib!
- Palal so dinän agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
- Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdäs doš! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdän doš!
- Sikaven vi tumare siklärnäqe vaj siklärnesqe sar tume kerde buti khethanes!

2. Nakhav e dine substantivură ka e savorre siklile kèzură!

Pučhipen	Kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
		muršikane substantivură		zuvlikane substantivură	
so?	Nominativo	o vast	e vasta	i kočak	e kočaka
so?	Akuzativo				
sosqo?	Genitivo				
sosqi?					
sosqe?					
sosqe?					
sosqe?	Dativo				
soça?	Soc.-Instr.				
-	Vokativo				

Pučhipen	Kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
		muršikane substantivură		zuvlikane substantivură	
kon?	Nominativo	o sap	e sapa	i čhaj	e čhaja
kas?	Akuzativo				
kasqo?	Genitivo				
kasqi?					
kasqe?					
kasqe?					
kasqe?	Dativo				
kaça?	Soc.-Instr.				
-	Vokativo				

Zanesas ke...?

- ✓ Te / kana maškar e berša 1990 - 1998 o gin le rromane siklövnenqo, save alosarde te siklövnen 3-4 kurkutne òre rromane čhibăqe, sas but tikno (paše 700 - 800 siklövne), palal o berš 1998 - kana o Gheorghe Sarău avilo sar inspèktoro vaš e roma vi vaš i romani čhib and-i Dirèkcia palal o Siklăripen and-e čhibă le minoritetonqe (andar e Edukaciaqo Ministèro) - o gin le rromane siklövnenqo save siklile rromanes školenqe barilo but, beršesθar beršesqe, kadă and-o školutno berš 2003 / 2004 sasas 18.000 mie čhave kaj siklövnenas 3-4 kurkutne òre rromane čhibăqe (k-e I-to - XIII-to klăse) vi jekh kurkutni òra (k-e VI-to - VII-to klăse) andar i història le romenqi.
- ✓ Thaj akana, o gin le rromane siklövnenqo reslo ka-e 260.000! Von si siklărde ka-i romani čhib kaθar 460 rromane čhibăqe siklărne.

5. Rekapitulàcia

1. Xramosaren po panz substantivurã palal sar mangel o tabèlo!

E odãrde / zivdisarde navnã		E biodãrde / bizivdisarde navnã	
o ling		o ling	
muršikano	zuvlikano	muršikano	zuvlikano
dad	daj	gono	baj

2. Pheren o telutno tabèlo e trebutne artikuloça palal o dino modèlo!

<i>biartikulosqi fôrma</i>	<i>definìto artìkulo k-o gin jekhipen</i>	<i>definìto artìkulo k-o gin butipen</i>	<i>bidefinìto artìkulo k-o gin jekhipen</i>	<i>bidefinìto artìkulo k-o</i>
lil	o lil	e lila	jekh lil	nìšte lila
pani				
raklo				
dùma				
bibi				
ternipen				
čhaj				
fòros				

3. Keren zuvlikane navnã le mocionalone sufiksoça -ni kaθar kadala muršikane navnã:

<i>o muršikano substantivo</i>	<i>o zuvlikano substantivo</i>
rrom	rromni
sap	
šošoj	
ruv	
manuś	

4. Nakhav e dine bizvdisarde substantivură ka e savorre siklile kèzură!

Puçhipen	Kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
		murşikane substantivură		zuvlikane substantivură	
so?	Nominativo	o kašt	e kašta	i čhib	e čhiba
so?	Akuzativo				
sosqo?	Genitivo				
sosqi?					
sosqe?					
sosqe?					
sosqe?	Dativo				
soça?	Soc.-Instr.				
-	Vokativo				

5. Nakhav e dine zivdisarde substantivură ka e savorre siklile kèzură!

Puçhipen	Kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
		murşikane substantivură		zuvlikane substantivură	
kon?	Nominativo	o ruv	e ruva	i phen	e phenă
kas?	Akuzativo				
kasqo?	Genitivo				
kasqi?					
kasqe?					
kasqe?					
kasqe?	Dativo				
kaça?	Soc.-Instr.				
-	Vokativo				

6. Xramosaren po jekh propozicia, and-i savi te avel:

jekh murşikano substantivo, k-o nominativo	
jekh murşikano substantivo, k-o akuzativo	
jekh zuvlikano substantivo, k-o genitivo	
jekh zuvlikano substantivo, k-o dativo	

6. Evaluàcia

1. Xramosaren po trin substantivurǎ palal sar mangel o tabèlo!

E odārde / zivdisarde navnǎ		E biodārde / bizivdisarde navnǎ	
o ling		o ling	
muršikano	zuvlikano	muršikano	zuvlikano
dad	daj	gono	baj

2. Pheren o telutno tabèlo e trebutne artikuloça palal o dino modèlo!

<i>biartikulosqi fôrma</i>	<i>definîto artîkulo k-o gin jekhipen</i>	<i>definîto artîkulo k-o gin butipen</i>	<i>bidefinîto artîkulo k-o gin jekhipen</i>	<i>bidefinîto artîkulo k-o gin butipen</i>
gav	o gav	e gava	jekh gav	nîšte gava
čhavo				
rakli				
rašaj				
patrin				

3. Nakhav e dine substantivurǎ ka e savorre siklile kèzurǎ!

Pučhipen	Kèzo	Jekhipen	Butipen	Jekhipen	Butipen
		muršikane substantivurǎ		zuvlikane substantivurǎ	
so?	Nominativo	o gažo	e gaze	i bori	e borǎ
so?	Akuzativo				
sosqo?	Genitivo				
sosqi?					
sosqe?					
sosqe?					
sosqe?	Dativo				
soça?	Soc.-Instr.				
-	Vokativo				

III. I trinto unitèta

1. O nevo rrom

- ✓ So si o adžektivo?
- ✓ E tipurã le adžektivurenge
- ✓ E komparaciaqe gràdurã le adžektivurenge

2. O rrom thaj o čhavo sikavdo

- ✓ O vaxt le verbosqo
- ✓ Tematikane vi bitematikane vèrburã
- ✓ O mòdo indikativo
- ✓ O mòdo imperativo

3. E ivendesqe baredivesa

- ✓ I diatèza
- ✓ O advèrbo
- ✓ E ideenqo plàno

4. Kuć Krećuno

- ✓ I konžukcia
- ✓ I nominàlo flèksia

5. Rekapitulàcia

6. Evaluàcia

1. O nevo rrom

O rrom... p-o drom,
Brišindalo si lesqo ilo,
Phenes ke vov si nasvalo.

Ći zanel, ċi maj rodel,
Savo laćho drom te xudel,
Našen lesćar savorre,
Daraćar, ċi maj rovel.

So kamel?...
Na maj resel!

So dukh, so meripe',
Pi godi na-i sa sasti,
O ilo si nasvalo,
Numa' o rrom si sa sasto.

Kaj gelās lesqo ilo?
O mardo thaj xulāvdo,
Kamela vi vov te zanel
Khonik n-ašti te phenel.

I ċik, i rāti si but, but...
Vov ċi prinzanela i dukh.
Kadā kamel o rrom te ovel.
K-o nevo rrom vov našel.

Laćhes, savorrenća,
maćkar lenće te zivel.
Savorre akana dikhena,
Lesqo trājo sar ovela
Thaj šukar sar barvalōla.

(kaćar i Olga Markus)

Lava maškar lava...

brišindalo – savo rovel
rodel – dikhel pala' vareso, palal varekasøe
meripe' – mulipen
prinžarel – žanel
xudel – astarel

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren i poezia!
2. Ambolden la gazikanes!
3. Arakhen and-i poezia e biprinžarde lava!
4. Xramosaren propozicie lença!
5. Vakären maškar tumenøe palal lenço xatäripen!
6. Zumaven te phenen tumare dumença o ander e poeziaqo!
7. Siklöven i poezia!
8. Sosøar si brišindalo e rromenqo ilo?
9. So roden e rroma?
10. Sar kamen te ovel o nevo rrom?

Te siklövas khethanes!

1. So si o adžektivo (i pašnavni)?

O adžektivo (i pašnavni) sikavel sar si jekh buti vaj sar si jekh ženo. Ekžemplurä: *baro, barvalo, barrutno, bezexalo, buxlo, ćaço, devlikano, divesutno, godäver, gudlo, xarano, kuć, laćho, londo, lùngo/dilgo, manušesqo, maxrime, melalo, muršikano, konkrèt, sastrutno, sovnakutno, šukar, tang, (š)užo, vunžilo, višalo, zoralo, zèleno, žilto/gälbeno/šargon, zungalo thaj aver.*

O adžektivo bešel anglal o substantivo: laćho rrom, laće rroma, laćhi rromni, laće rromnä, e manušesqo punro/pirro, e manušesqe punre / pirre, e manušesqi phov, e manušesqe phova, šukar ćhavo, šukar ćhave, šukar ćhaj, šukar ćhaja, tang drom, tang droma, tang baj, tang baja. Na butvar, o adžektivo ašti te bešel palal o substantivo, sar si and-o dialèkto vakärdino kaøar le kälđärärä (kikavärä): *drom laćho, ćhavo šukar, o vast le manušesqo thaj aver.*

O ling e substantivosqo si sajekh le lingeça jekhe *adžektivosqo* / pašnavnāqo. Sa kadja, vi **o gin** jekhe pašnavnāqo si sajekh le gineça jekhe substantivosqo:

- ✓ barrutno drom – *muršikano ling*, ka-o gin *jekhipen*
- ✓ barrutni bar – *zuvlikano ling*, ka-o gin *jekhipen*
- ✓ barrutne droma – *muršikano ling*, ka-o gin *butipen*
- ✓ barrutne barā – *zuvlikano ling*, ka-o gin *butipen*

o ling	o gin	
	o jekhipen	o butipen
o muršanikano ling	<i>lačo kher</i>	<i>lače khera</i>
o zuvlikano ling	<i>lači bibi</i>	<i>lače bibā</i>

	<i>lūngo drom</i>	<i>lūngi (lūnzi, lūnga) droma</i>	<i>lūngo pori</i>	<i>lūngi (lūnzi, lūnga) porā</i>
	<i>dilgo drom</i>	<i>dilga droma</i>	<i>dilgo pori</i>	<i>dilga porā</i>
Nom.	<i>zilto kher</i>	<i>zilta khera</i>	<i>zilto patrin</i>	<i>zilta patrinā</i>
	<i>zèleno rukh</i>	<i>zèlena rukha</i>	<i>zèleno patrin</i>	<i>zèlena patrinā</i>

2. E tìpurā le adžektivurenqe

Rromane čhibāθe, e adžektivurā ulaven pen:

a. palal *i origina*, arakhas:

1. *čacutne, purane, adžektivurā* (lolo, parno, kalo, šukar, tang);
2. *adžektivurā line avere čhibāθar*: *zèleno, dilgo, zilto, lūngo*, generālo, ordinālo, internacionālo, temātiko, ekzākto th. a.

b. palal *i fôrma*, malavas:

- *adžektivurā „buxle formaça”* (len si len, ka-o nominativo, sasti konfiguràcia, palal o gin thaj palal o ling, kerdini andar štar fôrme). Eks.: *buxl/o (-i, -e, -e)*, *bar/o (-i, -e, -e)*, *tikn/o (-i, -e, -e)* th. a.

buxlo gad – *muršikano ling*, ka-o gin *jekhipen*
buxli bar – *zuvlikano ling*, ka-o gin *jekhipen*
buxle gada – *muršikano ling*, ka-o gin *butipen*
buxle barā – *zuvlikano ling*, ka-o gin *butipen*

- *adžektivurā „tange formaça”* (len si len, ka-o nominativo, jekh fôrma). Eks.: *tang, šukar, but, kuć, nasul, godāver, bikuć, but, cira / xanci / zàla(ga) / čima, kuć, godāver, maxrime, šukar* th. a.

tang gad – *muršikano ling*, ka-o gin *jekhipen*
tang bar – *zuvlikano ling*, ka-o gin *jekhipen*
tang gada – *muršikano ling*, ka-o gin *butipen*
tang bară – *zuvlikano ling*, ka-o gin *butipen*

● **Pašbuxle vaj „pašparuvale adžektivură”, duje formenča:**

Kadala pašnavnă / adžektivură si len duj fôrme ka-o nominativo, jekh ka-o jekhipen vi aver k-o butipen: *lûngo/dilgo, žilto/gàlbeno/šargon, zèleno* th. a. Kadala si adžektivură line avere čhibënθar, po but andar i bulgarikani čhib vaj andar i rumunikani čhib.

<i>jekhipen, nom.</i>	<i>butipen, nom.</i>
i zèleno patrin	e zèlena patrină
i žilto patrin	e žilta patrină
i gàlbeno patrin	e gàlbena patrină

3. E komparaciaqe gràdură le adžektivurenqe

E komparaciaqo gràdo	E fôrme				
I. o pozitivno gràdo	lačh/o (-i, -e, -e), šukar, zèleno				
II. o komparativo gràdo	1. o uprutno komparativo	a. o uprutno sintetikano komparativo (e suf. - der): lačho(-i, -e, -e) + suf. -der > <i>lačheder</i> šukar + suf. -der > <i>šukareder</i> zèleno + suf. -der > <i>zeleneder</i>			
		b. o uprutno analitikano komparativo (e adverburenča „maj” = „po”): – maj / po + lačho(-i, -e, -e) – maj / po + šukar – maj / po + zèleno			
		2. o barra-barrutno („sajekh”) komparativo	Kadava kerel pes la sintagmača „sa kadja ... sar / de ...”: – sa kadja + lačho(-i, -e, -e) sar ... – sa kadja + šukar sar ... – sa kadja + zèleno sar ...		
			3. o telutno komparativo	Kadava kerel pes la konstrukciača „maj / po cîra (xanci / zàla(ga) / xàri / čîma) sar ...” – maj / po cîra + lačho(-i, -e, -e) sar ... – maj / po cîra + šukar sar ... – maj / po cîra + zèleno sar ...	
				III. o superlativo gràdo	1. o relativo superlativo

		– i maj / po laçi (şukar, zèleno)
		– e / le maj / po laçe (şukar, zèlena)
		– e / le maj / po laçe (şukar, zèlena)
		b. o <i>telutno</i> relativo superlativo (e konstrukciaça o maj / po cira (xancî / zâla(ga) / xârî / çîma) + adž.):
		– o maj / po cira laçho (şukar, zèleno)
		– i maj / po cira laçi (şukar, zèleno)
		– i maj / po cira laçi (şukar, zèleno)
		– e / le maj / po cira laçe (şukar, zèlena)
	2. o <i>absoluto</i> superlativo	Kadava kerel peş le ažitipnaça vareşave adverburenço, sar sine: <i>but, præ, dôsta, igen, uzal.</i>

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi buti

- a. Xramosar po trin adžektivurâ andar svâko tipo thaj arakhen lenqe po jekh aver substantivo!
- b. Nakhhen e adžektivurâ *baro, zèleno, kuç* andar savorre komparaciaqe grâdurâ le adžektivurenqe!
- c. Palal so agordân, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
- d. Laçhar e arakhle doşa and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- e. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e doşa arakhle tuqe tire kolegosθar!
- f. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magârikani çhib!
- g. Palal so dinân agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!
- h. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so vov kerdâs doş! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdân doş!
- i. Sikaven vi tumare siklârnâqe vaj siklârneshqe sar tume kerde buti khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasqe bută, khethanes, and-e grüpe, e neve siklile nociença!

3. Thon po jekh adžektivo pašal e substantivură dine maj tele!

_____ birovlı	_____ rromni	_____ ruv	_____ grastni
_____ guruvni	_____ manuś	_____ śax	_____ gav
_____ sap	_____ rukh	_____ pori	_____ kòkalo

4. Alosaren substantivură / navnă vaś le adžektivură dine maj tele!

lolo _____	tikne _____	gàlbeno _____
lalo _____	barvali _____	laćho _____
but _____	śukar _____	đılgo _____
bari _____	tang _____	sastrutno _____
londi _____	gri _____	rromani _____
śuki _____	žılto _____	kaştutno _____
kaśuko _____	lũngo _____	kaştalo _____
kalo _____	zèleno _____	gažikano _____
kali _____	zèlena _____	gažikani _____
kale _____	lũngo _____	gažikane _____
kale _____	lũnga _____	gažikane _____

5. Thon le trebutne substantivură kaj si ćuce thana!

Me sem leça ka-o _____	Ame sam lença p-o _____
Tu san laça ka-i _____	Tume sen mañça p-i _____
Vov si tuça ka-e _____	Von si(ne) laça p-e _____
Voj si mañça ka-e _____	Von si(ne) tumeñça p-e _____

6. Thon e pašnavnă/ e adžektivură, palal o gin sar trebül!

Amenŕe and-i bar si (**baro/ bari/ bare**) _____ puruma.
 O phabaj si (**lolo/ loli/ lole**) _____ vi (gudlo/ gudli/ gudle) _____.
 And-o veś arakhes (**śuko/ śuki/ śuke/**) _____ rukha.
 O (**śudro/ śudri/ śudre**) _____ pani thavdel telal i phurt.
 E (**śukar**) _____ ciriklä gilaben and-i bar.

7. Alosaren e trebutne adžektivură/paşnavnă, palal o sënso, andar i pašutni kolõna thaj pheren e ćúće thana andar e propozície dine maj tele!

1. O vurdon si _____ vi _____.	tikno
2. O kherorro si _____ vi _____.	parno
3. O şax si baro vi _____.	darale
4. Kadava sap si _____ vi zoralo.	lungo
5. And-o veş si but _____ şoşoja.	zèleno
6. Kana o ruv si _____ avel an o gav.	bokhalo
7. O moxton si _____ vi purano.	melalo
8. O gad si _____ vi şukar.	nevo
9. O pani si _____.	užo
10. O gono si ćúćo vi _____.	kalo

8. Xramosaren e lava sar and-o modèlo, alosarindoј o trebutno antonimo!

gudlo - kerko	tikni - _____	laćho - _____
şukar - _____	parno - _____	barvalo - _____
bokhalo - _____	nasvali - _____	tato - _____

9. Xramosaren sar and-o modèlo!

şukar xer	brişindalo milaj	bari diz
_____	_____	_____

10. Nakhaven, and-o dino tabèlo, o adžektivo „baro” ka-e savorre komparaciaqe gràdură

E komparaciaqo gràdo	E fõrme	
I. o pozitivò gràdo	• _____	
II. o komparativo gràdo	1. o uprutno komparativo	a. o uprutno <i>sintetikano</i> komparativo (e suf. - der): • _____
		b. o uprutno <i>analitikano</i> komparativo (e adverburença „maj” = „po”): • _____
	2. o <i>barra-barrutno</i> („sajekh”) komparativo	Kadava kerel pes la sintagmaça „sa kadja ... sar / de ...”: • _____
3. o <i>telutno</i> komparativo	Kadava kerel pes la konstrukciaça „maj / po cira (xanci / zàla(ga) / xàri / ćima) sar ...” • _____	

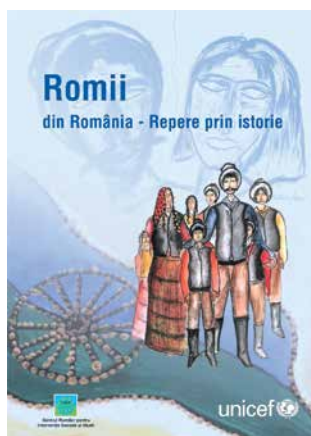
III. <i>o superlativo grádo</i>	1. <i>o relativo superlativo</i>	<p>a. <i>o uprutno</i> relativo superlativo (e konstrukciaça <i>o (i, e / le) maj/ po + adž.</i>):</p> <p>• _____</p> <p>b. <i>o telutno</i> relativo superlativo (e konstrukciaça <i>o maj / po cira (xanci / zàla(ga) / xàri / címa) + adž.</i>):</p> <p>• _____</p>
	2. <i>o absolùto superlativo</i>	<p>Kadava kerel pes le ažutipnaça varesave adverburenço, sar sine: <i>but, pră, dòsta, igen, uzal.</i></p> <p>• _____</p>

Žanesas ke...?

✓ And-e kondicie kana e romane vakărne sinesas ulavde and-e savorre riga la phuvăqe, kana lenço drom andar i India ži k-o Balkàno sas but dılgo / lùngo (po cira trin śela berša), kana na sas len jekh xramosaripen, jekh them khethano, jekh khethano śerutno th. a., *i romani čhib na xasardili, voj ačhili ži avdives živdi thaj zorali!* Žanel pes ke sas aver gazikane sela, endaja, nāmurā saven sas len xramosaripen, tha’ xasarde i vakārdini čhib! Baxtāthe, kadaja purani, pativali aj barvali čhib na xasardās pes. (*Gheorghe Sarău*)

✓ Amenthe, inkliste maj but školutne lila vaš i istòria le rromenqi. Dikhen varesode andar lenthe kathe!

2. O rrom thaj o čhavo sikavdo

And-jekh gav, živelas jekh rrom barvalo thaj prinžardo, savo bučholas Samir. Sasas les jekh rromni šukar, savi bučholas Lâna. Sasas len but barvalipen and-e lenqi bar, sasas len savorenthar. And-jekh dĭves mařkar e dĭvesa, lilă pesqi mačhesqi *raj* thaj telărdăš ka-i len thaj astardilo te mačărel. Na kodolaqe ke na sasas len so te xan, tha' andar kodoja te nakhel lesqo vaxt. Thaj astardăš te mačărel.

Palal duj-trin čăsură, ĩ astardăšas khanć. Kadjal, lias pesqi rovli thaj telărdăš khere. Aresindoj khere, pučhel pesqe rromnă, savi aźukerelas les lořali.

– Rromni!e, tu žanes so na-i amen k-o kher?

– Āi žanav! - phenel i rromni, daravdi le laventhar e Samirosqe.

– Amen na-i amen jekh čhavo, thaj na palal but vaxt ame avasa phure. Kon ka dikhel amenthar thaj kon ačhōla kaj i avlin?

Godĭsarde von ke avelas miřto te *lien jekhe čhaves e dĭesthar* thaj line les.

O čhavo barōlas sigo thaj godăver. Šukar ăl duj rroma dikhenas pen lesŕe sar k-e lenqo živipen, thaj kana avilo o vaxt dine les k-i řkōla.

And-e svăko dĭves, o čhavo sas ingerdo thaj andino e šukare vurdoneča. Kana agorilăš i řkōla, o Marin - kadjal bučholas o čhavorro - sas bičhaldo e licevosŕe thaj kothar ka-i fakulteta thaj areslo baro drabarno, sastărno.

O Samir xalăš sa pire love e čhaveča thaj ačhilăš ćorro, tha' o Marin areslăš jekh andar le maj bare drabarne and-o amaro them thaj lilăš pesqe vi jekhe gază, sar žuvli. Duj-trin berřa, ĩ maj dină e phurenthar. Xolăvdo, lesqo dad, telărdo palal lesŕe.

Aresindoj k-i nasvalin, kaj kerelas buti o Marin, o udarno dikhindoj les kadjal corrovanes xuravdo, puĉhel les: kaj zas, phure!a? Taj kana asundās ke si o dad e drabarnesqo, savo sas vi o das/ o dirèktoro e nasvalināqo, ĉutā lesqe sig jekh skamin te bešel tele, dinā telefòno pe dasesqe te avel zi tele. Kanaθar areslo o Marin, phendā kā ĉi prinzarel e phures taj ke vi kadjal sas les but butā maj laĉhe keripnasqe.

Xolāvdo, o phuro, kamlo te telārel, taj o udarno dinā les i adrèsa le Marinosqi. Aresindoj k-o kher pire ĉavesqo, mardā ka-o udar taj maladilā les jekh zuvli but ŝukar, ka-o udar. Voj akhardā les sig and-o kher. ĉutā lesqe te thovel pes taj paruvdā lesqe sumadā. Paŝal rātāθe, avilo vi o Marin, lesqi rromni maladā les taj phendās lesqe:

– Tiro dad si amenθe!

Xolāvdo, o Marin phendā pire rromnāqe:

– Sar, me and-i kadaja rāt, akhardem nište amala, mangav tut, te thos les kathe, te na avel vov dikhlo mire amalenθar!

Āl duj ĉhave le drabarnesqe, ŝunindoj e lava lenqe dadesqe, aĉhile andar o khelimos.

E zuvli ĉutā les and-jekh garavdo thanorro, taj o phuro, texarināθe, telārdās pesqe khere, phenindoj e phurāqe sa so vov kerdās, kana vov sas telārdo.

E phuri phendās e Samiresqe.

– Akhar les and-i kris, xalām leĉa amare barvalimata, taj vov ĉi kamel te asunel andar amenθe!

O das e krisaqo puĉhel le phures:

– Phure!a, so kames e drabarnesθar?

– Kamav, phenel o phuro, deŝ taj jekh dīvesa te xal so xalem me taj mirri phuri and-e palutne deŝ taj jekh berŝa!

– Taj so xalān, phure!a? - puĉhel o das.

– Xalem xavici, ciknida, lāpato, puruma taj kadiki. Kerdās o das sar kamlāsas o phuro.

Phandās e Marinos taj deŝ taj jekh dīvesa dinā les xamos palal o phenimos e phuresqo.

O drabarno, savo sasas siklilo te xal aver xamata, bešel bixalo, duj-trin dīvesa, zi maj palal prinzardā ke o phuro si pesqo dad taj phendā ke sa lesqe dīvesa si te dikhel pire dadenθar.

Ame, kathar, trebuj te xatāras, ĉhava!len, ke amare dada - sode but corre avena - si kodola kaj dine amen ziv, barārde amen taj dikhle amenθar. Vi ame, k-e amaro vaxt, si te dikhas lenθar, kana phure avena!

(palal o *Nicolae Pandelică*)

Lava maškar lava...

(i) raj – rovli
daravdi – trašavdi
lava – dume

lien jekhe čhaves dīesθar – čhavären jekhe
čhaves lino averenθar

drabarno – dōktoro, sastārno
pire – lesqe
čorrovanes – čorripnasθe
či – na
zuvli – rromni
ziv – živipen

Pučhimata aj mangimata kaj tēksto

1. Drabaren o tēksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!
3. Ambolden o tēksto gazikanēs!
4. Phenen palal kasθe vakārel pes and-o kadava tēksto!
5. So na sas e rromes k-o kher?
6. So areslās o Marin palal so agorisardās o licēvo thaj i fakultēta?
7. Kaj gelās o phuro Samir and-jekh dēs?
8. So kerdās o Marin kana lesqo dad gelās khere lesθe?
9. Kerdās mišto o drabarno ke na kamlās te prinžarel pesqe dades?
10. So manglās o phuro k-i kris?
11. Tume so patān, so d-ašti te siklōvas andar kadava tēksto?

Te siklōvas khethanes!

1. O vaxt e verbosqo

E verbosqe fōrme šaj te sikaven ākcie

- ka-o **akanutno vaxt**, save **akana**, kana vakāras, keren pen: *del, dikhel, xan, keras, n-ašti, soven, thavdel, zan* th. a.
- ka-o **avutno vaxt**, save, **palal jekh vaxt**, jekh vrāma, kerena pen: *arakhena, anela, dela, sovela* th. a.
- ka-o **nakhlo vaxt**, save kerdine pen, anglal te vakāras: *ačhilo, avelas, dias, xalās, pelās, perelas, phendās, sasas, vazdenas* th. a.

2. Temàtiko vi bitemàtiko vèrbură

a. Bitemàtiko vèrbură Po but andar e vèrbură (98%) prinzaren kadala verbosqe agorimata. Len si len e verbosqi tèma and-o „-e-“: anel, biçhalel/ tradel, del, garavel, xoxavel, (x)ulavel, inkerel, ingerel, kamel, kerel, marel, naşavel, perel, phenel, randel, sovel, (a)şunel, şoldel, tasavel, thavdel, thabarel, umblavel, vastdel, vakărel, zumavel, zangavel, zanel th. a.

b. Temàtiko vèrbură Na but andar e vèrbură (2%) prinzaren aver verbosqe agorimata. Len si len e verbosqi tèma and-o „-a-“, „-o- / -ă-“ vaj „-i-“: asal, azbal, daral (traşal), xal, xasal, xastral, izdral, mothol (mothovel), prasal, prastal, traşal (daral), tromal, praxol, siklöl, trail th. a.

3. O mòdo indikativo

And-i rromani çhib si ştar **zenutne mòdură**: o *Indikativo*, o *Konzunktivo*, o *Imperativo* vi e *Mangipnasqo Mòdo*.

Aver ştar verbosqe mòdură si e **bizenutne mòdură**: o *Infinitivo*, o *Gerundivo*, o *Participio*, o *Supino*.

Ka-o indikativo mòdo arakhas e avutne vaxta:

a. O akanutno vaxt

o vèrbo „kerel”	o vèrbo „xal”
me ker-av	me x-av
tu ker-es	tu x-as
vov ker-el	vov x-al
voj ker-el	voj x-al
ame ker-as	ame x-as
tume ker-en	tume x-an
von ker-en	von x-an

b. O avutno vaxt

- i sintetikani fòrma: k-e fòrme le akanutne vaxtesqe thol pes ka-o agor o agoripen -a

o vèrbo „kerel”	o vèrbo „xal”
me ker-av-a	me x-av-a
tu ker-es-a	tu x-as-a
vov ker-el-a	vov x-al-a
voj ker-el-a	voj x-al-a
ame ker-as-a	ame x-as-a
tume ker-en-a	tume x-an-a
von ker-en-a	von x-an-a

- i analitikani fërma: anglal fërme le akanutne vaxtesqe thol pes **ka/kam**

o vërbo „kerel”	o vërbo „xal”
me ka ker-av	me ka x-av
tu ka ker-es	tu ka x-as
vov ka ker-el	vov ka x-al
voj ka ker-el	voj ka x-al
ame ka ker-as	ame ka x-as
tume ka ker-en	tume ka x-an
von ka ker-en	von ka x-an

c. O imperfëkto (k-e fërme le akanutne vaxtesqe thol pes ka-o agor o agoripen -as).

o vërbo „kerel”	o vërbo „xal”
me ker-av-as	me x-av-as
tu ker-es-as	tu x-as-as
vov ker-el-as	vov x-al-as
voj ker-el-as	voj x-al-as
ame ker-as-as	ame x-as-as
tume ker-en-as	tume x-an-as
von ker-en-as	von x-an-as

d. Perfëkto. Ka-o perfëkto si speciålo fërme, kaj si thovdine ka-o agor e darrinåqo:

o vërbo „kerel”	o vërbo „xal”
me ker- dem / ker- dõm	me xa- lem / xa- lõm
tu ker- dån	tu xa- lån-as
vov ker- dås	vov xa- lås
voj ker- dås	voj xa- lås
ame ker- dãm	ame xa- lãm
tume ker- de(n)	tume xa- len
von ker- de(n)	von xa- len

e. O po but sar perfëkto (p. b. s. perf.) kerel pes kaþar e fërme le perfëktoqe, thovindoþ ka-o agor lenqo -as:

o vërbo „kerel”	o vërbo „xal”
me ker- dem-as / ker- dõm-as	me xa- lem / xa- lõm-as
tu ker- dån-as	tu xa- as / xa- lån-as

vov ker- dās-as	vov xa- lās-as
voj ker- dās-as	voj xa- lās-as
ame ker- dām-as	ame xa- lām-as
tume ker- de(n)-as	tume xa- len-as
von ker- de(n)-as	von xa- len-as

4. O mòdo imperativo

Les si les fòrme nùmaj ka-o dujto zeno, ka-o jekhipen, vi ka-o butipen: Ka-o jekhipen, i fòrma le imperativosqi si i darrin: ker-andar *ker-el*. Ka-o butipen, e verbosqi fòrma kaθar o imperativo si sajekh e formaça kaθar o indikativo, o akanutno vaxt:

o vèrbo „kerel”	o vèrbo „xal”
tu ker!	tu xa!
tume keren!	tume xan!

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi butĩ

- Xramosar and-e deś śirda / rëndurā sar trebalas te phiravel pes o drabarno / o sastārno pesqe dadeça!
- Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
- Laçhar e arakhle dośa and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle dośa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle dośa tire kolegosθar!
- Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magārikani çhib!
- Palal so dinān agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e dośa!
- Sikav tire kolegosqe e dośa thaj phen lesqe so kerdās doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdān doś!
- Sikaven vi tumare siklārñaqe vaj siklārnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasqe bută, khethanes, and-e grupe, e neve siklile nociența!
3. Drabaren e dine eksèmplură save sikaven e verbosqo gin. Den vi tume aver misala!

<i>O jekhipen, kana o keripen e akciaqo si kerdo kaθar jekh zeno</i>	<i>O butipen, kana o keripen e akciaqo si kerdo kaθar maj but zene</i>
O manus puchel les kaj gelăs lesqo phral.	E manuşa puçhen man so kamav te kerav.

4. Nakhen le dine vèrbură ka-o akanutno, avutno vi o nakhlo vaxt palal o modèlo andar o dino tabèlo: *anel, arakhel, boldel, del, dikhel, xramosarel, kerel, marel, perel, piel, puçhel, sovel, thovel, vazdel, zal*.

o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
anav	anava	andem

5. Thoven e kernavnă ka-o trebutno gin!

● I buzni telărd _____ and-o veś.
● E buznorre na aşun _____ laθar thaj putar _____ o udar.
● O ruv xal _____ duje buznorre.
● O tikno buznorro rod _____ pesqe pesqe daja.
● O phuro dad phen _____ jekh şukar paramiçi.

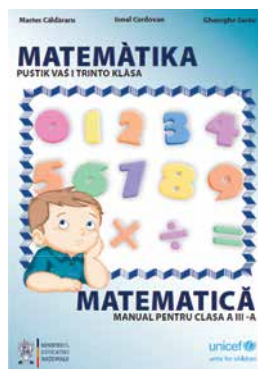
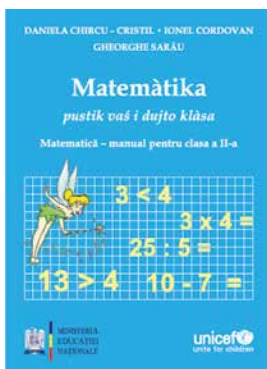
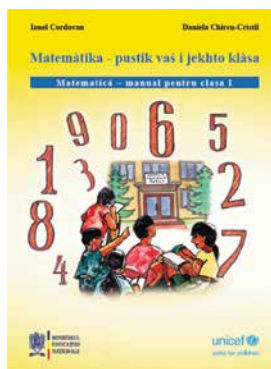
6. Roden aj arakhen e vèrbură / e kernavnă andar o tèksto *O rrom thaj o čhavo sikavdo* vi sikaven ka-l save vaxta si von!

o akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt

Žanesas ke...?

- ✓ Svàko berś, kerel pes jekh themutno konkurso rromane čhibăqo - kaj aven le maj lačhe čhavorre save siklŃn rromanes and-e škŃle?
- ✓ Ke svàko berś o Gheorghe Sarău organizisarel jekh Milajesqi ŠkŃla, kaj - trin kurke - aven po 50 terne roma te siklŃven rromanes vi sar te siklăren and-e škŃle kadaja čhib?
- ✓ O gin le rromane siklărenqo save siklăren rromanes barilo kaŃar 700 (b.1998) k-o 26000 (b. 2008)?
- ✓ And-o berś 2003 (septėmbro) sas putardi i jekhto klăsa kaj astardăs te siklărel pes nŃmaj rromane čhibăŃe, and-o gav Măguri (andar o žudėco Timiś)?
- ✓ Avdives si maj but škŃle and-e save siklŃl pes nŃmaj rromane čhibăŃe vi and-e žudėcură: BihŃr, KlŃž, MŃreś, Ālba, Iălomica th.a.
- ✓ Dikhen, maj tele, varesode lila vaś i matemătika, kerde vaś o siklŃvipen and-i rromani čhib.

3. E ivendesqe baređivesa

E Krećunosqe aj e *ivendesqe gilavimata* sikaven amenqe palem savorre kodola svùnto momènturà kana sas varekana. O Krećuno anel amenqe godì sar thaj kaj biandilo o Raj o Isùso Xristòso. E tradicie thaj e áçara si inkerde andar e maj purane vaxta. E svùnto baređivesa si *patìvarde*, e rroma *xuràven pen* soça si len maj šukar, thaj zan k-i khangeri, sa kadà le maj but patìvaren e *bixalàrimatenqe dësa*. And-e Krećunesqi ràt, e çhavorre phiren karing e xulajenqe khera e „çerxajaça”, save xuràven la but šukar.

Aver lošalo, asajpnesqo áçar si e „xoraxanàça”, andar i Transilvània si miazutni e „buznàça” andar i Muntènia vi Moldòva. I „buzni” si jekh manuš garavdo and-e buxle xuràvimata, savo inkerel opral o šero jekh rovli k-e savàqi agor si thovdo jekh kaštutno buznaqorro šero, kadja sar kadajaqo muj te putardòl pes vaj te phandel pes, maj but te kerel kodova specìfiko *bašibaš*.

Miazutne kadale acárença si „o Riçhino”, khethanes aver perutnença, save reprezentisaren verver zivutre vaj zene, thaj an-vaxt so o riçhino khelel, o riçhinari *vicinel* e riçhinesqe kadja: „Khel mišto, mo Martine, Ke dav tut manro thaj zetesqe frùkturã / masline”, thaj k-o agor, savorre phirutne phenen e gazenqe but sastipen, lošalipen, barvale sinie thaj but berša angle.

E rromane familie inkeren but k-e Krećunosqe tradicie. E ćhavorre žutin e daden vi le dejan te ćhinen e balen thaj keren krećunosqo xaben, sar si: peko balano mas, balane goja, sarme, e rromnã keren xumer andar savesqe pekõn pen e gogle mariklã akhorença, grizaça, k-ašti te barõn, te anel o laćhimos.

O maj but kamlo acar kařar e ćhavorre si kodova e Krećunesqo Suvãlo Rukh, o simbolo „e zivipnasqe rukhesqo”. Ame žanas ke o jekhtutno xurãvdo suvãlo rukh sas kerdo lole phabajença and-o berš 1605, k-o Strasbourg. And-e amare dësa, k-o Krećuno, kerel pes and-o svãko kher p-o jekh suvãlo rukh. Rãtãqe, o Phuro Parne Balença anel dinimata thaj thovel len telal o suvãlo rukh.

(palal *i Moise Gabriela*)

O ivend

I balval phurdel	I gudli daj bokholã kerel,
Thaj iv baro anel,	P-i sinia voj len thovel,
Thol pes p-e droma,	Gudlimata amenqe del!
Tha' vi p-e planina.	Kana o Krećuno avel.

E xaiva ame lias,	E ćhave lošaren pen,
P-e iva sig te zas,	Pala' o Isus dılaben,
Manuś ivesřar keras,	Sar vov sas biando,
So ťukar ame asas!	O Mesia, o dudalo!

O ivend ťukar pelãš,
P-e khera but iv thovdãš,
And-o bov tates keras,
Lilenřar ame našas.

(kařar *i Olga Markus*)

Lava maškar lava...

ivendesqe gilavimata – kolinde
pativarde – respektisarde, inkerde
xuräven pen – lien šukar gada p-e lenðe

bašibaš – zgòmoto, lårma

vićinel – akharel

bixalårimatenqe dësa – dësa and-e save na xan thaj kana mangel pen, postosqe dësa

Pućhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto vi i poezia!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto vi i poezia gazikanes!
4. Phenen palal sosðe del pes duma and-e kadala tèksturå
5. Tume so siklile andar kadala tekstosqe kotora?
6. Palal save sikavimata / sèmnurå sikavel pes ke avilås o ivend?
7. Sar xuråven pen e manuša invendesðe?
8. Save si e çhona e invendesqe?
9. So keren e çhave ivendesðe?
10. Palal sosðe dilaaben e krećunosqe phiravne, e krećunosqe dilaabale?
11. Kon sas biando ka-o Krećuno? Žanen kaj, and-o savo them, and-o savo than?
12. Keren grupurå, aj den duma sar tume nakhaven e baredivesa le invendesqe?

Te siklõvas khethanes!

1. I diatëza

O vërbo prinzarel kadala gramatikane kategorie: a) *diatëza*, b) *mòdo / çhand*, c) *vaxt* (kaj sine specifiko le verbòsqe) d) *zeno* vi e) gin. Ži akana, ame çi vakårdåm palal **i diatëza**.

I diatëza si i fõrma lini le verbosðar, k-ašti te sikavel o rapòrto maškar i åkcia kerdi le verbosðar vi o gramatikålo subjèkto. Rromane çhibåðe si trin diatëze. Te lias po jekh eksèmplo ka-o indikativo, ka-o akanutno vaxt:

a. *i aktivo diatèza* (kana i àkcia si kerdini kaθar o gramatikàlo subjèkto).
Eks.: Me *ròdav* jekh lil.

Jekhipen		Butipen	
o I-to 3.	(me) mangav	o I-to 3.	(ame) mangas
o II-to 3.	(tu) manges	o II-to 3.	(tume) mangen
o III-to 3.	(vov / voj) mangel	o III-to 3.	(von) mangen

b. *i pasivo diatèza* (kana o gramatikàlo subjèkto liel i àkcia kerdini avresθar, varekasθar, varesosθar).

Eks.: Parnòl [parnòvel]. „Resel parno”; O rat *ci kerdòl* pani.

Jekhipen		
	i sasti fòrma	i xarnàrdi fòrma
o I-to 3.	(me) ternòvav	(me) ternāv
o II-to 3.	(tu) ternòves	(tu) ternös
o III-to 3.	(vov / voj) ternòvel	(vov / voj) ternòl
Butipen		
o I-to 3.	(ame) ternòvas	(ame) ternās
o II-to 3.	(tume) ternòven	(tume) ternön
o III-to 3.	(von) ternòven	(von) ternön

c. *i reflektivò diatèza* (vaj: *pesqi diatèza*, kana i àkcia si kerdini kaθar o gramatikàlo subjèkto, tha' vov kòrkorro liel la opral pesθe).

Eks.: Vov *prinzare*l pes *šukar*.

I reflektivò diatèza kerel pes pesqe formenča kaθar *i pesqi sarnavni* (o pesqo pronòmbro) **pes** (ka-o III-to zeno, ka-o jekhipen) thaj **pen** (ka-o III-to zeno, ka-o butipen) vi andar kodola kaθar e zenujne pronòmburà (vaš o I-to zeno vi o II-to zeno, ka-o jekhipen vi ka-o butipen):

Jekhipen		Butipen	
o I-to 3.	(me) phiravav <i>man</i>	o I-to 3.	(ame) phiravas <i>amen</i>
o II-to 3.	(tu) phiraves <i>tut</i>	o II-to 3.	(tume) phiraven <i>tumen</i>
o III-to 3.	(vov, voj) phiravel pes	o III-to 3.	(von) phiraven pen

2. O advèrbo

O ulavipen e adverburenqo

E advèrburã ulaven pen palal: a. *fôrma*, b. *xatãripen*, c. *origina*.

a. Palal *fôrma*, e advèrburã d-aști te aven:

- *sade*: avri, but, çima, kadã, khere, na, opre, po, şukar, tele th. a.
- *kidine*: (niejekhvar, nisar, butvar, khethanes, lokhes, phares, rromanes, dural, kheral, akanaθar

b. Palal *o xatãripen*, ulavas:

✓ *E çhandesqe advèrburã*: maj, pãnda, præ, sar, sigo, tang th. a. Kadala dikhen o çhand sar kerel pes jekh àkcia, sikavindo

- o çhand*: kidã / kadja, lokhes, sigo, şukar th. a.
- o koboripen / i kantiteta*: but, çima, præ th. a.
- i komparacia* (sikavindoje e komparaciaqe grãdurã vaj beşindoje sar o dujto tèrmino): maj, pãnda, po, sar th. a.
- i afirmacia*: va, ova, kadã th. a.
- i negacia*: na, ni, çi, ma th. a.
- o butvaripen / i frecvënca*: butvar, svakovar th. a.
- o şajutnipen*: şaj, şajnes th. a.

✓ *E thanesqe advèrburã*: avri, kathe, karing, dur, kaθar, kaj, kothe th. a. Kadala advèrburã sikaven o than kaj thavdel pes i àkcia:

✓ *E vrjamaqe advèrburã*: akana, iz, texãra, rãno, avdives, kurke, pèrsi, amilaj, ivende th. a.

c. Palal *i origina*, malavas:

- *andar i rromani çhib*: avri, but, dur, mišto, opre, tele th. a.
- *avere çhibënθar*: po (dikh bg. *no*), atùnç (dikh. rum. *atunci*) th. a.

3. E ideenqo plãno

E idèe trebal te arakhen pen and-e trin riga le tekstosqe, sar jekh ideenqo plãno:

I anglutni rig: *o astaripen (o giravipen, o andreandipen)*. Kathe, sikavel pes o kontèksto, o than, alosaras e personãzurã save lien rig ka-i àkcia (e zene, e živutre, e çiriklã, e aktõrã, e khelne thaj aver).

I maşkarutni rig: *o ander e tekstosqo (o thavdipen e akciaqo)*, kaj prezentisarel sar thavdel i àkcia thaj sa so si phandlo laθar (so sas, sar sas, kon sas kothe, kaça aj sosθar kerdãs pes i àkcia thaj aver).

I agorutni rig: *o agoripen (o klidãripen)*. Kathe, ka-o agor e xramosaripnasqo, si te das i klidin, te sikavas i morãla, o xatãripen, so ame kamas te tradas sar mesãžo thaj aver.

And-jekh xramosaripen trebal te na avel repetície le ideenqe vaj le propozicienqe.

Kana prezentisarel pes jekh motivàcia, jekh argumentàcia, si te aven sikavde e kerimata, e argumènturã „and-e šopnã”, kerindoj pes jekh gradàcia lenqi zi kaj le maj „zorale”.

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi butĩ

- a. Lien jekh vërbo thaj nakhaven les andar sa le trin diatèze!
- b. Alosaren le advèrburã arakhle and-o oprutno tèksto thaj ulaven len, palal e nòcie siklile kathe!
- c. Palal so agordãn kadala duj mangimata, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
- d. Laçhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- e. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e doša arakhle tuqe tire kolegosθar!
- f. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magãrikani çhib!
- g. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!
- h. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so vov kerdãs doš! Sa kadja, arakh e doša kaθar tiro kolègo, kaj tu kerdãn doš!
- i. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver klasqe butã, khethanes, and-e grũpe, e neve siklile nociença!

3. Nakhaven o vërbo „thovel” ka-i aktivo diatèza, ka o: akanutno, avutno vi o nakhlo vaxt!

O zeno	akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	thovav	thovava	thovdõm
tu			
vov			
voj			
ame			

tume			
von			

4. Nakhaven o vërbo „thovel pes” ka-i aktivo diatèza, ka o: akanutno, avutno vi o nakhlo vaxt!

O zeno	akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	thovav man	thovava man	thovdôm man
tu			
vov			
voj			
ame			
tume			
von			

5. Nakhaven o vërbo „kalöl” ka-i pasivo diatèza, ka o: akanutno, avutno vi o nakhlo vaxt!

O zeno	akanutno vaxt	o avutno vaxt	o nakhlo vaxt
me	kalövav	kalövava	kalilôm
tu			
vov			
voj			
ame			
tume			
von			

6. Xramosaren po šov advèrbură palal e dine kritèrie!

čhandesqe advèrbură	thanesqe advèrbură	vaxtesqe advèrbură

Zanesas ke...?

✓ I Margareta Iancu, jekh školaqi mediatõra, kidās jekh úkar vi purani rromani kolinda kaθar jekh phuro rrom, o Borka Florin andar o Sèbes. I kolinda sas lačhardi kaθar i Olga Markus, jekh sas školutni inspektõra and-e žudècură Klùz vi Mùres.

*Ustin, ustin, me, rroma!len,
Ustin, ustin, me, rroma!len,
Te dikhen so ci maj dikhlen!*

*O gudlo Del tele avilās
P-e mamāqi uklāni,*

*Te xunavel i phuv,
Plugonença, zarakonença
Sumnakutne guruvnença,
Le ruputne žugurença!
Sar xunavelas, meaimelas,
Pala' Les e dīv barõlas,
O bibolde le dorança phandle Les,
E ćugnănça zores marde Les,
Thaj and-i tèmnică thovde Les.
I tèmnică, dikh, phabilās,
O Gudlo Del avri inklistās.*

4. Kuć Krećuno

So but azukerasas e ivendesqe baređivesa! Pašolas o Krećuno. Phure vaj terne, savorre azukerasas e dinimata kaθar o Phuro le parne balenća. Mirri daj inkerelas boxalāripen, thaj ame, e ćhaja, azutisararas la te khonzārel / anglekerel o kher, te kerass uzīpen. Sam duj phenōrrā, i Liza thaj me. Me, i Rōza, me sem i maj bari ćhaj. Akana, me sem and-i eftato klāsa, thaj voj si and-i štarto klāsa. Anav manqe godī sar resli mirri familia vi me te phenas mirre phenāqe: i kùkla, i papùsa.

Savorro lošalīpen astarel e bokholenća, savenθe kotorlias vi amen. I daj thovel len and-i jekh užī siniaqi skafēdi thaj inkerel len and-i livni zi kana trebal te aven kingārde. Anglal e Krećunosqi rāt, xatāras amen thaj kidas amen te zas e kolindenća. Si but šukar, zas ka-o kher svakone zenesqo te dīlābas e ivendesqe kolinde, te šunen savorre manuša sar biandilo o Raj, o Isùso Xristòso. Palal so rātōl, zas amenqe khere thaj azukeras te šunas aver but šukar kolinde kaθar e phure vi le terne.

Sasas man oxto berša. Pašlōlas o Krećuno thaj xramosardem jekh lil vi ćitrisardem jekhe kukla e Phuresqe parne balenća thaj thovdem la telal e krećunosqo suvālo rukh. Trujardem pašal lesθe te dikhav, šaj ke avilās o Phuro parne balenća. Kaθar, khanć. Thovdem man and-o sovthan te azukerav les, thaj lias man e lindra. Kamavas jekh šukar kùkla. Ka-e rātāqo maškar, semas ustāvdi kaθar e gilavnenqere šukar vaka. Uštīlem andar o sovthan thaj našlem siqo ka-i felāstrin, na dikhavas khanć. Phurdinem opr-i paxome valin, k-ašti te kerav jekh tikni xiv, te dikhav e kolindenqe gilavnen.

Sas tamlo, na dikhlem but, semas jakhardi kaθar lenqerre kolinde. Našlem siĝo k-e krećunosqo suvālo rukh. „Prašukaaaaaar!!!”, „But prašukar!”, and-i livni dudārelas sa, e dudōrrā straftinenas and-e but šukar ranga: lole, zēlena, bodle, lemujale! Suno, na aver! Telal e krećunosqo brādo / rukh dikhelas pes jekh dīlgo, krecome, but prašukar ćamlalo bal. Thovdem man siĝo telal o brādo te dikhav maj mišto. „So? Mirri phen?! “Va, sovelas telal e krećunosqo brādo! Ži akana, na dinem man godi so šukar si mirri phenōrri. Sar jekh kùkla! Pašanilem laθe, ćumidem la thaj phendem laqe:

– Ušti, Liz!e. Sosθar sutān kathe, telal e Krećunosqo brādo?! Hājde, kames te aves tu mirri šukar kùkla ži kana avel o Phuro parne balenća te anel amenqe dinimata?

– Na avilās o Phuro parne balenća? Na kamav te xastrav les, kamav te astarav les!

– So keren, mirre ćhaja!len, sosθar na soven? O Phuro parne balenća avel dural, šaj ke avel maj butpalal andar kodoja ke si les te del but dinimata e ćhavorenqe andar o savorro sundal! Hājde, aštin te ažukeren les vi and-e sovthanorre, haj man e and-e angalā, Liz!e, dikhav ke san but phagārdi, khini, maj phendās mirri daj.

– Daj!e, i Liza si mirri živdi kùkla, si kadja šukar ke patānilem la sar jekh ćáci kùkla!

– Va, san but šukar so-l duj! Soven e Devleća! - phendās mirri daj, ćumidindoj amen. Uštilām tōko ka-o mezmēri. Našlām vōrtan ka-e krećunosqo suvālo rukh.

– Roz!e, Roz!e, avilās o Phuro parne balenća, andās kùkle amenqe, le dujenqe! Jekh si kale balenća thaj aver si lole balenća. Savi lenθar fal tuqe maj šukar?

– Tu san i maj šukar kùkla, mirri živdi kùkla!

Asanilām savorre thaj thovdām amen ka-i sinia but lošale k-ašti te lias andar savorre but laće xabemata, kiravde mirre dajaθar. Kadja, sar žanel pes, tōko voj šaj te kiravel but laće sarme, peko balano mas, mariklā, gudle mariklā thaj, si mištoxatārdo, e bokolā laćhes kindārde thaj xarpinde akhorenća.

Astardās te del iv. Me semas trujardi kaθar jekh but bimiazutno lošalipen. Dikhlem jekh but šukar suno! And-i balani khasesqi, o svūnto ćhavorro, e bakrārrā kovle mujenća, e rašajenqe dinimata, e Iosifosqo lokho thalāripen thaj fal man ke šundem sar i Svūnta Maria, e Isusosqi daj, pašrovelas.

Kadava šukar suno sikavdās man so kuć si o Kraćuno, ke e živutre, sar vi e butā si molāle, si valōre, si dinimata kaθar o Del. O Krećuno si jekh svūnto barodives, savo dudārel e manušenqere ile thaj pherel amen šandipnaća, lošaća, laćhipnaća, xatāripenaća.

(kaθar i *Gabriela Moise*)

Lava maškar lava...

<i>khonzaras</i> – anglekeras, keras i preparàcia <i>kùkla</i> – khelnorri (sikavindoj jekh čhajorri), i papùša <i>bokhole</i> – trujale mariklă <i>uži</i> – šuži, vuži <i>skafèdi</i> – poxtan <i>valin</i> – felăstrin, stèklo <i>tamlo</i> – răt kali, tunăriko, temlipen	<i>sundal</i> – lùmă <i>mezmèri</i> – mezmèri, mesimèri <i>bimiazutni</i> – bimajdikhli <i>balani kasesqi</i> – i balani e khaseça kaj biandilo o Isus <i>molăle</i> – molkuć, si len valòra <i>šandipnaça</i> – paçaça <i>jakhărdi</i> – drabardi
---	---

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal kasŕe del pes duma and-o kadava tèksto!
5. Sar bučholas e duj čhaja?
6. So ćitrisardăs i čhaj kaj te anel laqe o Phuro Krećuno?
7. Sosŕar gelăs i čhaj k-i felăstra?
8. Kon sovelas telal o suvălo rukh?
9. Sar si šukar i čhaj kaj sovelas telal o suvălo rukh?
10. So dikhlăs suno i čhaj?
11. So d-ašti te siklŕovas andar kadava tèksto?
12. Sar nakhen tume o Krećuno and-i tumari famìlia?

Te siklŕovas khethanes!

1. I konžunkcia

E konžunkcie d-ašti te aven ulavde palal:

1. fŕorma:

a. **sade** (*thaj, ama, hen, ke* [kă], *te* th. a. vi

b. **kidine** (kerdine andar o kidipen duje vaj maj bute lavenqo):

tha'vi, ama hen, k-ašti te [k-aš-ŕe, *thaj te, ži kana* th. a.;

2. origina:

a. andar i rromani čhib (vaj purane, anglalbalkalikane konzunkcie):
pal, kidă / kadă te th. a,

b. avere čhibënar: *ama* “tha” (<tc. *ama, amma*), *hen* “thaj” (<tc. *hem*),
ke (dikh pers. *ke* vi tc. *ki*) thaj *or* (< român. *ori*) vi

c. kerdine (fôrme ka-o dativ le varesave sikavutne sarnavnënqe
(pašutne vaj duripnasqe): *kadalesqe, kalesqe, kodolesqe, kolesqe.*

3. palal lenqi fũnkcia, e konũznkcie d-ašti te aven:

a. kidipnasqe (koordinaciaqe) konzũnkcie:

● *kopulativo* (asociaqe / biasociaqe) konzũnkcie: *thaj / hen, tha' vi / ama hen, ni;*

● *adversativo* konzũnkcie: *tha' / ama, pal';*

● *diszũntivo* konzũnkcie: *vaj / or;*

● *konkluzivo* konzũnkcie: *pal' / kadja* (Eks.: *Pal', dikh sosqe!*).

b. telkidipnasqe konzũnkcie:

● *šajale* konzũnkcie: *sar, palal sar;*

● *agorutne* konzũnkcie: *k-ašti te, k-aš-te, kă th. a.*

2. I nominàlo flèksia (artikulo + adžektivo + substantivo)

Maj anglal, sas dikhlo sar paraven pen e substantivosqe, e artikulosqe aj le adžektivosqe fôrme k-e savorre siklile kèzură, tha' na sas sikavdo sar thavdel jekh kasavi khethani paradigma, kana i sintagma si kerdi andar po jekh *artikulo, adžektivo* thaj *substantivo*.

Andar e sintagme dine maj tele (kaj si kerde andar muršikano aj zuvlikano substantivo - vi zivdisardo vi bizivdisardo, vi ka-o jekhipen vi ka-o butipen), dikhela pes sar phiraven pen and-i flèksia kasave saste sintagme, dine, kathe, sar modèlo.

a. zivdisarde vi bizivdisarde muršikane navnă / substantivură

bizivdisarde muršikane navnă			zivdisarde muršikane navnă	
N.	o baro rukh	e bare rukha	o baro ruv	e bare ruva
Ak.	o baro rukh	e bare rukha	e bare ruves	e bare ruven
Gen.	e bare rukhesqo	e bare rukhenqo	e bare ruvesqo	e bare ruvenqo
	e bare rukhesqi	e bare rukhenqi	e bare ruvesqi	e bare ruvenqi
	e bare rukhesqe	e bare rukhenqe	e bare ruvesqe	e bare ruvenqe
	e bare rukhesqe	e bare rukhenqe	e bare ruvesqe	e bare ruvenqe
Dat.	e bare rukhesqe	e bare rukhenqe	e bare ruvesqe	e bare ruvenqe
S./I.	e bare rukheça	e bare rukhença	e bare ruveça	e bare ruvença
V.	-	-	bare!a ruve!a bare!a ruv!a	bare!len ruvea!len

b. zivdisarde vi bizivdisarde zuvlikane navnă / substantivură

bizivdisarde zuvlikane navnă		zivdisarde zuvlikane navnă		
N.	i bari dori	e bare doră	i bari bibi	e bare bibă
Ak.	i bari dori	e bare doră	e bare bibă	e bare bibăn*
Gen.	e bare dorăqo	e bare dorănqo*	e bare bibăqo	e bare bibănqo*
	e bare dorăqi	e bare dorănqi*	e bare bibăqi	e bare bibănqi*
	e bare dorăqe	e bare dorănqe*	e bare bibăqe	e bare bibănqe*
	e bare dorăqe	e bare dorănqe*	e bare bibăqe	e bare bibănqe*
Dat.	e bare dorăqe	e bare dorănqe*	e bare bibăqe	e bare bibănqe*
S./I.	e bare dorăça	e bare dorănça*	e bare bibăça	e bare bibănça*
V.	-	-	bari!e bibi!e	bară!len bibă!len

* Variante and-i tēma **-ēn-**: dorēnqo (dorēnqi, dorēnqe, dorēnqe, dorēnqe), dorēnqe, dorēnça th.a.

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi buti

- a. Xramosar and-e deş şirda / rëndură sar tu nakhlăn o maj şukar Krăciuno, sar azukeres o Krăcuno, sosθar azukeres les thaj phen savo sas o maj şukar dinipen kaθar o Phuro parne balença!
- b. Alosaren e konzunkcie maladile and-o oprutno tēksto thaj ulaven len palal lenqo tipo!
- c. Nakhav andar savorre siklile kēzură e sintăgme *o kalo grast, i parni buzni, o baro kher, i bari rovli!*
- d. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
- e. Laçhar e arakhle doşa and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- f. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e doşa arakhle tire kolegosθar!
- g. Akana, zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkorro, o tēksto and-i rumunikani vaj magărikani çhib!
- h. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doşa!
- i. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so kerdăs doş! Sa kadja, arakh, kaθar tiro kolēgo, kaj tu kerdăn doş!
- j. Sikaven vi tumare siklărnaqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasqe bută, khethanes, and-e grupe, e neve siklile nociença!

3. Xramosaren po panz konzunkcie palal e dine kritèrie!

konzunkcie andar i rromani çhib	konzunkcie avere çhibënθar	konzunkcie kerdine

4. Nakhaven e avutne sintàgme ka-e siklile kèzură!

biçivdisarde murşikane navnä			çivdisarde murşikane navnä	
N.	o tikno gono	e tikne gone	o parno grast	e parne grasta
Ak.				
Gen.				
Dat.				
S./I.				
V.				

5. Nakhaven e avutne sintàgme ka-e siklile kèzură!

biçivdisarde çuvlikane navnä			çivdisarde çuvlikane navnä	
N.	o kali jakh	e kale jakha	i laçi rakli	e laçe raklä
Ak.				
Gen.				
Dat.				
S./I.				
V.				

Zanesas ke...?

✓ O sas inspèktoro le rromenqo andar o žudèco Dolj, o raj o *Lucian Cherata*, kerdàs o rodipen *Palal e rroma andar i Rumùnia*, kana sas o komunismo vi vov sas terno studènto? Vov - bare tromaipnaça - biçhaldàs pesqo rodipen, p-o 3 aprilo 1978, ka-i sèkcia vaš i komunistikani propagànda, saves e vov sikavdàs sar te avel laçhardi i situàcia le rromenqi.

✓ Te drabaras i kolinda „Sunesqi răt”, amboldini kaθar i *Gabriela-Monica Moise*, sas siklärni rromane çhibäqi and-o žudèco Klüz:

*Sunesqi răt - Devlesqo vaxt
Savorre soven pa i phuv
Tòko duj ile maj bešen aj dikhen
E gudle çhavorres sar sovel
And-i jekh giläqi kùna
Sunesqi răt - Devlesqo vaxt
O Devel asal lokhes
Lesqo kolin çhorel kamipen,
E sundalosqe del xastraipen
Anel šandipen and-e laθe.*

*Sunesqi răt - Devlesqo vaxt
Giläbindoj aven bakrärä
E lavne giläben le Devles!
Amenqe phenen kaθar i loš:
– O Devel si pa i phuv!*

5. Rekapitulàcia

1. Xramosaren trebutne substantivurã / navnã paş e adžektivurã dine maj tele! Keren po jekh propozicia e arakhle sintagmaça!

O dino adžektivo	O trebutno substantivo vaş o dino adžektivo	I kerdi propozicia e arakhle sintagmaça
laço	manuş	Mirro pàpus si jekh <u>laço manuş</u> .
laçi		
laçe		
laçe		
şukar		
zèleno		

2. Nakhaven, and-o dino tabèlo, o adžektivo „tikno” ka-e savorre komparaciaqe gràdurã

E komparaciaqo gràdo	E fòrme	
I. o pozitivno gràdo	• _____	
II. o komparativo gràdo	1. o uprutno komparativo	a. o uprutno <i> sintetikano </i> komparativo: _____ b. o uprutno <i> analitikano </i> komparativo: _____
	2. o sajekh komparativo	• _____
	3. o telutno komparativo	• _____
III. o superlativo gràdo	1. o relativo superlativo	a. o uprutno relativo superlativo: _____ b. o telutno relativo superlativo: _____
	2. o absoluto superlativo	• _____

3. Nakhaven o vèrbo „khelel” ka-i aktivo diatèza, ka o: akanutno, avutno, imperfèkto vi o nakhlo vaxt!

O zeno	akanutno vaxt	avutno vaxt	o imperfèkto	nakhlo vaxt
me				
tu				
vov				

voj				
ame				
tume				
von				

4. Xramosaren po štar advèbură palal e dine kritèrie!

éhandesqe advèbură	thanesqe advèbură	vaxtesqe advèbură

5. Nakhaven e avutne sintàgme ka-e siklile kèzură!

bizivdisardo muršikano substantivo		zivdisardo muršikano substantivo		
N.	o šukar kher	e šukar khera	o uó éhavo	e ué éhave
Ak.				
Gen.				
Dat.				
S./I.				
V.				

6. Nakhaven e avutne sintàgme ka-e siklile kèzură!

bizivdisardo zuvlikano substantivo		zivdisardo zuvlikano substantivo		
N.	i bari jag	e bare jaga	i nasul bori	e nasul boră
Ak.				
Gen.				
Dat.				
S./I.				
V.				

6. Evaluàcia

1. Xramosaren trebutne substantivură / navnă paš e adžektivură dine maj tele! Keren po jekh propozicia e arakhle sintagmaça!

O dino adžektivo	O trebutno substantivo vaš o dino adžektivo	I kerdi propozicia e arakhle sintagmaça
terno	manuś	Mirro pàpus si jekh <u>laço manuś</u> .
terni		
terne		
terne		
godăver		
lùngo		

2. Nakhaven, and-o dino tabèlo, o adžektivo „terne” ka-e savorre komparaciaqe gràdură

E komparaciaqo gràdo	E fòrme	
I. o pozitivno gràdo	• _____	
II. o komparativo gràdo	1. o uprutno komparativo	a. o uprutno <i>sintetikano</i> komparativo: _____ b. o uprutno <i>analitikano</i> komparativo: _____
	2. o sajekh komparativo	• _____
	3. o telutno komparativo	• _____
III. o superlativo gràdo	1. o relativo superlativo	a. o uprutno relativo superlativo: _____ b. o telutno relativo superlativo: _____
	2. o absoluto superlativo	• _____

3. Nakhaven o vèrbo „kamel” ka-i aktivo diatèza, ka o: akanutno, avutno, imperfèkto vi o nakhlo vaxt!

O zeno	akanutno vaxt	avutno vaxt	o imperfèkto	nakhlo vaxt
me				
tu				
vov				

voj				
ame				
tume				
von				

4. Xramosaren po trin advèrbură palal e dine kritèrie!

èhandesqe advèrbură	thanesqe advèrbură	vaxtesqe advèrbură

5. Nakhaven e avutne sintàgme ka-e siklile kèzură!

bizivdisardo zuvlikano substantivo			zivdisardo zuvlikano substantivo	
N.	i loli phabaj	e lole phabaja	i parni grastni	e parne grastnă
Ak.				
Gen.				
Dat.				
S./I.				
V.				

IV. I štarto unitèta

1. O rrom, e ambrola thaj o riçhino

- ✓ E tìpură le pronombrurenqe
- ✓ O zenutno pronòmbro
- ✓ I relativò sarnavni
- ✓ I posesìvo sarnavni
- ✓ I refleksìvo sarnavni

2. Duj žàmbe

- ✓ O theripen/ i posèsia
- ✓ I ginavni/ o numeràlo

3. Kidipen

- ✓ I prepozìcia
- ✓ I interžèkcìa

4. I gili xastrajlăș man

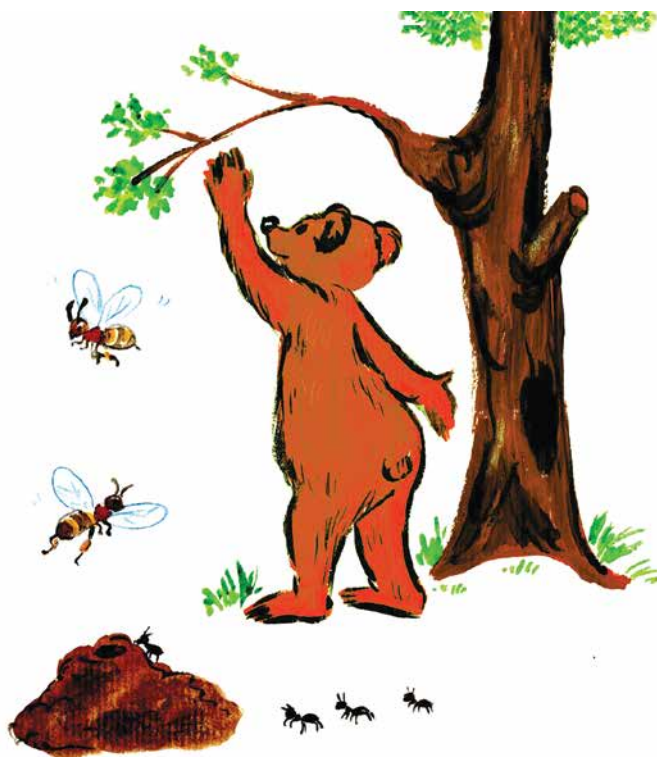
- ✓ O prinzaripen le subijektosqo
- ✓ Andar so sikavdo o subijèkto?
- ✓ O gramatikàlo thaj o logikano subijèkto

5. Rekapitulàcia

6. Evaluàcia

1. O rrom, e ambrola thaj o ričhino

And-jekh dīves, paśal rătăθe, jekh rrom telārdās and-o veś te astarel pesqe jekhe śośojes, jekhe ćiriklā, vareso. Phirindoj andar o veś, dikhel anglal pesθe jekhe *ričhes* thaj bari traś astardās les. Risajlo parpale thaj naśel. Naśindoj, dikhel anglal pesθe jekh bari veśesqj ambrolin. Thaj astardōl te uśtel and-e lesθe, beśel thaj beśel, rātilōlas. Thaj, taman kana kamelas te xulōl, o ričhino uśtelas and-i ambrolin bi te dikhel e rromes. O rrom paxosajlo, tha' o ričhino na-s les butī leça. Aresindoj e ambrolināθe, o ričhino liel jekh ambrol thaj thol les and-i dud e ćhonutesqj te na avel nasvalo. O rrom pātal kā les del les o ambrol thaj phenel kovles:

– Ći xav, kovles phenel, thaj o ričhino ći aśunel les.

Palal, maj liel o ričh jekh ambrol thaj palem thol les and-i dud e ćhonotosqj. Patāvindoj o rrom kā les del les o ambrol palem phenel:

– Ći xav! O ričh ći aśunel les. I trinto var, xolāvdo thaj maj but traśaθar, o rrom del muj sode d-aśtil:

– Ći xav!

Lilo p-e biažukäripnasθe, o ričh trašajlo thaj peläs andar o rukh, merindoj pe thanesθe. Kana dikhlä kadja, o rrom dinä pes tele andar o rukh thaj, našindoj, gelo-θar khere.

– Rromni!e, phenel o rrom, thov e grastes e vurdonesθe te zas and-o veš te anas jekhe ričhines, saves mudardem les.

Gele thaj ande les. Prinzarindoj les mišto, i rromni xatärdas ke na laqo rrom mudardäs e ričhes thaj lilä duj-trin duduma, save phandlä len thaveça thaj čhutä len e vudaresθe. Sar marelas i balval, äl duduma denas pen jekh avresθar thaj i rromni phenel:

– Šun rrom!a. Avile e amala e ričhesqe te pučhen tut sosθar mudardän les.

(palal o Nicole Pandelicä)

Lava maškar lava...

ričh – ričhno, ričhino   *thol* – čhivel
dės – dīves   *telärdο* – gelo
xulöl – del pes tele   *del muj* – cipisarel, akharel zorales

Pučhimata aj mangimata kaj təksto

1. Drabaren o təksto!
2. Ambolden o dino təksto gazikanes!
3. Arakhen and-o dino təksto e biprinzarde lava!
4. Xramosaren propozície lença!
5. Vakären maškar tumenθe palal lenqo xatäripen!
6. Phenen palal sosθe del pes dùma and-o kadava təksto?
7. Kaj geläs o rrom and-jekh dės?
8. Kaça maladiläs o rrom?
9. Kaj inklistäs o rrom?
10. So kerelas o ričhino?
11. Sosθar peläs o ruv andar o rukh? So sas maj dur?
12. So phendäs o rrom pesqe rromnäqe kana aresläs khere?
13. Patäiläs i rromni le romes? So kerdäs voj atünć?
14. So d-ašti te siklövas andar kadava təksto?

Te siklōvas khethanes!

1. E tìpură le sarnavnănqe (le pronombrurenqe)

Rromane čhibăŧe, malavas kadala sarnavnă:

1. *i zenuetni sarnavni (o zenuetno pronòmbro)*
2. *i pučhutni - phandutni sarnavni (i relativò sarnavni)*
3. *i posesivo sarnavni (e pesqi sarnavni)*
4. *i refleksivo sarnavni (i pes sarnavni)*
5. *i sikavutni sarnavni*
6. *i birispardi sarnavni (i nisavutni sarnavni / i bidefnitò sarnavni)*
7. *i negativò sarnavni.*

2. I zenuetni sarnavni (o zenuetno pronòmbro)

O kèzo	pučhipen	o jekhipen				o butipen		
		I	II	III	III	I	II	III
				muršikani fòrma	zuvlikani fòrma			
Nom.	kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Akuz.	kas?	man	tut	les	la, lan	amen	tumen	len
Gen.	kasqo?	mirro murro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
	kasqi?	mirri murri	tiri	lesqi	laqi	amari	tumari	lenqi
	kasqe?	mirre murre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
	kasqe?	mirre murre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
Dat.	kasqe?	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe
Lok.	kasŧe?	manŧe	tuŧe	lesŧe	laŧe	amenŧe	tumenŧe	lenŧe
Abl.	kasŧar?	manŧar	tuŧar	lesŧar	laŧar	amenŧar	tumenŧar	lenŧar
Soc./Instr	kaça	mança	tuça	laça	laça	amença	tumença	lença

3. I pučhutni - phandutni sarnavni (i relativò sarnavni).

Kadala si

a. vaš *e zene*: kon?

b. vaš *e bută*: so?

I paradigma lenqi si:

O kèzo	kon?	so?
N.	kon?	so?
Ak.	kas?	so?
G.	kasqo?	sosqo?
	kasqi?	sosqi?
	kasqe?	sosqe?
	kasqe?	sosqe?
D.	kasqe?	sosqe?
L.	kasθe?	sosθe?
Abl.	kasθar?	sosθar?
S./I.	kaça?	soça?
V.	-	-

Aver puçhutne sarnavnă*	
o paşutnipen	o duripen
kazom	kozom
kabor	kobor
sòde, kèci, kiki	

Paşal kadalenθe, si te sikavas ke rromane çhibăθe si vi aver *puçhutne - phandutne sarnavnă*, sar sine: *kaj = savo (savi, save, savă)*, *kazom / kozom, kabor / kobor, sòde, kèci, kiki*. Tha', le puçhutne - phandutne sarnavnă *savo (savi, save, savă) vi kabor / kobor* si len flèksia:

O kèzo	savo?	savi?	save?	savă?
N.	savo?	savi?	save?	savă?
Ak.	savo?	savi?	save?	savă?
	saves?	savă?	saven?	savăn?
G.	savesqo?	savăqo?	savenqo?	savănqo?
	savesqi?	savăqi?	savenqi?	savănqi?
	savesqe?	savăqe?	savenqe?	savănqe?
	savesqe?	savăqe?	savenqe?	savănqe?
D.	savesqe?	savăqe?	savenqe?	savănqe?
L.	savesθe?	savăθe?	savenθe?	savănθe?
Abl.	savesθar?	savăθar?	savenθar?	savănθar?
S./I.	saveça?	savăça?	savença?	savănça?
V.	-	-	-	-

Ka-o butipen, k-a i zuvlikani fôrma, kaθar o Ak. zi ka-o S/I, si vi le variante: *savën?*, *savënqo?*, *savënqi?*, *savënqi?*, *savënqe?*, *savënqe?*, *savënqe?*, *savënθe?*, *savënθar?*, *savënça?*

Ka-o Ak., ekzistisaren duj fôrme, jekh vaş *e zene* (*saves?*, *savă?*, *saven?*, *savăn / savën?*) thaj aver *vaş e bută* (*savo?*, *savi?*, *save?*, *savă*).

4. I posesivo sarnavni (e pesqi sarnavni)

Kadala sarnavnã sas dikhle vi kana sas prezentisarde le zenutne sarnavnã thaj sas arakhle / maladile ka-o genitivo:

o ling/ o gèndero	o jekhto zeno	o dujto zeno	o trinto zeno		o jekhto zeno	o dujto zeno	o trinto zeno
			m. l.	3. l.			
o mursikano	mirro / murro	tiro	lesqo	laqo	amaro	tumaro	lenqo
o zuvlikano	mirri / munrri	tiri	lesqi	laqi	amari	tumari	lenqi
(vi mursikano	mirre / munrre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe
vi zuvlikano ling)	mirre / munrre	tire	lesqe	laqe	amare	tumare	lenqe

Kana pašal o pronombro / i sarnavnvi bešel vi jekh navni / substantivo, o pronombro resel *navnãqo adžektivo* thaj phiravel pes sar orso adžektivo, sar jekh sikavdo maj tele:

N.	mirro phral	tiro drom	lesqi phen	laqi čhib
A.	mirre phrales	tiro drom	lesqe phenã	laqi čhib
G.	mirre phralesqo	tire dromesqo	lesqe phenãqo	laqe čhibãqo
	mirre phralesqi	tire dromesqi	lesqe phenãqi	laqe čhibãqi
	mirre phralesqe	tire dromesqe	lesqe phenãqe	laqe čhibãqe
	mirre phralesqe	tire dromesqe	lesqe phenãqe	laqe čhibãqe
D.	mirre phralesqe	tire dromesqe	lesqe phenãqe	laqe čhibãqe
L.	mirre phralesθe	tire dromesθe	lesqe phenãθe	laqe čhibãθe
Abl.	mirre phralesθar	tire dromesθar	lesqe phenãθar	laqe čhibãθar
S./I.	mirre phraleça	tire dromeça	lesqe phenãça	laqe čhibãça
V.	mire!a[na] phral(e)!a[na]	-	-	-

N.	amaro zamutro	tumaro lil	lenqi bori	lenqo kher
A.	amare zamutres	tumaro lil	lenqe borã	lenqo kher
G.	amare zamutresqo	tumare lilesqo	lenqe borãqo	lenqe kheresqo
	amare zamutresqi	tumare lilesqi	lenqe borãqi	lenqe kheresqi
	amare zamutresqe	tumare lilesqe	lenqe borãqe	lenqe kheresqe
	amare zamutresqe	tumare lilesqe	lenqe borãqe	lenqe kheresqe
D.	amare zamutresqe	tumare lilesqe	lenqe borãqe	lenqe kheresqe
L.	amare zamutresθe	tumare lilesθe	lenqe borãθe	lenqe kheresθe
Abl.	amare zamutresθar	tumare lilesθar	lenqe borãθar	lenqe kheresθar
S./I.	amare zamutreça	tumare lileça	lenqe borãça	lenqe khereça
V.	amare!a[na] zamutre!a[na]	-	-	-

5. I refleksivo sarnavni (i pes sarnavni)

Kadaja sarnavni na prinzarel fòrme ka-o nominatìvo:

o kèzo	o pučhipen	jekhipen	butipen
N.	kon?	-	-
Ak.	kas?	pes	pen
G.	kasqo?	pesqo	penqo
	kasqi?	pesqi	penqi
	kasqe?	pesqe	penqe
	kasqe?	pesqe	penqe
D.	kasqe?	pesqe	penqe
L.	kasθe?	pesθe	penθe
Abl.	kasθar?	pesθar	penθar
S./I.	kaça?	peça	pença
V.	-	-	-

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi butĩ

- Godísar ke san tu and-i kodoja tekstosqi piktùra thaj xramosar and-e deś širda/rèndurǎ, kadja sar avelas tiri paramiçi thaj phen/mothov maj dur!
- Alosaren po duj andar svàko pronòmbro thaj nakhaven len andar savorre kèzurǎ.
- Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
- Lačhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e doša arakhle tire kolegosθar!
- Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magǎrikani chib!
- Palal so dinǎn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj lačhar e doša!
- Sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe so kerdǎs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdǎn doś!
- Sikaven vi tumare siklǎrnǎqe vaj siklǎrnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasaqe bută, khethanes, and-e grupe, e neve siklile nociença!
3. Drabaren dikhipnaça o oprutno təksto, rodindoj vi alosarindoj e navnă. Palal, parujen e navnă le sarnavnănça / le pronombrurença! Thon e sarnavnă inkliste palal kadava paruvipen and-o tabèlo!

i navni	i sarnavni	o zeno	o gin	o ling
dïves	vov	o III-to 3.	jekhipen	muršikano ling
răt	voj	o III-to 3.	jekhipen	zuvlikano ling

4. Pheren o tabèlo e trebutne formença!

O kèzo	pučhipen	o jekhipen				o butipen		
		I	II	III	III	I	II	III
				muršikani fôrma	zuvlikani fôrma			
Nom.	kon?					me		
Akuz.	kas?	man						
Gen.	kasqo?		tiro					
	kasqi?			lesqi				
	kasqe?							
	kasqe?							
Dat.	kasqe?				laqe			
Lok.	kasθe?							lenθe
Abl.	kasθar?		tuθar					
Soc./Instr	kaça							
V.								

5. Alosaren andar le substantivură / navnă, dine maj tele, le pronòmbrură / sarnavnă save zan khethanes!

Substantivură: amal, amalin, birovlă, bori, ćirikli, dad, daj, gad, gone, gava, guruv, kali phal, lil, luludĭ, paparūda, patrin, phrala, phenă, rovli, siklövni, siklövno, stadĭ, siklärne, siklärnä, thagar, vurdon.

mirro _____	tiro _____	lesqo _____	laqo _____
mirri _____	tiri _____	lesqi _____	laqi _____
mirre _____	tire _____	lesqe _____	laqe _____
amaro _____	tumaro _____	lenqo _____	lenqo _____
amari _____	tumari _____	lenqi _____	lenqi _____
amare _____	tumare _____	lenqe _____	lenqe _____

6. Thon e sarnavnă and-e propozicie!

(_____) kerelas sastrutne bută.	(_____) phiras e tikne vurdoneça.
(_____) avilăs ka-i diz avdïves.	(_____) bašaven ka-o piàno.
(_____) dïlabel šukar.	(_____) tradel o trino.

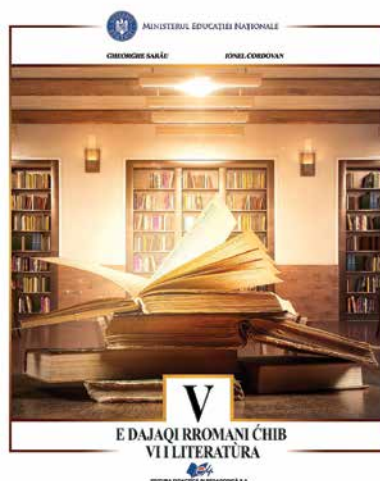
Žanesas ke...?

✓ O Charles Chaplin (b. ka-o 16 aprilo 1889, m. ka-o 25 decembro 1977) prinžardăs ke vov si rrom 13-e beršença anglal o meripen? (Dikh I paramiči mirre zivipnasqi. My autobiography - 1964): „Mirri mami sasas p-i paš rromni”.

✓ And-o lil „E dajaqi rromani čhib vi literature vaš i panžto klăsa”, inklisto and-o berš 2018, k-i Didaktikani haj Pedagogikani Editūra, ka-e riga 38-64 si jekh kapitulo „E rromane spiritual valöre”.

✓ O Charles Chaplin phendăs jekh but godăver mothovipen: Jekh dës and-o savo na asas si jekh xasardo dës!

2. Duj žámbe

Sas jekh súkar éhavorro,
K-e dada sas kòrkorro.
Vov kamelas amalen
Te khelel pes, dùma te del;
Kana avilàs lesqo dës,
O dad duj žámbe dinàs les?
Kana vov gelà školaþe,
E žámbe peline piràþe,
And-i piri sasas tefèlo,
– Akana, so keras, phen!e?
– Natisar, so te keras?
– Me na kamav te meras!
Te zanes ke me darav,
Patäv ke akana merav!
– Na, me tut na mukhav!
– De sig andar punre, sig,
– Kathe kòrkorre sam, dikh!
– Va, dikh, vi me dav, dikhes?
– Akana si maj lokhes,
O tefèlo fal thulo,
Xatäres? Nana-i pharo!
– Patä man, amen xastras:
O tefèlo khil kerdilàs!
Aj e žámbe saste - veste sas,
Kana o éhavo khere avilàs
E žámbe p-i khil sovenas!

(poèzia kerdi kaþar i Gabriela Moise vi i Margareta Jimba)

Lava maþkar lava...

žámbe – xutävne, maròke

tefèlo – o thulipen opral o thud

xastras – inklàs

khil – o thulipen andar o thud, ùntos

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren i poezia!
2. Alosaren thaj xramosaren e bипrinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal kasþe vakãrel pes and-o kadava tèksto!
5. So kamelas o çhavorro?
6. So dinãs o dad e çhavorresqe?
7. Kaj peline e ýambe?
8. So kerde e ýambe kaj te na meren.
9. So kerdilãs andar o tefëlo?
10. Tume so siklile andar o tèksto?

Te siklõvas khethanes!

1. O theripen/ i posèsia

- a. O sikavipen e theripnasqo / e posesiaqo
I zenutni sarnavni + e verbosqe fõrme kaþar o vèrbo „isi, si”

o zeno	o jekhipen	o butipen
I-to	Man si man	Amen si amen
II-to	Tut si tut	Tumen si tumen
III-to	Les si les	Len si len
	La(n) si la(n)	

Paruvindoj i fõrma **si** avere verbosqe formença - sar si *sas, sasas, avela / ka avel, te avel, avelas, avilãsas* - d-aşti te aven kerde aver theripnasqe fõrme.

o nakhlo vaxt	o imperfèkto	o avutno vaxt
Man sas man	Man sasas man	Man avela man
Tut sas tut	Tut sasas tut	Tut avela tut
Les sas les	Les sasas les	Les avela les
La(n) sas la(n)	La(n) sasas la(n)	La(n) avela la(n)
Amen sas amen	Amen sasas amen	Amen avela amen
Tumen sas tumen	Tumen sasas tumen	Tumen avela tumen
Len sas len	Len sasas len	Len avela len

b. O sikavipen o biisipen e theripnasqo / e posesiaqo

And-o than e verbosqe formaqo „isi, si”, palal e zenutni sarnavnã ka-o akuzativo, thol pes e verbosqi fôrma na-i (< na si, na hi, na hin).

o zeno	o jekhipen	o butipen
I-to	Man na-i man	Amen na-i amen
II-to	Tut na-i tut	Tumen na-i tumen
III-to	Les na-i les	Len na-i len
	La(n) na-i la(n)	

2. I ginavni (o numerãlo)

E ginavnã sikaven kazom butã vaj zene si and-o vakãripen. Le maj butvarne / maladie ginavnã si le kardinãlo ginavnã.

a. Le kardinãlo ginavnã: jekh (1), duj (2), trin (3), star (4), panz (5), sov (6), efa (7), oxto (8), enã (9), deš (10), dešujekh (11), dešuduj (12), dešutrin (13), dešustar (14), dešupanz (15), dešusov (16), dešuefa (17), dešuoxta (18), dešuenã (19), biš (20), šel (100) thaj aver.

Palal *i fôrma*, e kardinãlo ginavnã d-ašti te aven:

sade ginavnã, kerdine andar jekh lav: jekh, star, oxto, deš, biš, trãnda, sarãnda, peinda, šel thaj aver;

buxle ginavnã, kerdine andar duj vaj maj but lava: dešujekh, dešupanz, biš thaj jekh = bišujekh, jekh šel thaj jekh thaj aver.

Kadala xramosaren pen kadja:

20 - biš	121 - jekh šel biš thaj jekh
21 - biš thaj jekh vaj bišujekh	...
20 - biš	130 - jekh šel trinvardeš
21 - biš thaj jekh vaj bišujekh	131 - jekh šel trinvardeš thaj jekh
22 - biš thaj duj vaj bišuduj	...
23 - biš thaj trin vaj bišutrin	140 - jekh šel starvardeš
24 - biš thaj star vaj bišustar	141 - jekh šel starvardeš thaj jekh
25 - biš thaj panz vaj bišupanz	...
26 - biš thaj sov vaj bišusov	150 - jekh šel panzvardeš
27 - biš thaj efa vaj bišuefa	151 - jekh šel panzvardeš thaj jekh
28 - biš thaj oxto vaj bišuoxta	...
29 - biš thaj enã vaj bišuenã	160 - jekh šel sovvardeš

30 - trinvardeš vaj trãnda	161 - jekh šel sovardeš thaj jekh
31- trinvardeš thaj jekh vaj trãndujekh	...
...	170 - jekh šel eftavardeš
40 - štarvardeš vaj sarãnda	171 - jekh šel eftavardeš thaj jekh
41- štarvardeš thaj jekh vaj sarãndujekh	...
...	180 - jekh šel oxtovardeš
50 - panzvardeš vaj peinda	181 - jekh šel oxtovardeš thaj jekh
51- panzvardeš thaj jekh vaj peindujekh	...
...	190 - jekh šel enãvardeš
60 - šovardeš	191- jekh šel enãvardeš thaj jekh
61- šovardeš thaj jekh	...
...	200 - duj šela (var.: dujvaršel)
70 - eftavardeš	201 - duj šela jekh
71 - eftavardeš thaj jekh	210 - duj šela deš
...	211 - duj šela dešujekh
80 - oxtovardeš	...
81 - oxtovardeš thaj jekh	220 - duj šela biš
...	221 - duj šela biš thaj jekh
90 - enãvardeš	...
91 - enãvardeš thaj jekh	300 - trin šela
100 - jekh šel (šel; panzvarbiš)	400 - štar šela
101 - jekh šel jekh	500 - panz šela
...	600 - šov šela
110 - jekh šel deš	700 - eфта šela
111 - jekh šel dešujekh	800 - oxto šela
...	999 - enã šela enãvardeš thaj enã
120 - jekh šel biš	1000 - dešvaršel (var.: deš šel: jekh mija; jekh xilãda)

Kaθar e kardinãlo ginavnã, ašti te aven kerde *aver ginavnã*:

b. E ordinãlo ginavnã

E ordinãlo ginavnã si le ginavnã save sikaven i òrdina: *i / o jekhto*, *i / o bišto*, *i / o štarto*, *i / o panzto* th. a. Von formisaren pen kaθar e kardinãlo ginavnã thaj lien ka-o agor o biparuvalo sufikso - **to**.

c. E khethane / „kolektivo” ginavnã

Kadala sikaven o „khethanipen”: *ël / il / le / ol / e duj* (*trin*, *štar*, *panz*) phrala; *e trin* bašne th. a.

Vi kadala ginavnă, phiraven pen, and-i flèksia, sar le savorre pašnavnă, si len ka-o agor **-e:** (*e*) *trine* başnença.

d. E distributîvo / „rigărutne” ginavnă sikaven o ulavipen / i distribùcia le ginavnênqi: *jekh po jekh, duj po duj, trin po trin, ştar po ştar* th. a.

e. E paškernavutne / „repeticiaqe” ginavnă sikaven sodevar kerel pes jekh àkcia: *jekhvar, dujvar, trinvar, şelvar* th. a.

f. E „biprecîzo” ginavnă sar sine kadala: *duj-trin, ştar-panz, oxto-enă* th. a.

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi butî

- a. Ginaven kaþar 20 ka-o numeràlo 50! Xramosaren kadala ginavnă!
- b. Keren po şov eksèmplură kaj sikaven vi pozitivu vi negativu theripen / posèsia!
- c. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
- d. Laçar e arakhle doşa and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- e. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tire kolegosþar!
- f. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magărikani chib!
- g. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçar e doşa!
- h. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so kerdăs doş! Sa kadja, arakh vi tu kaþar tiro kolègo kaj tu kerdăn doş!
- i. Sikaven vi tumare siklărănăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde butî khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklärnesqo vaj siklärnäqo, aver klasaqe bută, khethanes, and-e grupe, e neve siklile nociença!
3. Xramosaren grafemença e ginavnă: 17, 28, 30, 54, 82! Keren lença po jekh propozicia!

O gin	I kardinàlo ginavni xramosardi grafemença	I kerdi propozicia e kardinalone numeraloça
17		
28		
30		
54		
82		

4. Arakhen e ordinàla numeràlură! Keren lença po jekh propozicia!

O gin	O ordinàlo numeràlo	I kerdi propozicia e ordinalone numeraloça
2		
15		
23		
36		
48		

5. Xramosaren and-o dino tabèlo e trebutne numeràlură!

O gin	I kardinàlo ginavni	O ordinàlo numeràlo	O kolektivo numeràlo	O distributivo numeràlo
5				
10				
21				
62				
158				

Zanesas ke...?

- ✓ Na nùmaj le Charles Chaplin-es sas les rromano rat, tha' vi aver aktòrurã sas rroma, sar sas o Yul Brinner (b. ka-o 07.07.1915 - palal aver rodale vov sas biando ka-o 12.07.1915 - and-o Sahalin, Vladivostok (Rùsia), mulo ka-o 10.10.1985, and-o New York).
- ✓ Ka-o dujto rromano internacionàlo kongrèso, ka-i Geneva, and-o berš 1978), o Charles Chaplin sas alosardo sar onorifiko prezidènto le rromenqo.
- ✓ Vi and-i Rumùnia si but prinzarde aktòrurã, sar sas o Ștefan Bănică (București) vaj sar si o Moca Rudi (Tg. Mureș), o Mihai Răducu (Tg. Mureș), o Sorin Sandu Aurel, i Zita Moldovan, i Vera Lingurar, o Mădălin Mandin - savorre kadala, kerindoj buti and-o Bukurèști.
- ✓ Jekh terni thaj but talentime rromani aktrìca si i Alinà Șerban. Voj kheldãs and-e but filmurã thaj tãtrosqe pièse save line but premivurã/ așarimata ka-e internacionàlo festivãlurã.

Yul Brinner

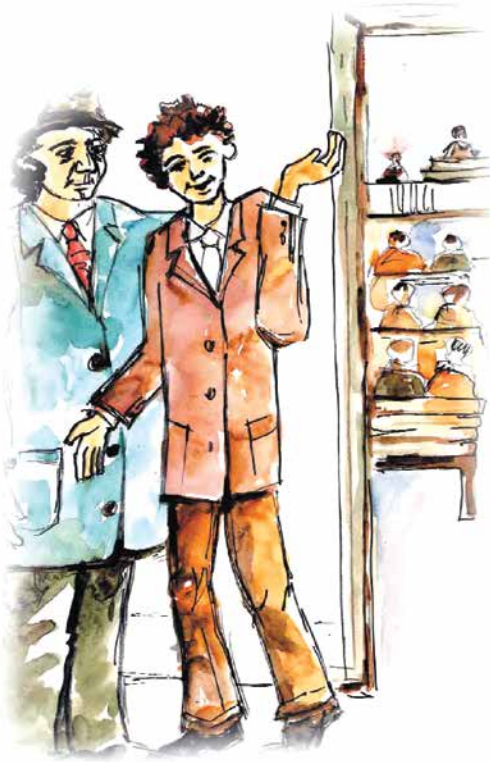

Sorin Sandu Aurel

Alina Șerban

3. Kidipen

Sasas jekhvar jekh óorro rrom, savo kerelas butĩ e dĕseĉa. And-jekh dĕs, pelĕs lesqe te kerel butĩ jekhe kidine vi xanĉvale gazesĕe. Ka-o agor e dĕsesqo, o gazo na zanelas soĉa te pokinel e rromes vaś i kerdi butĩ. Kana inklistĕs andar o kher, dikhlĕs and-i bar ke mulĕs lesqe o baśno. Avilĕs lesqe and-i godĩ: „So te maj kerav leĉa, na maj si laĉho o mulo baśno, kadava avela e rromesqo pokinipen”. Phendo thaj kerdo.

– Dikh, mo, Śtefane!a, me dav tuqe kadava baśno vaś tiri butĩ, tha’ te zanes ke trebal te anes manqe vi tu jekh kilogrĕmo balano mas, ke fal man but kadava pokinipen.

– Va, va, raj!a Ilie, anava tuqe.

Palal jekh vaxt, o rrom ĉhindĕs le bales thaj gelĕs te del *i dutĩ*, *inkalavdi* kaĕar o gazo.

– Laĉho dĕs, raj!a Ilie!

– Laĉho dĕs, mo, Śtefane!a, andĕn manqe o mas?

– Va, va, *ĉhivdem* maj but mas sar jekh kilogrĕmo. Dikh vi tu!

– Va, dikhav, kadja si!

Palal so xalĕs o mas, o gazo rakhlĕs aver doś e rromesqe. Godĕsardĕs pes te del les and-i kris, ke o Śtefan dinĕs lesqe maj zĕlaga sar jekh kilogrĕmo mas.

Kana sas o jekhto dikhipen, o Śtefan na gelĕs thaj vi kana sas o dujto na kamlĕs te 3al. O krisarno biĉhaldĕs palal lesĕe.

– Sanas akhardo k-i krislin, sosθar na avilān, Štefane!a? - pučhlās o Ilie.

– Semas nasvalo, xoxavdās o Štefan le gazes, thaj na sas man soça te xurāvav man.

– *Unzlārav* tuqe mirro kostūmo, anav les tuqe te xurāves tut thaj zas maj sigo.

– Mišto.

Kana aresle, o Štefan sas akhardo andre, anglal o krisarno, savo pučhlās le rromes:

– Sosθar na avilān zi akana k-i krislin?

– Semas nasvalo, raj!a, thaj na sas sosqe, kadava manuś si jekh bilazavno!

– Sar kadja? - phenel o krisarno.

– Dikh, aśtisares vi tō rajimos te zumaves! Pučh les, sar eksèmplo, te phenel kasqoro si kadava kostūmo opral manθe!

– Te avel andre o Ilie! phendās o krisarno.

– Ilie, phen tu manqe, kasqoro si kodova kostūmo opral o Štefan?

– Kodova kostūmo, lačhesxatārdo, si mirro! phendās o Ilie.

– I kris agorisardās pes! Štefane!a, san vesto! - alosardās o krisarno.

(kidini kaθar *i Mariana Cozma* thaj amboldini kaθar *i Gabriela Moise*)

Lava maşkar lava...

čhivdem – thovdem andre

zàlag – zàlaga, cīra

i dutī – o kamipen

inkalavdi – mangli

krisarno – mujalo

unzlārel – vunzarel

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dūma and-e kadala tèksturā
5. Tume so siklile andar kadala tekstosqe kotora?
6. Kasθe kerdās butī o Štefān?
7. Soça pokindās o gažo le Štefanos?
8. So dutī trebalas te pokinel o Štefān le gazesqe?

9. So doş arakhlās o gažo le rromesqe?
10. Sosθar na gelās o rrom k-i kris?
11. Sar skāpisardās o rrom e krisaθar?
12. Sas lačhes sar phiravdās pes o gažo e rromeça? Sosθar?
13. Tume so siklile andar o təksto!

Te siklōvas khethanes!

And-i rromani čhib, malavas kadala śtar biparuvale vakāripnasqe riga: i *prepozìcia*, i *konzùnkcia*, i *interzèkcia* thaj i *postpozìcia*.

1. I prepozìcia

E prepozìcie andar i rromani čhib, d-ašti te aven:

a. palal oriġina

- *andar i rromani čhib*: *anda*, *andar*, *ang(l)al*, *pral*, *palal (pal)* th. a.
- *kerdine* andar kompozìcia, andar sade prepozìcie - *dikh*: *zi + k-o*, (*k-i*, *k-o*, *k-o*) > *zi k-o* (*k-i*, *k-o*, *k-o*) vaj andar *i derivàcia kaθar advèrburā* (*dikh prep. 'pral* < adv. *opre*, prep. *t-al* < *telal* < adv. *tele* th. a.

b. palal o leksikālo ander

- *e abstraktone* xatāripnaça: *bi*, *anda*, *andar* th. a.;
- *e konkretone* xatāripnaça: *maškar*, *'pral*, *talal (t-al)* th. a.

c. palal i fōrma

- *sade* (andar jekh ekspresiaqo jekhipen): *bi* < tc. osm. (< pers.), *zi* th. a.
 Kathe, si vi le sade prepozìcie palal savenθe aven artikulisarde substantivurā: *and-o* (*and-i*, *and-e*, *and-e*), *andar o* (*andar i*, *andar e*, *andar e*), *angal o* (*angal i*, *angal e*, *angal e*), *kaθar*, *k-o* (*k-i*, *k-e*, *k-e*), *pal-o* (*pal-i*, *pal-e*, *pal-e*), *p-o* (*p-i*, *p-e*, *p-e*), *'pral o* (*'pral i*, *'pral e*, *'pral e*), *t-al o* (*t-al i*, *t-al o*, *t-al o*), *'θar o* (*'θar i*, *θar e*, *'θar e*) th. a.
- *kidine* (andar po cira duj ekspresiaqo jekhimata): *zi k-o* (*k-i*, *k-e*, *k-e*) th. a.

2. I interzèkcia

E interzèkcie ašti te aven len akharipnasqi intonàcia (save sikaven odësqe xatârimata): entuziàsmo, loşalipen, çûda, dukh, xoli, dar/traş, binaisaripen th. a. vaj te sikaven spidimata, zorphenimata.

Eks.: *alele!*, *ah!*, *oh!*, *a!*, *aj*, *aj*, *aj!*, *haj!*, *hej!* th. a.; *be!* (< tc. dial. *be (bre)* „mo!“), *che!* „*cheje!*“ vaj *eko!* „dikh!“.

Palal i *fôrma*, e *interzèkcie* d-ašti te aven:

a. *sade* (kana si kerdine andar jekh ekspresiaqo jekhipen): *be!*, *mo!*, *che!* (dikh *cheje*), *a!*, *oh!* (< român., tc. *oh*), *haj!* (< tc. *haj*) th. a. vi

b. *kidine* (kerdine andar po çira duj ekspresiaqo jekhimata): *dikh-a!* th. a.

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi butĩ

- a. Xramosar palal o kidipen / o xaranipen le manuşenqo, kana e manuşa si te xasaren / naşaven ivăthe so si len vaj na?
- b. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
- c. Laçar e arakhle doşa and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- d. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doşa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doşa tire kolegosθar!
- e. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magărikani chib!
- f. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçar e doşa!
- g. Sikav tire kolegosqe e doşa thaj phen lesqe so kerdăs doş! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doş!
- h. Sikaven vi tumare siklărnaqe vaj siklărnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărnaqo, aver klasaqe bută, khethanes, and-e grupe, e neve siklile nociença!

3. Dikhen ka-e prepozicie arakhle kathe! Phenen savo tipo reprezentisaren von?

E prepozicie	E prepozicienqo tipo
<i>bi</i> (<i>bi</i> godă/qo, (-qi, -qe, -qe)	
<i>ana'</i> (dikh <i>andar</i> + <i>tu e</i> > <i>anda'</i> <i>tuθe</i>), <i>and-o gono</i> , <i>and-i bar</i> , <i>and-e gone</i> , <i>and-e jakha</i>	
<i>kaj</i> (le xarne formença <i>ka-o</i> , <i>ka-i</i> , <i>ka-e</i> , <i>ka-e / k-o</i> , <i>k-i</i> , <i>k-e</i> , <i>k-e</i>), <i>k-e manθe</i> vaj <i>ka-o / k-o gaw</i> , <i>ka-i / k-i godi</i> , <i>ka-o / k-o grast</i> , <i>ka-e / k-e jakha</i>	
<i>maškar</i> (dikh <i>maškar</i> tumen <i>e</i> , <i>maškar o veš</i> , <i>maškar i bar</i> , <i>maškar e gone</i>)	
<i>andar</i> : <i>andar o gaw</i> , <i>andar i jakh</i> , <i>andar e gone</i> , <i>andar e jakha</i>	

4. Keren, klasaθe, jekh xramosaripen, andar deš rëndură, palal sar te avas: xanzvale vaj xarane/ kidine!

4. I dīli xastrajlās man

O talènto khethanes e edukaciaça xurāvel sanorre thaj alosarde čhanda. O Dandu sas butzanglo bašavno and-o Bukurèšti. Les *čajlilās* les te siklōl. Lesqere savorre pašutne ratesqe sasas bašavne. Lesqo dad siklilo te bašavel kaθar pesqo pāpus thaj pesqo dad. Kana sas tiknorro, žalas lesqere dadeça k-e abāva, bolimata thaj čajlilās les but i lavūta. Kana dikhlās kadaja, lesqo dad dinās les ka-i škōla thaj astardās e lavutāqo studiòvo, thaj lokhes, siklindoj svāko dēs, nakhlās prdal p-e dades thaj areslās o maj laçho bašavno andar o Bukurèšti. K-e 8-9 berša rodelas šukar love.

Kana agorisardās e muzikaqo licèvo sas o šerutno e bašavnenqo ka-i artistikani formācia andar o *šerutno* fòros. Bašavelas vaš e ilesqo lošalipen thaj vaš sarkon gilābelas, kerelas la andar e ilesqi xor, i mùzika sas sajekh, zorali thaj živdi.

Pašal o šerutno fòros sas jekh perutno gav. Kathe bešelas jekh čhavorro pesqere dajaça, save živenas and-o jekh pharo čorripen. Tha' o čhavorro phirelas ka-i muzikālo škōla thaj lesqo kamipen sas te resel jekh baro artista. Kidenas kašta andar o veš thaj gelenas len jekhe barvale rajesθe andar o gav te del len te xan. Jekhe dēsēsθe, i daj nasvalisas thaj o čhavorro trebalas te grizisarel la. Lias les i bokh. Našlās siqo and-o veš te kidel kaštorre, k-ašti te ingerel len k-o barvalo raj, te del les vareso te xal. Sas phagerdo thaj bokhalo sar sas, sas lesqe phares thaj astardās les i rāt kidindoj kašta. Dikhindoj pes kòrkorro, trašanilo thaj astardās te gilabel.

Gilabelas but súkar, sas les jekh but súkar vak thaj zanelas te bašavel vi k-i lavùta. Siklilàs but mišto k-i škòla thaj zanelas but gilà.

And-i kodoja rät o Dandu amboldelas pes kaθar jekh bajràmo naisardo sar ácaresθe kaθar lesqo baxtagor. Nakhlàs pašal o veš thaj súndàs sar gilàbel varekon, thaj áchilàs p-o than te dikhel kon dīlāvel kadjal súkar.- Lačí rät! So keres kathe, mo čhavorre!a, k-o kadava caso? - phendàs o Dandu.

– Lačí rät, kako Dandu, dikh kidav kašta vaš jekh raj k-ašti te del man vareso te xav, ke mirri dajorri si nasvali.

– Fal manqe nasul vaš tiri dajorri, tha' kaθar prinzares man tu, thaj sar buchos?

– Tut prinzarel tut savorro gav. Žanav ke tu phirdän k-i škòla thaj kodolesqe reslän jekh butprinžardo bašavno. Sem but lošalo te prezentisarav man, me bešav and-o perutnipen thaj bučhav Marin. Kamavas te resav kadja butprinžardo sar tu.

– Te aves baxtalo, tha' kaθar zanes tu te gilābes kadja súkar?

– Me sem and-i 7-to klàsa ka-e muzikàlo škòla thaj žanav but gilà vi te bašavav k-i lavùta.

– Čajlöl man tuθar, žutisarav tut me. Trebal te agordes i muzikàlo škòla thaj na maj trebal te kides kašta, akanaθar, bašavesa mança and-o mirro taràfo, rodesa love thaj šaj te inkeres vi tire dajorrà.

– Naisarav tuqe! Na avel manqe te patāv so šajutnipen des man! Žav te phenav vi mirre dajorràqe, k-ašti te lošarav vi la! Ách Devleça, kàko Dandu!

– Ža Devleça, čhave!a!

Našlàs so maj sig te phenel vi e dajaqe. Kana súndàs lesqi daj, sas but barikani lesθar. Akanaθar gelenas la maj mišto. O Marin rodelas love maj lokhes thaj šajarenas penqe jekh živipen kadja sar perel pes. O čhavorro astardàs bari ambìcia thaj siklölàs vi maj but sar anglal, realizisardàs ke „te si tut lil, si tut rig”. Palal zàlaga vaxt, o Marin zanelas but mišto so si te kerel. Avilàs khere kaθar i škòla thaj phendàs pe dajaqe:

– Akana žanav maj but sar orkana so kamav te kerav, trebal te kerav o Konservatòro, k-ašti te resav vi me varekon, kadja sar o Dandu!

– Sem but lošali thaj barikani, Marin! O Del te avel tuça, te azbas savorre tire resa!

I daj dinàs angalà pe čhaves, ćumidindoj les thajsas but lošale thaj naisarde.

(kaθar *i Gabriela Moise*)

Lava maškar lava...

čajlilās – plačalas

šerutno – vastno,
principàlo

sel – minoritèto, nãmo, endaj, naròdos

pašutne ratesqe – nãmurã

pharo ćorripen – baro ćorripen

baxtagor – lačo resipen,
sukcèso

azbas – reses

resa – objektivurã

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinžarde lava!
3. Ambolden o tèksto gažikanes!
4. Phenen palal kasθe del pes duma and-o kadava tèksto!
5. Kon sas o Dàndu?
6. Kon bešelas and-jekh gav perutne le Bukureštöça?
7. Sar sas o Marin? So talènto sas les?
8. Kaj maladilās o Dàndu le Marinoça?
9. Sar ažutisardās o Dàndu le Marinos?
10. Sar žalas akana o Marin k-i škòla? Sosθar?
11. Tume so siklile andar o tèksto?

1. O prinžaripen e subjektosqo

O subjèkto sikavel kon vaj so kerel jekh àkcia.

And-e propozicie dine maj tele, arakhas e subjèkturã: *Me, O bašno, Ame, i balval.*

E prepozicie	E pučhimata
<i>Me</i> xramosarav.	<i>Kon?</i> Kon xramosarel?
<i>O bašno</i> bašel.	<i>Kon?</i> Kon bašel?
<i>Ame</i> xas.	<i>Kon?</i> Kon xal?
Phurdel <i>i balval.</i>	<i>So?</i> So phurdel?

And-e eksèmplurã, e lava *Me, O bašavno, Ame* thaj *i balval* sikaven *kon vaj so kerel jekh àkcia*. Von si *subjèkturã*.

2. E vakërripnasqe riga andar savenþe sikavel pes o subjèkto?

Maj tele dikhas andar save vakërripnasqe riga si nakhavdo o subjèkto:

a. E subjèkturà sikavde maj opre - *Me, O bašno, Ame, i balval* - si nakhavde andar kadala vakërripnasqe riga:

sarnavnã (pronòmbrurã): *Me* thaj *Ame*.

navnã (substantivurã): *O bašno* thaj *i balval*.

b. Si vi aver vakërripnasqe riga andar savenþe nakhavel pes o subjèkto:

jekh navni, kaj avel andar jekh adžèktivo:

● *O phuro* zanel but!

i ginavni:

● *Štar* resle iz.

● *Sa-l trin* andine luludã.

● *O dujto* na reslo kathe.

3. O gramatikano subjèkto thaj o logikano subjèkto

O *gramatikano subjèkto* si kana o subjèkto liel i àkia kerdini kaþar jekh *logikano subjèkto*, savo si, ćacipnasþe, jekh *agentosqo komplemento*.

And-o ekzèmple „*O udar* si putardo le *phralesþar*.”, O *udar* si o *gramatikano subjèkto*, thaj le *phralesþar* si jekh *agentosqo komplemento*, kadja, jekh *logikano subjèkto*.

O *logikano subjèkto* na bešel ka-o *Nominativo*, tha' ka-o *Ablativo* (*kasþar?*, *sosþar?*).

O *gramatikano subjèkto* d-ašti te avel:

a. *sikavdo* (kana vov si and-i *propozicia* thaj si les jekh *vakërripnasqi rig*, sar *morfologikano korespondènto*):

● „*Me* zav khere.”

b. *bisikavdo* (kana vov na inklël and-i *propozicia* sar jekh *vakërripnasqi rig*):

● *3av* khere. Kathe si jekh *andrutno subjèkto*, kana xatãrel pes ke, e *verbosqo agoripen -av* nùmaj ka-o jekhto zeno d-ašti te arakhel pes ka-o vërbo.

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi butĩ

- a. Godĩsar tut ke san tu and-o kodova tẽksto, and-o than e ẽhavorresqo, thaj xramosar and-e deĩ sirda/rẽndurã, kadja sar avelas tiri paramiçi thaj phen/mothov la maj dur!
  - b. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!
  - c. Laçhar e arakhle doĩa and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
  - d. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doĩa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doĩa tire kolegosøar!
  - e. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magãrikani chib!
  - f. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doĩa!
  - g. Sikav tire kolegosqe e doĩa thaj phen lesqe so kerdãs doĩ! Sa kadja, arakh vi tu kaøar tiro kolẽgo kaj tu kerdãn doĩ!
  - h. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!
2. Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver klasaqe butã, khethanes, and-e grũpe, e neve siklile nociença!
  3. Roden and-o tẽksto e subijẽkturã thaj xramosaren andar vakãripnasqe riga sikaven pen kadala subijẽkturã!
  4. Keren propozicia and-e save so subijẽkto te avel sikavdo andar:

Andar so si sikavdo o subijẽkto	I kerdi propozicia
khethano murĩkano substantivo	
khethano zuvlikano substantivo	
ververutno murĩkano substantivo	
ververutno zuvlikano substantivo	
kardinãlo numerãlo	
ordinãlo numerãlo	
jekh navni, kaj avel andar jekh adzẽktivo	

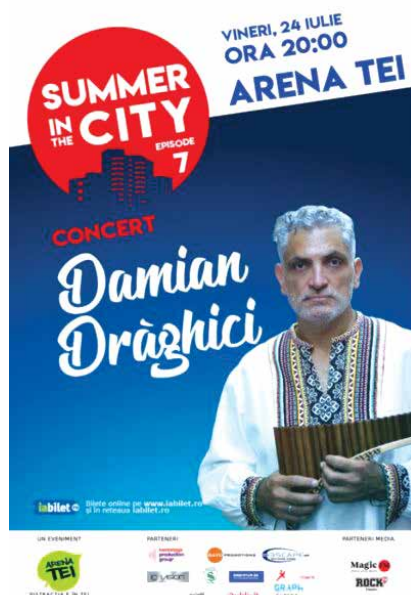
5. Keren po trin propozicie and-e save so subjèkto te avel sikavdo/ bisikavdo:

o subjèkto si sikavdo	o subjèkto si bisikavdo

Žanesas ke...?

- ✓ O bašavno o Damian Drăghić registrisardās 17 muzikàlo albùmurā thaj lias jekh prēmio Grammy and-o berś 2006. Vov anel khethanes i tradiciònalo rromani mùzika e muzikaça jazz vaj rock.
- ✓ O ansàmblo Damian & Brothers kidās khethanes 18 rromane muzikànturā, save dīlāven vi bašaven e živipnasqe eksperiènca andar o živipen le rromenqo.
- ✓ O Damiàn Drăghić kerdās kolaboràcia bute gilavnença andar i Rumunia thaj andar e aver lumāqe thema.

5. Rekapitulàcia

1. Pheren o tabèlo e trebutne formença!

O kèzo	puçhipen	o jekhipen				o butipen		
		I	II	III	III	I	II	III
				muršikani fôrma	zuvlikani fôrma			
Nom.	kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Akuz.	kas?							
Gen.	kasqo?							
	kasqi?							
	kasqe?							
	kasqe?							
Dat.	kasqe?							
Lok.	kasθe?							
Abl.	kasθar?							
Soc./Instr	kaça							
V.								

2. Xramosaren po jekh trebutno substantivo savo zal khethanes e adžektivurença save aven kaθar e posesivo pronòmbrură!

mirro _____	tiro _____	lesqo _____	laqo _____
mirri _____	tiri _____	lesqi _____	laqi _____
mirre _____	tire _____	lesqe _____	laqe _____

3. Xramosaren e fôrme e puçhutne pronombrosqe „kon”. Keren e arakhle formença po jekh propozicia!

O kèzo	kon?	i kerdi propozicia
N.	kon?	
Ak.		
G.		
D.		
L.		

Abl.		
S./I.		

4. Xramosaren e verbosqe „si” fôrme kaj sikaven i posësia ka-o akanutno vaxt. Keren e arakhle formença po jekh propozìcia!

O zeno	I posësia ka-o akanutno vaxt	i kerdi propozìcia
I-to - jekhipen	Man si man	Man si man but godăver amala.
II-to - jekhipen		
III-to - jekhipen	Les si les	
III-to - jekhipen		
I-to- butipen		
II-to - butipen		
III-to - butipen		

5. Xramosaren and-o dino tabèlo e trebutne numeràlurã!

o gin	I kardinàlo ginavni	O ordinàlo numeràlo	O kolektivno numeràlo	O distributivno numeràlo
7				
11				
34				
54				
222				

6. Keren propozìcie and-e save o subjèkto te avel sikavdo andar:

Andar so si sikavdo o subjèkto	I kerdi propozìcia
khethano substantivo	
ververutno substantivo	
kardinàlo numeràlo	
ordinàlo numeràlo	
jekh navni, kaj avel andar jekh adžèktivno	

7. Xramosaren po duj propozìcie palal e dine mangimata!

✓ <i>andar i rromani çhib:</i> _____, _____.
✓ <i>e abstraktone xatãripnaça:</i> _____, _____.
✓ <i>e konkretone xatãripnaça:</i> _____, _____.

6. Evaluàcia

1. Pheren o tabèlo e trebutne formença!

O kèzo	puçhipen	o jekhipen				o butipen		
		I	II	III	III	I	II	III
				muršíkani fôrma	zuvlikani fôrma			
Nom.	kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
Akuz.	kas?							
Gen.	kasqo?							
	kasqi?							
	kasqe?							
	kasqe?							
Dat.	kasqe?							

2. Xramosaren po jekh trebutno substantivo savo zal khethanes e adžektivurença save aven kaðar e posesivo pronòmbrură!

amaro _____	tumaro _____	lenqo _____
amari _____	tumari _____	lenqi _____
amare _____	tumare _____	lenqe _____

3. Xramosaren e fôrme e puçhutne pronombrosqe „so”. Keren e arakhle formença po jekh propozìcia!

O kèzo	kon?	i kerdi propozìcia
N.	so?	So kames te keres palal so agorisares o licèvo?
Ak.		
G.		
D.		
L.		
Abl.		
S./I.		

4. Xramosaren e verbosqe „si” fôrme kaj sikaven i posèsia ka-o avutno vaxt. Keren e arakhle formençã po jekh propozìcia!

O zeno	I posèsia ka-o avutno vaxt	i kerdi propozìcia
I-to - jekhipen	Man avela man	Man avela man but vaxt te drabarav.
II-to - jekhipen		
III-to - jekhipen		
III-to - jekhipen	La avela la	
I-to- butipen		
II-to - butipen		
III-to - butipen		

5. Xramosaren and-o dino tabèlo e trebutne numeràlurã!

o gin	I kardinàlo ginavni	O ordinàlo numeràlo	O kolektivo numeràlo
9			
12			
25			
73			
111			

6. Keren propozìcie and-e save o subjèkto te avel sikavdo andar:

Andar so si sikavdo o subjèkto	I kerdi propozìcia
khethano muršíkano substantivo	
ververutno zuvlikano substantivo	
kardinàlo numeràlo	
ordinàlo numeràlo	

7. Xramosaren duj prepozìcie and-e save te utilizares interzèkcie!

✓	_____
✓	_____

V. I panzto unitèta

1. Me sem rrom!

- ✓ O predikàto
- ✓ O verbàlo thaj o nominàlo predikàto
- ✓ Sar phanden pen o subjèkto thaj o predikàto

2. E lelekaqo čhavo

- ✓ O atribùto

3. E mamăqo dīves

- ✓ O komplemento
- ✓ E komplementurānqo fàlo
- ✓ I sadi thaj i buxli propozìcia

4. Mirro maj lačo amal

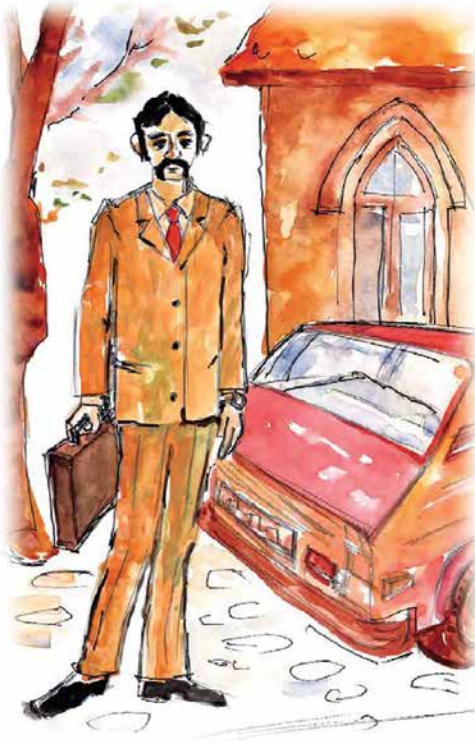
- ✓ I fràza

5. Rekapitulàcia

6. Evaluàcia

7. Klasaqe bută

1. Me sem rrom!

Me sem rrom, si ma' ilo,
Nié éorro, niéi barvalo,
Sar tu', vi ma' si kher, vurdon,
Haj lošalo me zav p-o drom.

Mirro kak ašti te butikerel,
E kakavă, éirla, e vastença kerel,
Mukhel man les te dikhav,
Vi me lesθar te siklövav.

Kana kakavă me kerav,
Sig' zav lença and-o gav,
Love manušenθar te lăv,
Thaj mo kher te inkerav.

Vi mo muj si randărdo,
Murro éham si sanorro,
Na éorav me niéjekhvar,
Me sem rom, na xoxavav!

(palal o Marius Căldăraru)

Lava maškar lava...

butikerel – kerel buti
éirla – dumúltano

randărdo – randime, murravdo
si ma' – si man

Pučhimata aj mangimata kaj təksto

1. Drabaren o təksto!
2. Ambolden o dino təksto gazikanes!
3. Arakhen and-o dino təksto e biprinzarde lava!
4. Xramosaren propozície lença!
5. Vakăren maškar tumenθe palal lenço xatăripen!

6. Phenen palal sosþe del pes dma and-o kadava tksto!
7. Sar si o rrom?
8. So si le rromes?
9. So kerel e havesqo kak?
10. Sar rodel pesqe love o havo?
11. Sar si e havesqo muj? Tha' lesqo ham?
12. So d-ati te siklvas andar kadava tksto?

Te siklvas khethanes!

1. O predikto

And-e anglutne propozicie, sikavde, ka-o subjèkto, sar eksmplur, arakhlm vi subjktur, tha' vi *prediktur*:

E popozicie

Me *xramosarav*.

O bano *bael*.

Ame *xas*.

Phurdel i balval.

O puhipen:

„*So kerel o subjèkto?*”

(*xramosarav*)

(*bael*)

(*xas*)

(*phurdel*)

Kadala propoziciaqe riga (*xramosarav*, *bael*, *xas* thaj *phurdel*) si *prediktur* thaj von sikaven **so** kerel o subjèkto.

2. O verbàlo thaj o nominàlo predikto

a. **O verbàlo predikto** d-ati te avel nakhavdo, sar vakripnasqe riga, andar:

– *prediktivovrbur*: bael, xal, xramosarel, kerel, marel, phurdel, zal th. a.

– *e verbosqe kidimata* (penqe bazutne vrbur si ka-l zenutne mdur): *del pes god, del dma, kerel pherasa, kerel but / butkerel* th. a.

– *prediktivo interekcie* (save miazon ka-l akharipnasqe vaj sikavipnasqe kcie, ka-l onomatope):

- *ta*, kaa vakrel!
- *Haj* kothe vi tu!
- Vov... *kri- kri- kri!*

b. **O nominàlo predikto** si kerdo:

– andar jekh vaj maj but *prediktivo anava* (navni, adektivno, sarnavni, ginavni, vrbo ka-o supino, advrbo vaj interekcia) vi.

– andar o vrbo *si*.

E puçhimata si:

- Kon (so) si o subjèkto?
- Sar si o subjèkto?
- So phenel pes palal o subjèkto?

Eksèmplurã:

- O kher *si parno*.
- O sap *si zoralo vi višalo*.
- I godĩ *si mirro barvalipen!*

3. Sar phanden pen o subjèkto thaj o predikàto?

Dikhlãs pes, andar amare eksèmplurã, ke, vi k-o subjèkto vi k-o predikàto, *o gin* thaj *o zeno* sine sa vrãma sajekh.

N-ašti te phenas:

Me *dikhen*, tha: Me *dikhav*.

Kadja, respektisaren pen *o zeno* vi *o gin* le sarnavnãqe thaj le verbosqe. „Me” reprezentisarel o jekhto zeno le sarnavnãqo, ka-o jekhipen, thaj e verbosqo agoripen *-av* si nùmaj ka-o jekhto zeno, ka-o akanutno vaxt le verbosqo, k-o jekhipen.

O bašavno *bašavas*, tha’: O bašavno *bašavel*.

Kathe, i navni „o bašavno” = i sarnavni „vov” (o trinto zeno, ka-o jekhipen). Kadja, respektisaren pen *o zeno* vi *o gin* le navnãqo thaj le zeneça aj le gineça le verbosqe. Ka-e s-ol duj (vi ka-i navni, vi ka-o vërbo) si o trinto *zeno* thaj *o gin* jekhipen. O agoripen *-el* si nùmaj ka-o trinto zeno, ka-o akanutno vaxt le verbosqo, k-o jekhipen.

Agoral, ašti phenas so o subjèkto thaj o predikàto phanden pen, respektisarindoj pen *o gin* thaj *o zeno* thaj varvar vi *o ling*.

Eksèmplurã:

- O *grast cirdel* o vurdon.
- I *papin* vi i *raçni inkliste* andar i len.
- Me vi i *daj areslãm* baxtãça.
- I *rakli* vi *tume aven* kathe!
- O bal *si kalo*.
- *Voj si i bibi!*
- O *kak* vi i *bibi si terne*.

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi butĩ

- a. Sar tu dikhes tut sar rrom? Xramosar palal sar si te phiraves tut mařkar e manuřa! Palal tuře, save si le maj kuć valøre and-o tiro zivipen?
- b. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreća tire kolegosqo!
- c. Laćhar e arakhle dořa and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- d. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle dořa thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laćhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle dořa tire kolegosřar!
- e. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magãrikani chib!
- f. Palal so dinãn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreća tire kolegosqo thaj laćhar e dořa!
- g. Sikav tire kolegosqe e dořa thaj phen lesqe so kerdãs doř! Sa kadja, arakh kařar tiro kolègo kaj tu kerdãn doř!
- h. Sikaven vi tumare siklãrnãqe vaj siklãrnesqe sar tume kerde butĩ khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklãrnesqo vaj siklãrnãqo, aver klasaqe butã, khethanes, and-e grupe, e neve siklile nocienća!
3. Arakhen e predikaturã andar e propozície dine maj tele! Sikaven e predikatosqo fãlo!

I dini propozícia	Savo si o predikãto?	E predikatosqo fãlo
I Æna avel ka-i řkola.		
I balval marel zorales.		
E luludã si lole.		
E panã si melale.		
E ćhave khelen pen.		

4. Keren propozície e lavenća piri, murřa, arre, thagar, tover, kher, pani! Thon pařal lenře jekh verbal predikãto!

5. Thoven predikàtură and-e ćúće thana andar e propozicie dine maj tele!

- E ćhave _____ zorales.
- O ruv _____ andar o veś.
- I źamba _____ zèleno.
- O angloivend _____ kathe.
- I dīlăvni _____ jekh purani dīli.
- E ćiriklă _____ opral o veś.
- O źukel _____ la muca.
- Tume _____ andar o fòros.
- O masàri _____ mas.

6. Xramosaren and-e ćúće thana e laće predikàtură!

- O kham _____ gudlo.
- I phabaj _____ o thav.
- O thagar _____ sig.
- O thud _____ p-o bov.
- O phuro _____ te aves khere.
- Ame _____ k-e laće manuśa.
- I daj _____ palal ćhavesće.
- I kat _____ loli.
- And-o fòros, o vaxt _____ and-i filatin.
- I baxt _____ lon aj manro.

7. Thoven e predikàtură ka-o trebutno gin!

- Ame (kinel) _____ lole.
- O rikono (na dandares) _____.
- I phabaj (peres) _____ andar i phabajlin.
- Vov (drabaras) _____ laćhes.
- Me (vakăres) _____ rromanes.
- Von (zumaves) _____ te aven kathe.

8. Xramosaren jekh trebutno predikàto kaj te pheren e propozicie!

O dad		e éhavorresqe love.
O murś		le siklövnen.
I siklärni		luludă.
O raklo		śukar vi godăver.
O grast		o vurdon e bute kaštença.

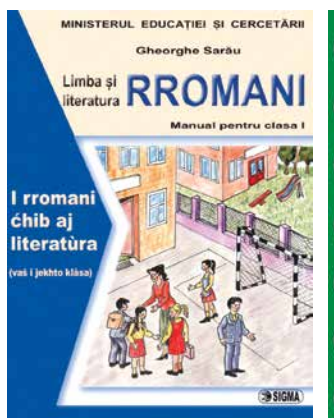
9. Keren propozicie e subjekturença vi le predikaturença!

bibi, vurdon, khangeri, raşaj, rakle, marro
si, dilăvel, siklövel, éhinel, akharel, cirdel

Zanesas ke...?

- ✓ O dialògo si jekh vakăripen maşkar duj manuşa, jekh vakăripen dujenþe. E phenimata sarkone zenesqe si ulavde andar e „thavorre”, kadale semnoça „-“.
- ✓ Ka-o dialògo, ka-i kadaja komunikàcia, lien kotor duj zene: jekh vakărno haj jekh śuno (śunalo, śunitro vaj śunitòri). E ròlură lenqe paruvén pen, alternatone éhandesþe (Kana jekh vakărel, o aver śunel, nijekhvar na si te vakăren and-i sajekh vrăma). Phenas ke, kadjal, von si somvakărne vaj maşkarvakărne.
- ✓ Dikhen maj tele varesode lila and-e save arakhas but komunikaciaqe situàcie. Roden and-e kadala lila sar kerel pes jekh dialògo pa-e verver tème.

2. E lelekaço çhavo

Pašindoj pes o durãrdomilaj, jekh lelëka uçe punrença linã pesqe çhaveça thaj *telãrde* karing e tate thema. K-ašti te resen kothe, sasas te nakhen thema thaj *derãva*. Lilã pesqe çhaves, zanglindoj ke vov ašti te xurãl, tha' n-as les but zor.

Palal maj but dïvesa xurãvipnasqe, o çhavo, khino, çí maj d-aštisajlo te xurãl thaj, daravdo, akhardãš palal pesqi daj. I lelëka, dikhindoj ke laço çhavo çí maj aštisarel te xurãl, sig liel les thaj astardãš les p-e ženã.

Lošali, ke *xastradãš* pesqe çhaves tasavipnasøar, phenel lesqe:

– Dikhes, te na semas me pašal tuøe, peresas and-o pani thaj tasavesas! Na-i kadja ke, kana me phuri avava, vi tu *ka dikhes* manøar?

Laço çhavo godišarel pes xancï thaj phenel:

– Daj!e, kana tu phuri avesa, si te avel man vi man mirre çhave!

Çhava!len, kadaja paramiçi si laçi nùmaj andar e zivutre, saven, kana barøn, si len grìza nùmaj kaøar e çhave, tha', amenøe, k-e manuša, le ternen si len grìza vi le phurenøar, vi e çhavenøar.

(palal o *Nicolae Pandelicã*)

Lava maškar lava...

telārde – gele

deräva – bare pană, maj
tikne sar e oçânură

aštisarel – *šaj*

akhardäs – dias muj zorales

xastradäs – skäpisardäs

ka dikhes – grizisaresa

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal kasøe vakärel pes and-o kadava tèksto!
5. Kaj telärdäs i lelëka?
6. Sar sas o çhavo palal maj but dësa xurävipnasqe?
7. Sas šukar so kerdäs i lelëka pesqe çhaveça?
8. So puçhläs i lelëka pesqe çhaves?
9. Tha' so phendäs e lelekaço çhavo laqe sas laçhes?
10. Arakhen i vastni godi / idea!
11. Kana barøna vi tume, tume arakhena nùmaj tumare çhavenøar?

Te sikløvas khethanes!

O atribùto

And-jekh buxli propozicia, arakhen pen na nùmaj subijèkto thaj predikàto, tha' vi jekh aver propoziciaqi rig vaj maj but propoziciaqe riga. Kadjal, pašal o subijèkto vi o predikàto, šaj te inkløn *o atribùto* vi / vaj *o komplemento*. And-e eksèmplură dine maj tele, arakhas „aver propoziciaqe riga”:

O rromano bašavno *bašavel*.

Phurdel i *šudri* balval.

Kadala „aver propoziciaqe riga” - *rromano* thaj *šudri* - bešen sa vrăma pašal jekh substantivo: „*rromano bašavno*” thaj „*šudri balval*.” Kathe, kadala propoziciaqe riga - *rromano* thaj *šudri* - si atribùtură.

Avere lavença, o *atribùto* si jekh sekundaro / bišerutni propoziciaqi rig, kaj bešel pašal o substantivo (po but anglal lesøe).

O atribùto šaj te avel sikavdo:

– andar jekh *adžektivo*, sar and-o eksèmplo:

- *O godālo* rrom maj anglal ašunel.

– andar jekh *adžektivo* avilo andar jekh substantivo (navni), sar and-e eksèmplurā:

- *E thagaresqi* rakli na avili.
- *E muršesqi* phov thulili.

– andar jekh *ginavni* (*numeràlo*), kaj phiravel pes sar jekh adžektivo, sar and-e eksèmplurā:

- *Panz* manuša reslesas.
- *Duj* manuša avile.

– andar jekh sarnavni, sar and-o eksèmplo:

- *Amaro* them si baro.

E pučhimata ka-o atribùto sine: savo?, savi?, save?, kasqo?, kasqi?, kasqe?, sode?, kazom? / kozom?, kabor? / kobor?, kèci?

Eksèmplurā, sar thon pen e pučhimata ka-l atribùturā:

I dini propozicia	O pučhipen	O amboldipen
<i>O rromano</i> bašavno bašavel.	<i>Savo</i> bašavno bašavel?	<i>O rromano</i> . (<i>O rromano</i> bašavno bašavel.)
<i>E muršesqi</i> phov thulili.	<i>Kasqi</i> phov thulili?	<i>E muršesqi</i> . (<i>E muršesqi</i> phov thulili.)
<i>Duj</i> manuša avile.	<i>Sode</i> manuša avile?	<i>Duj</i> . (<i>Duj</i> manuša avile.)

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi buti

- Alosar andar o tèksto e maladile atribùturā! Andar / kaθar sosθe sine von sikavde?
- Palal o oprutno prezentisaripen kaθar o „Atributo” buxlāren vi tume le dine ekzèmplurā le averenča!
- Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreča tire kolegosqo!
- Lačhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel lačhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!

f. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magărikani chib!

g. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!

h. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdăs doś! Sa kadja, arakh vi tu kaθar tiro kolègo, kaj tu kerdăn doś!

i. Sikaven vi tumare siklărănăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărănăqo, aver klasaqe bută, khethanes, and-e grupe, e neve siklile nociença!

3. Roden e atribùtură and-o kadava tèksto! Xramosaren andar so si von sikavde thaj ke savo puçhipen ambolden von!

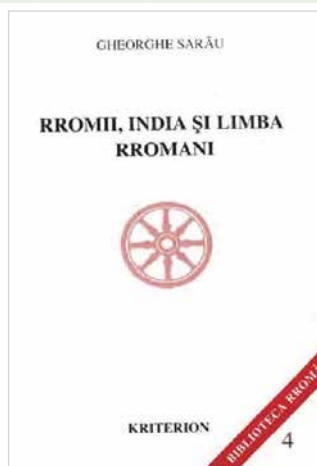
„Paşal amaro gav si jekh şukar, zèleno vi uço veś. And-e rukhenqo veś arakhel pes jekh parno vi nevo kher. Jekh uço, sigutno pani nakhel anglal o kher, telal jekh kaştutni aj purani phurt.”

O arakhlo atribùto	Andar so si sikavdo o atribùto	Ke savo puçhipen amboldel o atribùto

Zanesas ke...?

- ✓ Rumunikane Themesþe, e rudârã vaj e bajãšã sas liparde / risparde jekhto var ka-o 20 septẽmbro e beršesqo 1620, and-o Xramosaripen le Rajesqo le Rumunikane Themesqo, le Gavrilã Movilã-sqo, karing i Khangeri Cozia (Hrisovul domnului Țãrii Romãnești Gavrilã Movilã cãtre Mãnãstirea Cozia).
- ✓ And-e Rumunia ziven but rroma rudârã. Kadala na den dũma rromanes. Maškar kadala si o sas inspẽktor vaš e rroma and-o žudẽco Dimbovica, o raj o Nikolãe Jõrga.
- ✓ O raj o siklãrno Gheorghe Sarãu kerdãš jekh rodipen palal sar thaj kaj ziven e rudãrurã and-i Rumunia.

3. E mamăqo dīves

I Maria beśelas laq-re mamăça. I mami godīsarelas te avel la sa so trebal e çhajoraqe. *Dukhalas laqe* but. Vi i Maria dukhalas but e mamăqe. I Maria sas uštāvdi duduθar kaj sas avri, savi pherdāsas *i livni*. Kaθar i dīvesutni rig, o kham vazdelas pes opre, po šero sikavindoj jekh šukar milajesqo dēs. Sasas jekh speciàlo dēs: e mamăqo dēs. I Maria sas la jekh amalni, savi beśelas and-e perutne: i Klàra.

– Klar!e, avdīves si o dēs mirre mamăqo. Kamavas te kerav laqe jekh šukar luludānqo vast: margaretença, maćenqe luludă, e kukosqe tiraxa, bodlorre luludă, e kermusesqi pori thaj lovorre. Aves mança p-i vâzi te kidas luludă?

– Va, tha' te sigăras amen! Si amen but te zas. Źi kana te resen p-i vâzi, e çhajorrăn sasas len te nakhaven o savorro gav. Sas karing o maškar e dēseshqo, kana astarde pen te zan. O gav falas ćuço. Falas pes ke savorre manuša garavdesas pen kaθar e khamesqo thaj e dromesqo thabaripen. Jekhaθar, pašal jekh barăqo udar, inklisto jekh baro trašavno zukel. Ačhile p-o than.

– Ačhav tut! Si manqe traś e bare zuklenθar, phendăs lokhes i Klàra.

– Te keras amen ke na trašas! Šaj te mekhel amen te nakhas palpale - phendās i Marià.

E čhajorā palpale dine. Tòko ke o zukel sas phagerdo kaθar e milajesqo thabaripen thaj zinzardās pes telal jekh akhorlin, učhalināθe. I Marià thaj i Klàra nakhle maj dur, lokhārde. Pašarenas pen e vazāθar. And-o drom inklistās lenqe jekh lenōrri paše súki. Opral laθe, zinzarelas pes jekh tang phurtōrri. I Marià sigārdas pes te nakhel i phurt anglal i Klàra. Tòko i čhajorri n-aštisardās te inkerel pes thaj peli opral i phurtōrri.

– Ažutisar man te inklāv, Klar!e. Dikh, dem man dab!

– Hājde, inker tut mandar... Trebalas te zas palpale khere. Trebalas te thovas tuqe pančqa i dab!

– Na, na, nakhela manqe. Trebal te resas te kidas luludā vaš mirri mami!

E čhajorrā resle p-i vazi. I zèleno thaj dinglütni čar, paše ke garavdās len sa. I lokhi balval falas ke del kùna e but súkar luludā thaj e khamesqe bala khelenas pen lença thaj khuvenas e paparudença and-e but živde ranga, biagorisarde lošalimata, jekh sasto bajrāmo vaš e čhajorrā! Maj but guruvnā čarārenas i thuli čar. E kampanaqo zoralo šunipen, umblavdo kaθar i guruvnānqo men, čirdās lenqo dikhipen. O šunipen falas ke pašarel pes sa maj but. I Marià trašanili. Kana vazdās e jakha andar i čar, dikhlās pes jakha and-e jakha jekhe xastrajle guruvorreça.

– So trašanilem!

I Klàra asanili thaj sikavdās laqe e luludā.

– Patās ke resel sòde luludā kidinām? Akana rātōla. Trebal te zas karing o kher. E čhajorrā žanas phagerde, tha' e angalença pherde luludānça, karing o kher. I mami, dukhavdi griženθar, bešelas and-o udar. Pučhelas e manušen, save nakhenas, te na dikhle varesar e čhajorrān. Kana dikhlās len avindož, phurdinās lokhārdi.

– But berša angle, mami!e. Le manθar mirro kamipen thaj le maj súkar luludā, phendās i Marià, kana dinās laqe e luludānqo vast, čumidindož la.

– Tiro kamipen si o maj kuč dinipen, Mari!e.

Thaj lias la angalāθe, čumidinož la. Na sas la kaθar te zanel i Marià so griže kerdāsas pesqe i mami vaš laθe!

(kaθar i *Gabriela Moise*).

Lava maškar lava...

dukhalas laqe – kamelas *pašarenas* – paše pašal
la, jubisarelas la

laq-re – laqere

livni – sòba, kherkotor

dudaθar – kaθar dud

perutne – pašal lenθe

dromesqo thabariπen – baro tatipen

ačh! – beš!

tòko – nùma(j)

phagerdo – khino, čhindo khinipnasθar

phurtorri – tikni phurt / phurd

dinglütni – šandàrali

del kùna – dolalinavel / phundal

rätòla – avel, perel i rät

dukhavdi griženθar – pherdi
griženθar

dinipen – denipen

angaläθe – and-i angalä

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal sosθe del pes dùma and-e kadala tèksturä
5. Phenen palal sosθe del pes dùma and-o kadava tèksto!
6. Kaj thaj kaça bešelas i čhaj
7. So dinipen kamläs te del i čhaj pesqe mamäqe?
8. Kaj gele e duj čhaja?
9. Kaça malidile le duj čhaja?
10. Kaça maladile e čhaja and-i éar?
11. Sar sas i daj kana ažukerelas le čhajan?
12. So andäs i čhaj pesqe mamäqe?
13. Tume so siklile andar o tèksto?

Te siklòvas khethanes!

1. O komplemènto

Pašal o subjèkto, o predikàto thaj o atribùto, àsti te inklòl and-jekh buxli propozìcia vi *o komplemènto*. *O komplemènto* si jekh sekundàro / bišerutni propozìciaqi rig kaj bešel pašal jekh vërbo (kernavni). E púchimata ka-ël komplemènturä si: *so?*,

kas?, kaj?, kana?, sar?, sosθar?, sosθe?, kasqe?, sosqe? kaça?, soça?
th. a.

Eksèmplură:

Me dikhav *o pani*.

Tume xan *kiral*.

Kadala duj opralutne lava - *o pani* thaj *kiral* - sine *komplemèntură*.

Kathe, kadala *komplemèntură* si sikavde andar *jekh substantivo* (navni):
o pani thaj *kiral*. O púchipen si *so*?

– **So** me dikhav?

– *O pani*.

Vaj:

– **So** tume xan?

– *Kiral*.

E komplemèntură śaj te aven sikavde / nakhavde, kadjal:

– andar *jekh substantivo* (navni):

- Me kindem *o lil*.
- Me čindem *manro*.
- Me akhardem *le dades*.

– andar *jekh sarnavni*:

- Tu sikavdăn *les*?
- Akhar vi *len!*
- Akhar vi *le amarenθar!*

– andar *jekh vèrbo ka-o supino*:

- Si man *keripnasqi!*

– andar *sintăgme kerde le prepoziciença* andar, anda, kaj: *andar o*,
and-i, *ka-o* th. a.

- Reslo vi vov *ka-o rukh*.

– *andar modosqe, thanutne aj vaxtesqe advèrbură*: khethanes, rromanes,
akana, texàra, ràno, iz, izover, ivende, milaje.

2. E komplementurăngo fălo

I. bitrujalutne *komplemèntură*:

a. *o dirèkto komplemènto* (Me činav *kiral*.);

b. *o bidirèkto komplemènto* (De *le bokhalesqete xal!*, De *pani ka-lgrasta!*);

c. *e agentosqo komplemènto* (O udar si putardo *la balvalăθar*.);

II. trujalutne komplemètură:

- a. *e thanesqo trujalutno komplemèto* (Vov gelo zi *kothe.*);
- b. *e vrjamaqo trujalutno komplemèto* (Kurke, me zav *khangerăthe.*);
- c. *e êhandesqo trujalutno komplemèto* (Tume vakăren *avre êhandesthe!*; Haj te keras *khethanes!*);
- d. *e kauzaqo trujalutno komplemèto* (Von mule *bokhaðar / andar i bokh.*);
- e. *e resaqo trujalutno komplemèto* (O kak telărdăs *pal-o lon.*);
- f. *e instrumentosqo trujalutno komplemèto* (Voj êhindăs purum *la êhurăça.*);
- g. *e sociativo trujalutno komplemèto* (Avile vi von *pe dajaça.*) th. a.

3. I sadi thaj i buxli propozicia

- a. Kana and-jekh propozicia si nùmaj o subijèkto thaj o predikàto kadaja si jekh sadi propozicia.
  - Me *dikhav.*
- b. And-e propozicie, paşal o subijèkto thaj o predikàto, arakhas vi *aver propoziciaqe riga*:
  - Me gilabav *i dîli.*
  - *Amaro* başno başel.
  - Ame xas *mas.*

E aver propoziciaqe riga, kathe, sine kadala: i dîli, Amaro, mas.

Jekh kasavi propozicia kerdini andar subijèkto, predikàto vi andar aver propoziciaqi rig vaj andar aver propoziciaqe riga si jekh *buxli propozicia*.

And-e eksèmplură sikavde maj opre, sar „propoziciaqe riga” inkliste duj komplemètură - *i dîli* thaj *mas* - vi jekh atribùto - *amaro*. Von sine „bişerutne” vaj „sekundàro” *propoziciaqe riga*. Si te phenas ke na-i mùsaj trebutnes te aven and-jekh buxli propozicia savorre „sekundàro” propoziciaqe riga, vi o atribùto, vi o komplemèto. D-àşti te avel la jekh atribùto thaj te na avel la jekh vaj mai but komplemètură, vaj te avel la jekh komplemèto, tha’ te na avel la jekh vaj maj but atribùtură.

Eksèmplurǎ, sar ašti te avel barǎrdi jekh buxli propozìcia:

O bašavno bašavel.

O rromano bašavno bašavel.

Amaro rromano bašavno bašavel.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel jekh dīli.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel jekh šukar dīli.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel jekh šukar aj purani dīli.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel jekh šukar aj purani rromani dīli.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel devlikanes jekh šukar aj purani rromani dīli.

Vaj:

Amaro lačo rromano bašavno bašavel šukar.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel šukar vi zorales.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel šukar vi zorales, and-jekh klùbo.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel šukar vi zorales, and-jekh lačo klùbo.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel šukar vi zorales, and-jekh lačo forosqo klùbo. Amaro lačo rromano bašavno bašavel šukar vi zorales, and-jekh lačo forosqo klùbo bute vrjamaθar .

Amaro lačo rromano bašavno bašavel šukar vi zorales, and-jekh lačo forosqo klùbo, na bute vrjamaθar .

Amaro lačo rromano bašavno bašavel šukar vi zorales, and-jekh lačo forosqo klùbo, na bute vrjamaθar, khanćesqe.

Amaro lačo rromano bašavno bašavel šukar vi zorales, and-jekh lačo forosqo klùbo, na bute vrjamaθar, khanćesqe, bipokindo.

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi buti

a. Andar o tèksto dino maj opre, alosar e komplementurǎ thaj ulaven len palal lenqo čhand / tipo!

b. Xramosar andar save vakǎripnasqe riga si sikavde / nakhavde le arakhle komplementurǎ!

c. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqe lilorreça tire kolegosqo!

d. Laçhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!

e. Palal so agordes, sikav tire kolegosqe e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosθar!

f. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magărikani chib!

g. Palal so dinăn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!

h. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdäs doś! Sa kadja, arakh kaθar tiro kolègo kaj tu kerdăn doś!

i. Sikaven vi tumare siklărănăqe vaj siklărnesqe sar tume kerde buti khethanes!

2. Keren, telal o vastalipen tumare siklărnesqo vaj siklărănăqo, aver klasaqe bută, khethanes, and-e grupe, e neve siklile nociença!
3. Dikhindoj e barvale ekzèmplură kaθar o ulavipen „I buxli propozicia”, sikaven save sine e *aver propoziciaqe riga* vi andar so si von sikavde / nakhavde!

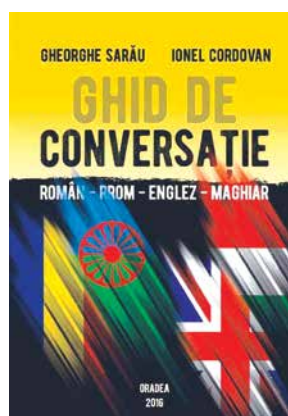
Zanesas ke...?

✓ O dīves e Rromane Lilesqo and-i Rumùnia sikavel o printisaripen / o inklövipen, and-o berś 1878, le jekhtone duječhiběņqo rromane folklorosqo kidipenqo, xramosardo kaθar o Barbu Constantinescu, thaj, palal i Rivolùcia - o printisaripen, ka-o 28 aprilo 1992, le jekhtone rromane dikcionarosqo inklisto Rumuniaθe, kaj sas kerdo kaθar o Gheorghe Sarău.

✓ O Gheorghe Sarău xramosardās and-i kolèkcia „Biblioteca rromă”, k-i Editura Kriterion vi jekh konversaciaqo gido?

✓ O Gheorghe Sarău thaj o Ionel Cordovan ankalvde and-o berś 2016 jekh konversaciaqo gido and-e śtar chibă: rromani, rumunikani, anglikani vi magărikani čhib. O amboldipen and-i aglikani čhib sas kerdo kaθar i Mirela Avram vi i Katalin Lobonț, haj and-i magrikani čhib, o amboldipen kerdās les i Edda Puiu. Redàktoro sas i Mariana Florina Baicu, siklărni rumunikane chibăqi thaj direktòra k-i Gimnaziàlo Škòla „Puiu Sever” andar o Gav Ineu.

4. Mirro maj lačo amal

Svåko texarin me zav k-i škòla. Sem jekh nevo čhavo and-o gav. Me na prinzarav but zene, nùmaj nekobor. P-o drom, karing školåthe, me zav kòrkorro thaj kòrkorro avav khere. Na si man but amala. Čajøl man but te khelav fòtbalo, tha' na-i man kaça te khelav manqe. Palal mirro kher si jekh than, kaj e čhave zal te khelen penqe.

And-e jekh dïves, me telaräv ka-o than te na maj bešav kòrkorro savorro dïves. K-e khelipnasqo than, dikhav vi mirre školåqe amalen. Na vakårel mança khonik thaj, kadjal, manglem te telaräv kothar. Taman kana me gelemas khere, ašunav manqe mirro anav akhardo.

– Mårio, Mårio, kaj zas? Me dikhav palal manthe thaj dikhav le Florinos, mirre klasaqe kolegos. Atunçi, angledav lesqe:

– Me zav khere.

– Na kames te kheles amença fòtbalo? Maj trebul amen jekh zeno.

– Va, khelav.

O dujto dïves, ka-i škòla, o Florin pučhlås man:

– Čajøl tut te kheles fòtbalo amença?

– Va, sar te na!

Kana agorisardäm e školaqe çasurä, me gelem khere khethanes le Florinoça.

– Dikhasa amen ka-e khelipnasqo than! - phendäs manqe o Florin.

– Va, phendem vi me.

Palal so me xalem, siklilem, gelem ka-e khelipnasqo than. Kanaθar reslem kothe, mirre kolëgurä khelenas fòtbalo. *Xoläme*, me palem manglem te zav-θar manqe khere. O Florin avel palal manθe:

– Märio, kaj zas?

– Me zav khere.

– Sosqe?

– Sem xoläme pa tuθe, ke tu akana... tume savorre ...ke tu na maj kames te kheles tut mança, ke me sem rom...

– Märio, na si kadä! Vi mirri dej si rromni! Kathe, si te reses o jekhto, kon avel maj palal trebul te bešel zi kana maj aven aver çhave, thaj maj palal keras aver ekipe!

– Andar kodova dïves, o Florin si mirro o maj laçho amal, vi kana vov si paş gazo.

(palal o *Cäldäraru Marius*)

Lava maşkar lava...

nekobor – varesode, varesave

amala – kolëgurä

angledav – amboldav

xoläme – ruşlo

Puçhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Phenen palal kasθe del pes duma and-o kadava tèksto!
5. So zanas palal o çhavo?
6. So spòrto khelenas pen e çhave?
7. Sosθar sas xoläme o çhavo?
8. Kon thaj sosθar geläs palal o çhavo?
9. So d-aşti te siklövas andar kadava tèksto?
10. Savo si tiro maj laçho amal? Sar trebal te phiravas amen kolavere zenença?

Te siklõvas khethanes!

I fràza

I fràza si jekh sintaktikano biumblavdo jekhipen, kaj si maj buxli sar i propozìcia aj si kerdini andar o kidipen duje vaj maj bute propozìcienqo, save arakhen pen maškar lenḡe and-e *kidipnasqe rapòrturǎ, telutne rapòrturǎ* vaj *kidipnasqe vi telutne rapòrturǎ*. Po xancǐ lenḡar jekh si šerutni propozìcia.

Palal o ròlo kheldo and-i fràza (šerutno vaj sekundàro), e propozìcie d-ašti aven:

1. *šerutne propozìcie*, kodola save na umblan le averenḡar;
2. *sekundàro (telutne) propozìcie*, kodola save n-ašti inklõn kòrkorro. Von pheren, sastàren i *regènto propozìcia, kaj ar umblal* (jekh šerutni vaj, sa kadja, *sekundàro propozìcia*):

Ža avri ^{1/} **te dikhes** ^{2/} sosḡar e žukela bašen³.

Si te sikavas ke jekh *regènto propozìcia* and-jekh fràza d-ašti te avel jekh:

- a. *šerutni propozìcia* (kana na umblal avere propozìciaḡar thaj si la andre o regènto lav).

Dikh:

O pero,^{1/} kaj keren butǐ but rromá,^{2/} *si kothé*.^{1/}

i P: 1 - avindož la o regènto lav *péro* - si, mujal i telutni propozìcia P: 2, jekh regènto.);

- b. *telutni propozìcia* (kana voj umblal avere regentone lavesḡar arakhlo and-jekh aver propozìcia, tha' voi si regènto and-i relàcia avere propozìciaḡa).

Dikh o eks.:

I traš ^{1/} ke na resela kothé ^{2/} *mudardās les*. ^{1/}

Kathe, i propozìcia P: 1 – kaj anderǎrel o regènto lav “*I traš*” - si, karing i P: 2, regènto, thaj i P: 2 si laqe jekh telutni propozìcia.

E telutne propozìcie, avindož len korespondència ka-o nivo le propozìcienqe rigenqo, bučhon - jekhe korelativone čandesḡe - telutne *subjektivo* propozìcie, telutne *atributivo* propozìcie, telutne *kompletivo* propozìcie, telutne *trujalutne* propozìcie.

Ka-o fražikano lèvelo, jekh telutni propozìcia si la i sintaktikani fũnkcia la propozìciaqe rigaž savǎḡa arakhel pes and-i korespondència ka-o lèvelo / nivo la propozìciaqo. Kadja, arakhas kadala *telutne propozìcie*:

I. bitrujalutne propozície

1. i telutni *subijektivo* propozícia
2. i telutni *predikativo* propozícia
3. i telutni *atributivo* propozícia
4. i telutni *vòrta kompletivo* propozícia
5. i telutni *bivòrta / bidirèkto kompletivo* propozícia
6. i telutni *agentosqi kompletivo* propozícia)

II. trujalutne propozície

1. i telutni trujalutni *thanesqi* propozícia
2. i telutni trujalutni *e vrjamaqi / vaxtesqi* propozícia
3. i telutni trujalutni *èhandesqi / modosqi* propozícia
4. i telutni trujalutni *kauzaqi* propozícia
5. i telutni trujalutni *resaqi / agorutni* propozícia
6. i telutni trujalutni *kondiciaqi* propozícia
7. i telutni trujalutni *mukhlipnasqi / koncesiaqi* propozícia
8. i telutni trujalutni *konsekutivo* propozícia
9. i telutni trujalutni *instrumentosqi* propozícia
10. i telutni trujalutni *sociativo* propozícia
11. i telutni trujalutni *opoziciaqi* propozícia
12. i telutni trujalutni *kidipnasqi* propozícia
13. i telutni trujalutni *relaciaqi* propozícia
14. i telutni trujalutni *avràlutni/ ekscepciaqi* propozícia

So zanav, so na zanav?

1-to klasaqi butĩ

- a. Godĩsar ke tu san kodova éhavo andar o tèksto thaj xramosar, and-e deś śirda/rèndurã, tiri miazutni paramìci!
- b. Palal so agordes, paruv tiro xramosaripnasqo lilorro e xramosaripnasqo lilorreça tire kolegosqo!
- c. Laçhar e arakhle doša and-e xramosaripnasqo lilorro tire kolegosqo!
- d. Palal so agordes, sikav tire kolegosqo e arakhle doša thaj phen lesqe sar sasas te xramosarel laçhes! Sa kadja, dikh k-e arakhle doša tire kolegosçar!

e. Akana zumav te amboldes / te nakhaves, kòrkoro, jekh kotor e tekstosqo and-i rumunikani vaj magàrikani chib!

f. Palal so dinàn agor, paruv palem tiro xramosaripnasqo lilorro e lilorreça tire kolegosqo thaj laçhar e doša!

g. Sikav tire kolegosqe e doša thaj phen lesqe so kerdàs doš! Sa kadja, arakh kaðar tiro kolègo kaj tu kerdàn doš!

h. Sikaven vi tumare siklårnåke vaj siklårnesqe sar tume kerde buti khethanes!

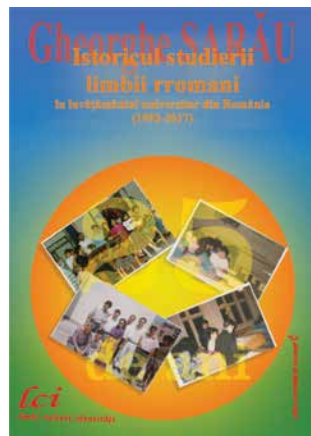
Zanesas ke...?

✓ E maj anglutne 17 lava vi sintågme, xramosarde rromane çhibåþe, inkliste and-i Bari Britània thaj sas xramosarde kaðar o Andrew Borde, ka-o berš 1547.

✓ Palal lesþe, vi o Bonaventura Vulcanius, ka-o berš 1597, publikisardàs jekhe pesqe lilesþe, kaj inklisti latinikane çhibåþe, maj but deša rromane lavenqe, bi te zanel ke si rromane lava!

✓ And-o maj 1564, o Giovanni Andreaa Gromo - o kapitano le arakhnenqo le Rajesqe le Themesqo la Transilvaniaqo, o Sigismund Zapolya - vakàrel palal i indikani origina le rromenqi.

5. Rekapitulàcia

1. Arakhen e predikàtură andar e propozìcie dine maj tele! Sikaven e predikatosqo fãlo!

I dini propozìcia	Savo si o predikàto?	E predikatosqo fãlo
O David si k-i škòla.		
O Alin si godãver.		
I Alina avel mança khere.		
Lesqe gada si melale		
E rroma zan and-o fòros.		

2. Keren po jekh propozìcia palal e mangimata andar i jekhto kolòna!

O dino alav	I kerdi propozìcia
lil – i subjèkto	
lil – si komplemento	
si – si verbàlo predikàto	
si – si nominàlo predikàto	
kalo – si atribùto	
kaštutno – si atribùto	

3. Keren po jekh propozìcia and-e savi te avel jekh komplemento savo te amboldel ka-e dine puçhimata!

O puçhipen	I kerdi propozìcia
so?	
kas?	
kaj?	
kasθe?	
kasθar?	
kaça?	
soça?	
sar?	
kana?	

4. Keren po jekh propozìcia and-e savi te avel jekh atribùto savo te amboldel ka-e dine pučhimata!

O pučhipen	I kerdi propozìcia
savo?	
savi?	
save?	
kasqo?	
kasqi?	
kasqe?	
sode?	

5. Keren po jekh propozìcia and-e savi te avel jekh subijèkto savo te amboldel ka-e dine pučhimata!

O pučhipen	I kerdi propozìcia
so? – muršikano substantivo	
kon? – muršikano substantivo	
so? – zuvlikano substantivo	
kon? – zuvlikano substantivo	

6. Keren po jekh fràza palal e mangimata andar i jekhto kolòna!

O mangipen	I kerdi fràza
duj propozìcie	
trin propozìcie	
štar propozìcie	
pan3 propozìcie	

6. Evaluàcia

1. Arakhen e predikàtură andar e propozìcie dine maj tele! Sikaven e predikatosqo fãlo!

I dini propozìcia	Savo si o predikàto?	E predikatosqo fãlo
O Marin si godãver.		
O Marin si and-i bar.		

2. Keren po jekh propozìcia palal e mangimata andar i jekhto kolòna!

O dino alav	I kerdi propozìcia
kher – si subjèkto	
si – si nominàlo predikàto	
laçho – si atribùto	

3. Keren po jekh propozìcia and-e savi te avel jekh komplemento savo te amboldel ka-e dine puçhimata!

O puçhipen	I kerdi propozìcia
so?	
kas?	
kaj?	

4. Keren po jekh propozìcia and-e savi te avel jekh atribùto savo te amboldel ka-e dine puçhimata!

O puçhipen	I kerdi propozìcia
savo?	
kasqi?	
sode?	

5. Keren po jekh propozìcia and-e savi te avel jekh subjèkto savo te amboldel ka-e dine puçhimata!

O puçhipen	I kerdi propozìcia
so? – muršikano substantivo	
kon? – zuvlikano substantivo	

7. Klasaqe bută

1. Nakhaven e avutne sintàgme ka-e siklile kèzură!

bigivdisardo murşikano substantivo			zivdisardo murşikano substantivo	
N.	o tikno kher	e tikne khera	o kalo zukel	e kale zukela
Ak.				
Gen.				
Dat.				
S./I.				
V.				

2. Nakhaven e avutne sintàgme ka-e siklile kèzură!

bigivdisardo zuvlikano substantivo			zivdisardo zuvlikano substantivo	
N.	i bari bar	e bare bară	i sasti daj	e saste daja
Ak.				
Gen.				
Dat.				
S./I.				
V.				

3. Nakhaven o vërbo „akharel” ka-i aktivo diatèza, ka o: akanutno, avutno, imperfèkto vi o nakhlo vaxt!

O zeno	akanutno vaxt	avutno vaxt	o imperfèkto	nakhlo vaxt
me				
tu				
vov				
voj				
ame				
tume				
von				

Rromano – rumunikano dikcionàro (e lava vi e fòrme maladiile and-o školutno lil)

A

ačhav tut – oprește-te!, stai!
akhardās – a strigat
amboldav man – mă întorc
angalăθe – în brațe
anglidel – răspunde
aštisarel – a putea
azbal – a atinge

B

bar, avlin – curte
bašavne, gilavne – lăutari
balani kasesqi – iesle
baxtārdās man – m-a binecuvântat
baxtagor – succes
bizalardo – nemișcat
bidinglipen – neodihnă
barang – perete
balamno – negustor
bodlipen – albastrul cerului
bokole – turte
borizen – vorbesc
butpalaldes – tu întârzii

C

cirdelas – trăgea

Ć

ćaćes, ćaćipen, ćaćimos – adevăr, dreptate
ćajlöl, plaćal – plăcea
ćamlin – castan
ćaravel – a paște
ćham – obraz
ćhivel – a băga
ćhutel – a pune
ći – nu
ćilavaça – cu bunățate
ćilavipen – milă
ćirła – dumultano
ćirlatutne – strămoși
ćulă – picături

ČH

čhivdem – am băgat
čhonut – lună

D

daral, trašal – a se teme
das, gažo – stăpân, președinte, șef, boier
del and-i livni – intră în cameră
del muj – țipă
des les vast – (el) îl ajută
del kùna – leagăna
dinglütni – odihnitoare
dinipen – cadou
dēs, dīves – zi
drabarno – doctor
drabarel, ginavel – numără, socotește
dromesqo thabaripen – fierbințelea
drumului
dudaθar – de lumină
dukhavdi grizenθar – îngrijorată
durārdomilaj – toamnă

E

èla – haide!

G

ges, dīves – zi

X

xastras – scăpăm
xaşajesθe – la vânătoare
xolāriko – supărat
xurdorro – copil

I

inkalel, ankalavel – scoate

J

jakhārđi – fermecată

K

kamel, akceptisarel – a vrea, a dori,
a accepta
kīkavāri – căldărar
konika – cineva
krisarno – judecător
kùkla – păpușă

Kh

kher-kotora – odăi
khil – unt

khonik – nimeni

khonzaras – pregătim

L

lilo angl-i jakh – examinat

lindra – somn

luftosqo – al aerului

M

máchãripnasøe – la pescuit

màmi – bunică

manãrenas pen – se reflectau

mèntoro – mentor

mesmèri – amiază

miazemas – semănam

molãle – valoroase

mothovav – povestesc

mujalo – judecător

N

nãzøl, patãl – a crede

nakhas maj dur – trecem mai departe

nasvalo – bolnav

našel – a fug

nekobor – varesode

O

odobor, kodobor

oves – devii

P

palikerav, nais – mulțumesc

pašarenas – se apropiau

pašutne ratesqe – neamuri

perutne – vecini

perš, mexli – pată

pire, lesqe – ale lui

putaras – descoperim

Ph

pharo córripen – sărăcie lucie

phagerdo – obosit

phenel – spune

phurtorri – podeț

R

rangãrel – colorează

ranika – crengi, ramuri

ratõla – se va însera

resa – obiective

rujarenas – înconjurau

S

sa – toți, toate

sinia – masă

skafedi – față de masă

sode, kozom – câte, câți

spidelas – împingea

sundal – lume

Š

šandipnaça – cu pace

šerutno – șef

šingvažalo – cerb

T

tamlo – întunecat

tangalo – polițist

tefelo – smântână

telãravas – (eu) plecam

tromipnaça – cu îndrăzneală

Th

thos, çhives – (tu) pui

U

uži – curată

umblavde – atârname

uzlãrav – (eu) împrumut

V

vak – glas

valin – geam, sticlă

vastdav – ajut

vaxt, vrãma – vreme, timp

viçinimata – strigături

Z

zenã, dumo – spate

zalag – puțin

Ž

žambe – broaște

žilto, gãlbeno – galben

Ž

žangavde man – m-au trezit

ženo – persoană

živ, živipen – viață

žuvli – femeie

Rumunikano - rromano dikcionàro (e lava vi e fòrme maladile and-o školutno lil)

A

adevăr, dreptate – ćacípen, ćacímos
ajut – vastdav
al aerului – luftosqo
ale lui – pire, lesqe
amiază – mesmëri
am pus – ćhivdem
atât – odobor, kodobor
atinge – azbal

B

bolnav – nasvalo
broaște – źàmbe
bunică – màmi

C

cadou – dinipen
castan – ćamlin
căldărar – kíkavări
câte, câți – sode, kozom
cerb – śingvazalo
cer albastru – bodlipen
cineva – konika
colegi – dosta, kolëgură
colorează – rangărel, makhel
copil – xurdoro
creangă – ranika
crede – năzöl, patăl
cu bunătate – ćilavaça
curată – uźi
curte – bar, avlin

D

de lumină – dudaθar
(tu) devii, ajungi – oves
descoperim – putaras
doctor – drabarno, dòktooro

E

examinat – lilo angl-i jakh

F

fața de masă – skafedi
fermecată – jakhardi

fierbințeala drumului – dromesqo
thabaripen
fuge – našel

G

galben – źilto, gàlbeno
geam – valin
glas – vak

H

haide – èla!

I

iesle – balani khasesqi
(el) intră în cameră – del and-i livni

Î

(el) împingea – spidelas
(eu) împrumut – uzlărav
în brațe – angalăθe
înconjurau – trujarenas
cu îndrăzneală – tromipnaça
îngrijorată – dukhavdi grizenθar
(tu) întârzii – butpalaldes
întins – anzardo
întunecat – tamlo

J

judcător – krisarno, mujalo

L

la pescuit – maćhăripnasθe
la vânătoare – xaśajesθe
lăutari – baśavde, gilavne
(el) leagănă – del kùna
lume – sundal
lună – ćhonut

M

m-a binecuvântat – baxtărdăs man
masă – sinia, meseli
mă întorc – amboldav man
m-au trezit – zangavde man
milă – ćilavipen
mulțumesc – palikerav, nais

N

neamuri – pašutne ratesq
negustor – balamno
nemişcat – bişalãrdò
neodihñã – bidinglipen
nimeni – khonik, niçi jekh manuş
nu – çi, na
numãrã, socoteşte – drabarel, ginavel

O

obiective – resa
obosit – phagerdo
obraz, falcã – çham, çamolax
odã – kher-kotora
odihñitoare – dinglütni

P

pata – perşi, mexli
(el) paşte – çaravel
pãpuşã – kùkla
perete – barang
persoanã – zeno
picãturi – çulã
plãcea – çajlol, plaçal
plecat – telãrdo, gelo
(eu) plecãm – telãravas
podeţ – phurtõrri
poliştist – tangalo
povestesc – mothovav
pregãtim – khonzaras
puţin – zãlag(a)

R

rãspunde – anglidel

S

sãrãcie lucie – pharo çorripen
scãpãm – xastras
se apropiãu – pašarenas
(noi) semãnãm – miazasas
se reflectãu – manãrenas pen
(el) se teme – daral, traşal
se va însera – rãtõla
smãntãna – tefèlo
somn – lindra
soţie, femeie – zuvli, rromni
spate – zēja, zenã
spune – mothovel, phenel

strigã, ţipã – akharel, del muj
stai – açhav tut!
strãmoşi – çirlatutne pradada
strigãturi – viçinimata
succes – baxtagor
supãrat – xolãriko

Ş

şef – şerutno

T

toamnã – durãrdomilaj
toţi, toate – sa, savorre
trãgea – çirdelas
trecem mai departe – nakhas maj dur
turte – bokolã

U

univers – sundal
unt – khil

V

valoroase – molãle
vecini – perutne
vei fi mare – avesa baro
viaţă – ziv, zivipen
(ei) vorbesc – (s)borizen
vreme, timp – vaxt, vrãma

Z

zi liberã – vesto dës, slõbodo dïves

ISBN 978-606-727-471-4

9 786067 274714

Preț: 41,90 lei